

PODRĘCZNIK DO NAUKI JĘZYKA KASZUBSKIEGO

Danuta Pioch

Kaszëbë Zemia i lëdze

1 ETAP EDUKACYJNY

DO NOWEJ PODSTAWY
PROGRAMOWEJ

KASZĚBĚ.
ZEMIA I LĚDZE

Danuta Pioch

KASZĚBĚ. ZEMIA I LĚDZE

Ùczbòwnik
do kaszëbsczégò jãzëka

Gduńsk 2011

Podręcznik jest finansowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

**DO NOWEJ PODSTAWY
PROGRAMOWEJ**

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do nauczania języka kaszubskiego, na podstawie opinii rzeczoznawców: prof. dr. hab. Edwarda Brezy, mgr Wandy Lew-Kiedrowskiej, dr. Tomasza Karpowicza.

Etap edukacyjny: I
Typ szkoły: szkoła podstawowa
Rok dopuszczenia 2011

Nr dopuszczenia 392/2/2011

Opracowanie redakcyjne
Danuta Pioch

Redakcja techniczna
Piotr Geisler

Ilustracje
Joanna Koźlarska

Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie
Gdańsk 2011

Wydanie I

Nakład 2000 egzemplarzy

Wydawca
Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Zarząd Główny
Ul. Straganiarska 20-23
80-837 Gdańsk
tel. 58 301 27 31 fax 58 346 26 13
www.kaszubi.pl
biuro@kaszubi.pl

ISBN 978-83-62137-04-6

SPIŠĚNK ZAMKŁOSCĚ

DZĚŁ I. KASZĚBĚ	8
1. Domôcĕzna	10
2. Chto jô jem?	13
3. Mòja môtô ôjczĕzna	16
4. Jô téz jem Kaszĕbą?	19
5. Nôlepi doma	21
6. Kaszĕbsczĕ lĕtrĕ	24
DZĚŁ II. JESĚŃ	26
1. Jesĕń	28
2. Jesĕnnĕ wădrowaniĕ	32
3. Jesĕń w lese	35
4. Jesĕnnŷ grzĕbòwi czas	39
5. Jesĕń w pòlu	44
6. Jesĕń w sadze i w ôgardze	47
DZĚŁ III. KASZĚBĚ – PIĂKNÔ KRÔJNA	50
1. Kaszĕbĕ – piăknô krôjna	52
2. Mòje stronĕ	56
3. Wiĕdzô ô swòjim môlu	60
4. W drodze do szkòłĕ	64
5. Starszi mają swòje sprawĕ	68
6. Kaszĕbsczĕ domòctwò	70
7. Kapłĕzczci i krziĕze w ôkòlim	75
8. Wdôrĕ z ùszłĕch czasów	78
9. Z gòscĕną...	81
10. Nĕnka Roda ze swòjim bôgactwă	85
DZĚŁ IV. GÒDĚ	88
1. Gòdĕ	90
2. Wiliô Gòdów	94
3. Gwiôzdczi	97
4. Gòdowĕ spiĕwĕ	100
5. Cĕdownô noc	102
6. Kaszĕbsczĕ miesăce	105
DZĚŁ V. ZĚMA	110
1. Zĕma	112
2. Zĕmòwĕ wiodro	114
3. Zĕmòwĕ rozegracje	116
4. Zwierzĕna w zĕmie	120
DZĚŁ VI. JÔ W SPÒLĚZNIE	124
1. Jô w spòłĕznie	126
2. Familiô	130

3. Drëszë	133
4. Sąsadzë	137
5. Szkòła	140
DZÉL VII. W LESE	142
1. W lese	144
2. Lasowé drzewiãta i krze	147
3. Szëchtë roslënów w lese	151
4. Lasné roslënë	154
5. Co w lese żëje	157
DZÉL VIII. JASTRË	160
1. Jastrë	162
2. Jastrowé zwëczy	164
3. Ò dëgòwanim	166
4. Darënczi òd zajka	169
5. Pòwiôstka ò zajcach i trusach	172
DZÉL IX. ZYMK	176
1. Zymk	178
2. Zwiestniczi zymkù	181
3. Zymkòwi czas	184
4. Ògardowé robòtë	187
5. Zymkòwé robòtë w pòlu	190
6. Zymk w lese	192
DZÉL X. NAD JEZORÃ	196
1. Nad jezorã	198
2. Wòdné roslënë	200
3. Jezórné rëbë	203
4. Zwierzëna, co żëje w wòdze i kòle wòdë	207
5. Wòdné dëchë na Kaszëbach	211
DZÉL XI. LATO	214
1. Lato	216
2. Czas na òdpòczink	219
Bibliografia podmiotowa	223
Bibliografia przedmiotowa	224
SŁOWÔRZ	225

WIT ÔJT AŻ!

Jô jem Szëmich.

Pòprosta Wajégò szkólnégò,

żebë Wama përnã ò mie òpòwiedzôł.

Bãdã z wama na kartach knézczi

bez całi rok,

żebë wóm bëło wieselni.

Mùszã ju nëkac!

Do ùzdrzeniô

na pierszi stronie

i na wiele jinszych

kartkach!

Waji Szëmich

KASZĚBĚ

DZÉL I

Ùczba 1
Domôcëzna

Ùczba 2
Chto jô jem?

Ùczba 3
Mòja môtô òjczëzna

Ùczba 4
Jô téż jem Kaszëbą?

Ùczba 5
Nôlepi doma

Ùczba 6
Kaszëbsczé lëtrë

DOMÔCËZNA

Òjczëzna

Òjczëzna – to wies i miasto
i pòla, i drodżi, i las,
i dodóm rodzynny – to gniôzdo,
gdze rodzył sã kòzdi z nas.

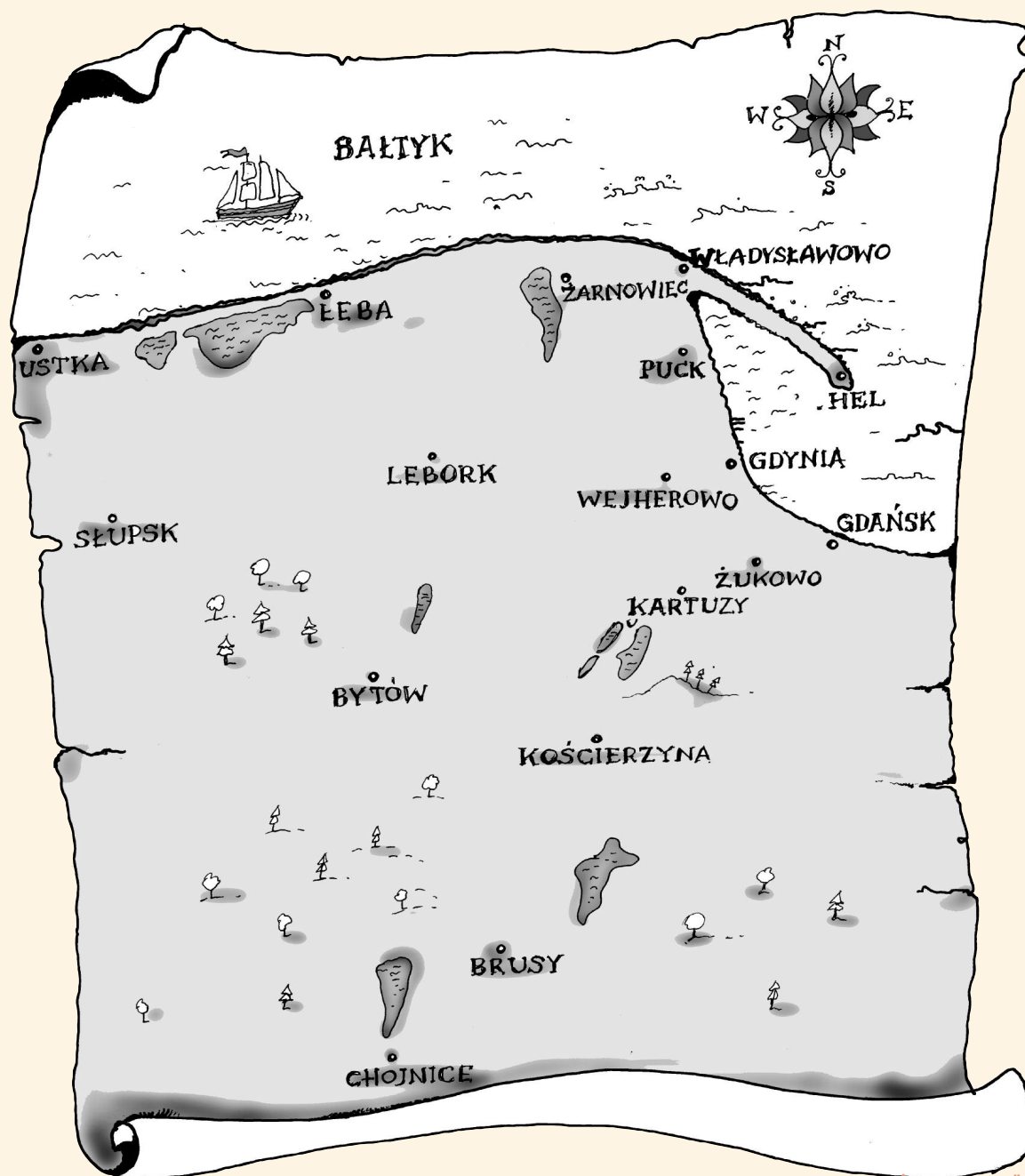
Òjczëzna – to serca kątuszk,
gdze krew sã bùrclëje i skwarzi,
i nen malinczi nòrcëczk,
gdze kòzdi swòje żécé kùcharzi.

Wanożą lëdze pò swiece,
gònią za bùchą, bògactwã i sławą;
równak nôlepi je temù,
chto serce, rozëm i rãce
z òjczëstą związôł sprawą.

Stanisław Bartélek

- ◆ Słëchôj pierszi sztrofczi wiérztë, jak jã czëtô szkólny. Maluj na kartce to, co czëjesz. Pòdpiszë òbrôzk słowama: wies, miasto, pòle, droga, las, dodóm. Pòwtórzë te słowa za szkólnym.
- ◆ Zapamiãtôj, z czym parłãczy sã òjczëzna. Dofùluj zdanié *Òj - czëzna to ...* (zapiszë całë zdanié razã z jistnikama z wiérztë).
- ◆ W drëdżi sztrofce je gòdka ò tim, że *òjczëzna – to serca kątuszk i malinczi nòrcëczk*. Czë wiész, czëmù tak sã ò ni gòdô?

- ◆ W trzeczy sztrofce nalézë òdpòwiédz na pëtania: Czegò lédze szukają w swiece? Kòmu je nòlepi?
- ◆ Z czym jesz cë sã parłãczy nasza mólô òjczézna? Rozwijôj zdanié przez dodôwanié jistników – *Kaszëbë to*:
- ◆ Na zrobiony kalce z kartë Kaszëb:
 - Pòmäluj na mòdro mòrze.
 - Zaznaczë, dze je twój mól.
 - Wpiszë pòzwë miast, jaczich tu ni ma.
 - Zaznaczë wiksze jezora na Kaszëbach.
 - Czerwioną krédką zaznaczë môle, dze môsz bëté.

- ◆ Pòlskô je złożonô z wiele regionów. Kaszëbë są jednym z nich i nierôz zwie sã je „mòdrą krôjną”. Jak mëslisz, skądka wżãła sã ta pòzwa?

CHTO JÔ JEM?

Jestem Kaszubą

Tam, gdzie Bałtyku szumią jasne wody,
Gdzie w skromnej chatce ma kolebka stała,
Gdzie nad Wierzycą kaszubskie zagrody,
Tam w ojców wierze matka mnie chowała.

I rzekła do mnie: O synu, kochanie.

Kto Kaszubą rodem – Kaszubą zostanie.

Tam, gdzie bałtyckie szare sterczą góry,
Gdzie kręta Wisła w polskie morze płynie,

Gdzie dziwną mową szumią stare bory,
Gdzie lud z skromności i stałości słynie –

Tam ma ojczyzna, Kaszuby kochane!

Jam Kaszubą rodem – Kaszubą zostanę!

Jestem Kaszubą! Polska matka moją!

Kocham ją całym sercem mym i duszą,

Póki Kaszuby nasze święte stoją,

Darmo się wrodzy o jej zgubę kuszą.

Jednak i Kaszub wspierać nie przestanę.

Bom Kaszubą rodem – Kaszubą zostanę!

Franciszek Sędzicki

- ◆ Nalézë w teksce wszëtczé jistniczi pisóné wiôlgą lëtrą. Szkólny wëpisze je na tôflë, czëtôjta je razã. Pòkażta je na karce Pòlsczi.
- ◆ Dze wedle słów dokazu sã Kaszëbë? Pòkazë wëbróné wëjimczy песни.
- ◆ Namaluj òbrôzk do pierszi sztrofczi песни.
- ◆ Zaspiëwôjta nã snôżã piesń.

Jestem Kaszubą Franciszek Sędzicki

Verse 1:

1. Tam, gdzie Bał - ty - ku szu - mią jas - ne wo - dy
 Gdzie nad Wie - rzy - cą ka - szub - skie za - gro - dy,

Verse 2:

Gdzie wskrom - nej chat - ce ma ko - leb - ka sta - ła
 Tam w o - jców wie - rze

Chorus:

2. mat - ka mnie cho - wa - ła.
 I rze - kła do mnie: O sy - nu ko - cha - nie.
 Kto Ka - szu - bą ro - d em - Ka - szu - bą zo - sta - nie!
 Ka - szu - bą zo - sta - nie!

- ◆ Òpòwiédz ò swòjim môlu na Kaszëbach. Ùzij w òpòwiôstce prôwdzëwëch jinfòmacyjów z kartë: np. môj môl je pòłożony w òkòlim Gduńska, niedalek je Bôłt...
- ◆ Pòkôż na karce môle, skąd pòchôdają twòji starkòwie. Zapiszë w zesziwkù te pòzwë. Czë to je na Kaszëbach?
- ◆ Skądka są twòji starszi? Dze terô mieszkô twòja familiô?
- ◆ Kògò mòże zwac Kaszëbą? Jaczi òn mùszi bëc, jak wëzdrzec? Czë të jes Kaszëbą?

MÒJA MÔŁÔ ÒJCZĘZNA

- ◆ Pòrównôj malënczi. Ûzij do jich òmówieniô słów: môłô, miészô, nômiészô; wiôldzi, wikszi, nôwikszi

- ◆ Ûstawta za régą dzéwczãta z klasë: môłã, miészã, nômiészã. Knôpi niech bãdã stojelë tak: wiôldzi, wikszi, nôwikszi. Pòwiédz - ta terô, chto stoji za régã: np. Kùba stoji pierszi, òn je wiôldzi...

◆ Słéchôjta wierztë.

Mòje stronë – Kaszëbizna

Chòc ta wies to përdëgónë
Ni ma to jak wcyg – tatzëzna!
Rodnô mòwa – mòwa starków
Rodnô zemia – Kaszëbizna!

Chòc w ni biédno, chòc łza w òkù
Jem na swòjim – w swòji jizbie
Nicht mie stądka nie wëtrekô
Mòje stronë – Kaszëbizna!

Wacław Pòmòrszi

Słowôrz

përdëgónë – osada za wsią
tatzëzna – ojcowizna, ojczyzna
rodny – ojczysty
wëtrekac – wyciągnąć

- Dze mieszkô òsoba wëpòwiôdajacô sã we wierzce?
Nalézë i pòdsztrëchnij w teksce wszëtczé wëjimczy, chtërne ò tim gòdają.
- Czë wszëtkò w nym môlu wiedno je tak, jakbë człowiek chcôł? Jak czasã biwô?
- Nalézë w teksce i dopiszë zakùńczenia:
Rodnô mòwa –
Rodnô zemia –
- Czë të téz tak mëslisz, jak òsoba z wierztë? Dze je twój mól, twòje stronë, rodnô zemia?

- ◆ Kaszëba mô dwie òjczëznë: môłą i wiôlgą. Zapiszë jich pòzwë i dodôj òkreslenia (Pòlskô, Kaszëbskô; môłô, wiôlgô).
- ◆ Òjczëzna je tam, skądka są naji starcë i starszi. Żlë òni są z Kaszëb i czëją sã Kaszëbama, tej tã téż jes Kaszëbą.
Dokùńczë zdanié: Jô jem Kaszëba, bò...
- ◆ Òbezdrzë malënk i nazwij jak nôwicy namalowónëch na nim elementów..

JÔ TĚŽ JEM KASZĚBA?

Kaszëba bël mój tatk

Kaszëba bël mój òjc i stark
I jô jem též Kaszëba.
Wiém, co to mòrze, wiatrë, sztorm
I jak sã jim nie pòddac.
Tak jak Kaszëbą bël mój tatk,
Chcã nim bëc pò òstatk.

Kò chto to sprawił jak nié më.
Cwiardi jak dąb Kaszëbi,
Że mòrze Pòlsce òd stalat
Przëgriwô, spiéwô, szëmi.
I grało mdze pò swiata kùńc.
Òd Szczecëna za Gduńsk!

Kaszëba, co bë zapiarł sã
Kaszëbsczégò jimienia,
Nie bël bë gòdny, żebë gò
Kaszëbskô niosła zemia.
Ten jak na wietew ùschnie wnet,
Bò z niego wińdze krew!

Bernat Sëchta

- ◆ Pòkazë, dze na malënkach je syn, òjc, stark. Pòwiédz zdaniama, chtëren z nich je môli, chto je wikszi, a chto nôwikszi.

- ◆ Jak ti lëdze są òblokli? Wëbierzë so słowa z pòdónëch niżi, żelë braknie, pòprosë szkólnégò ò dodanié czile. Niepasowné do małënkù słowa przelòżta razã na pòlsczi jãzëk.
(bùksë, krótczé bùkszi, kòrczi, bótë, kapelusz, liwk, kòszla, wãps, czòpka, mańtel, szlips)
- ◆ Stark, òjc, syn – to chłopi. Dopiszta do kòżdégò z nich przedstòwcã z białczégò ôrtu.
 - Czë we waji klasë są chłopi, czë knôpi; białczy – czë dzéwczãta?
 - A szkólny i szkólna – kògùm są?
- ◆ Zadôj pëtania swòjim drëchóm, żebë òni mòglë òdpòwiedzec:
 - Jô jem Kaszëba.
 - Mój stark mieszkô na Kaszëbach.
 - Starka nie pòchôdô z Kaszëb.
 - Mëmka lubi wanodzi pò Kaszëbach.
- ◆ Chto wedle słów wiérztë nie je gòdny nosëc miona Kaszëbë i co sã z nim mòże stac?
- ◆ Namaluj swòjã mëmã i tatka przë robòce. Niech jinszi wëzgòdnã, czim òni sã zajmaja.

NÔLEPI DOMA

Mësła dzecka

Nôlepi lubiã doma bëc
Dëcht bliskò mëmë, tatë
Na ptôszczy bùten zdrzec
I szmërgac kamë w plëtë.

Nôbarzi redëje mie smiëch
Na lëpach mòjich starszych
Jô wiedno widzã jich
Jak są do se wcyg barzi.

Nôwicy dobrëch czëjã słów
Òd mòji mëmczi, tatka
Co dbadzą, żebë zdrów
Më bëlë z sostrą, bratkã.

Nômòcni, jak le mògã, chcã
Tak kòchac matkã, òjca
Za wszëtkò jò jim slã
Pòdzãczy lop, bez kùńca.

Eugeniusz Prëczkòwsczi

- ◆ Zdrzë na malënk. Òpòwiédz, co na nim widzysz. Starôj sã ùżëc do òpòwiôdaniô jak nôwicy słów.
- ◆ Mëma, tatk i dzecë to familiô. Òni mieszkają w dodomie (domôctwie, chëczë). Chëcz może bëc bùdowónô na rozmajité ôrtë. Na malënkach sã kaszëbsczë chëczë. Wëbierzë so jednã z nich i pòwiédz, czemù òna cë sã widzy.

- ◆ Czemù lëdze lubią dodóm i gòdają, że tam je nôlepi?
Wëbierzë z ramczy czile òdpòwiedzów.

spòkój, swòja jizba, ùlubioné zabòwczì,
wëgódné łózkò, ksążczì, kòmpùter, znóné nòrtë,
ùlubioné zwierzątkò, żeczny lëdze, ciepłò,
miłò, bezpiecchnò, dobrze

- ◆ Z wiele lëdzy skłòdò sã familiò òpisónò we wiérzce?
Liczę: jeden, dwa, trzë, sztërë, piãc, szesc, sédem, òsem, dzewiãc, dzesãc. Kùli lëdzy je w twòji rodzënie?
- ◆ Namaluj twòjã chëcz. Òpòwiédz, wiele mò piãtrów, òknów, dwiérzi, kòminów, jizbów.

KASZËBSCZÉ LËTRĚ

Ûczba

W ksążkã zdrzã i ùczã sã
Pòmalkù, pò përzinkù
Lëtrë składac, szlabizowac
Zdania flot całé pòjmòwac.

é

ã

Bò do ùczeniô lëszť wiôldzi móm
Czëtac i pisac chcã wszëtkò sóm.
Rodną naj mòwã i pòlsczi zwãk
Przerozmiôc chùtkò chcã wszëtkò blãk.

ë

ô

Bò to je ùcecha mie
Że fùl wiédzë w główkã jidze
Bôjczy czëtóm, spiëwcz i spiëwóm,
Całi swiat z ksążków pòznôwóm.

ù

Bò do ùczeniô lëszť wiôldzi móm
Czëtac i pisac chcã wszëtkò sóm.
Rodną naj mòwã i pòlsczi zwãk
Przerozmiôc chùtkò chcã wszëtkò blãk.

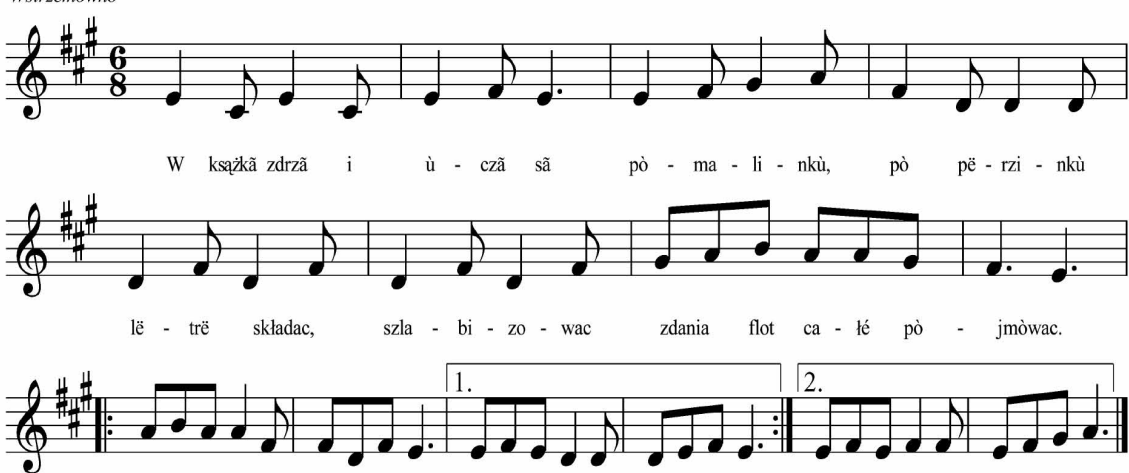
ò

Eugeniusz Präczkòwsczi

- ◆ Co nôlezi robic, żebë czëtac? Òdpòwiédz nalézesz w pierszi sztrofće (skłòdanié lëtrów, szlabizowanié, skłòdanié słów, bùdowanié zdaniów). Zapiszë je w zesziwkù.

- ◆ Z pòdónèch lètrów ùłożè jak nôwicy słów (tā samā lètrā mòżesz ùżec czile razy):
s, a, b, o, ā, k, w, ë, i, t, r, m, ò, c, d, f, é, o, ù, w, ô
- ◆ Pòdóné słowa pòdzielè na szlabizè (przè dzelenim kòskôj na kòżdą szlabizā w rāce):
ksążka, lètra, szlabiza, słowò, zdanié
- ◆ W kaszëbiznie je szesc apartnèch lètrów. Wëpiszè z wiérztè pò jednym słowie z lètrą:
ā, é, ë, ò, ô, ù
Przeczëtòj wëpisóné słowa. Zapiszè z bòkù jich pòlsczé znaczenia.
- ◆ Co mòże robic, czej znaje lètrë? Wëpiszè wszëtczé pòzwë robòtów z wiérztè.
- ◆ Wiérzta *Ùczba* je téż piosnią. Naùczè sã ji spiewac.

Wstrzëmòwno

W ksążkã zdrzã i ù - czã sã pò - ma - li - nkù, pò pë - rzi - nkù
lë - trë składac, szla - bi - zo - wac zdania flot ca - łé pò - jmówac.

1.
2.

Ref. Bò do ù - cze - niô lëszc wiôldzi móm czë - tac i pi - sac chcã wszëtkò sòm. Prze - rozmiôc chù - tkò chcã wszëtkò blãk
Ro - dnã naj mò - wã i pò - lsczi zwãk.

JESÉŃ

DZÉL II

Ùczba 1
Jesén

Ùczba 2
Jesénne wădrowanié

Ùczba 3
Jesén w lese

Ùczba 4
Jesénny grzëbòwi czas

Ùczba 5
Jesén w pòlu

Ùczba 6
Jesén w sadze i w ògardze

JESÉŃ

Pò deszczu

Wësżło słunuszkò pò deszczu,
Swòje zmòklé ruchno czëszczy:
Z żòłtëch parminiów brodë,
Òtrzãsywò kapczy wòdë,
Blewiażczy tãdżi rozwiészô –
Niechże òne sã wësësżą.

Stanisław Janke

Słowôrzek

ruchno – ubranie
parmiń – promień
kapka – kropelka
blewiązka – wstążka
tāga – tęcza

- ◆ Słéchôj ùwôžno tekstu wiérztë i pòwiédz, jaczé farwë bës dôł do namalowaniô òbrazu.

Kòżdą farwã dopasuj do jednégo z jistników: słunuszkò, deszcz, tāga.

Tāga – snôzé widzawiszczë w rodze, wielefarwny lāk, co pòwstôwô, czej słuńce swiéci na kropelë w lëfce. Farwama tādzi są: czerwiony (z bůtna lākù), pòmarańczowi, żółti, zelony, mòdri, lilewi (òd westrzódka lākù).

- Namaluj tāgã zgódno z zapisóną jinstrukcją.
- Nalézë w szkòłowi jizbie czile rzeczy, co mają farwë, jak te z tādzi. Pòprosë szkólnégò, żebë pómógł zapisac jich pòzwë przë wëbrónëch farwach.

- ◆ We wiérzce je gòdka ò jesénym wiodrze. Ò jaczych elemeńtach pògòdë je tu rzeklé?

- Wëpiszë słowa, jaczé cë sã parłaczą z jesenią (mòżesz so wëbrac niechtërne słowa z ramczy i pòdac do nich pòlsczé znaczenia – tu pòprosë ò pòmòc szkólnégò).

słuńce, wiater, plucha, deszcz, blónë, snieg, plësk, dōka, cepłò, zëmno, hęc, mróz, mòkro, sëchò, swiéci, padô, sëpie, kòmùdno, szaro, cemno, jasno, wiesoło, smùtno

- Jak sã nôlezi òblakac òb jesén? Òpòwiédzë ò tim.

- ◆ Pòwiédz, co widzysz na òbrôzkù kòl wiérztë.
Czë to je malënk, co pasëje do tekstu?
– Namaluj swój òbrôzk do wiérztë.
- ◆ Òbaczë, jak je òblokli Szëmich. Òpiszë jegò òbleczenia i farwë ruchnów.

Słowôrzek

czôpka – czapka

bùksë – spodnie

szorm – parasol

- ◆ Co robi słunuszkò? Wëpiszë z wiérztë wszëtczé czasniczi.
Czë pò prôwdze słuńce mòże robic taczé rzeczë?
– A co mòże robic słuńce – dopiszë jiné czasniczi.
- ◆ Zdrzë na pôrë czasników i dopasuj je do malënków:
weńc – wińc
czapac – czëszczëc
prac – rozwiészac
mòczëc – sëszyć
– Co znaczy kòżdë ze słów?

JESÉNNÉ WĀDROWANIÉ

Czemù lecysz

Czemù lecysz w cëzé stronë,
czë cë ptôszkù ù nas zle?
Më téż tobie wszëtkò dómë,
môli ptôszkù òstónże,

Lecã dalek w swiata kùńce,
bò tu przinǳe mrozny czas,
A tam swiécy złoté słuńce,
òno wòlô wszëtczych nas.

Zdżiną sniedzi, zdżiną lodë
zakwitnie na łace kwiat.
Tedë wrócã w waju dodóm,
tak jak bëło z dôwnëch lat.

Antoni Pepliński

- ◆ W pierszi sztrofce tekstu nalazłë sã rozmajité ôrtë wëpòwies - ców. Sã pëtania, je prosba i òbiécënk. Zapiszë w zesziwkù kòżdą z nich i pamiãtôj ò stówianim pasownëch znaków na kùńcu kòżdégò zdaniô.
- ◆ Czemù môli ptôszk lecy na „kùńc swiata”? Szukôj òdpòwiedzë w drëdżi sztrofce.
 - Dze je cepło i swiécy słuńce, czej kòl naju je mróz? Szukôjta nëch mólów na karce i zapiszta czile pòzwów w zesziwkù.

- ◆ Czedë ptôszk wrócy z ceplëch krajów?
– W jaczim cządze rokù i w jaczim miesiącu/miesiącach przë -
latëją do naju ptôchë? Zapiszë te pòzwë w zesziwkù.
- ◆ Czëtôj pòzwë rozmajitëch ptôchów. Pòdzelta je na te, co òdlatë-
ją na zëmã i na te, co òstôwają.

dzieciół – tătół,
 dzëdzón
 zięba – wiszónk
 dzika gës – dzëkô gäs
 jemiołuszka – czëpnica
 łabędź – kôłp
 słowik – słowik
 żuraw – trulôcz
 szpak – skórc
 jaskółka – jaskùlëczka
 skowronek – skòwronk
 kukułka – kùkówka
 gil – cybaba
 wilga – żółna
 bocian – bòcón

trulôcz

bòcón

jaskùlëczka

cybaba

kôłp

- ◆ Zdrzë na namalowóné wëzi ptôchë. Ò kòżdym z nich pòwiëdz
czile słów: chtëren je môłi, wiôldzi, wikszi, miësz; jacé farwë
mają jich pióra; co mają òsoblëwégò; jaczi je dzób (dłudzi, krót-
czy – farwa).

- ◆ Wierzta Antoniégò Peplińszczégò je piesznią. Nauczta sã ji spiéwac.

Czemù lecysz? Antoni Peplińszci

1. Czemù le-cysz w cě-zé stro - ně, czě cě, ptôszkù, ù nas zle?

Mě téz to - bie wszě-tkò dó - mẽ, mô - li ptôszkù, ò - stón - ze.

- ◆ Wãdrowanié to jinaczi wanożenié, przenôszanié sã z placu na plac. Nen, co wãdrëje, to wãder, wãdrowczik, wanożnik. Ptôchë lôtajã z placu na plac, a człowiek jak sã mòże przenaszac w jiné mòle?

- Namaluj sprzãtë, jaczé pòmôgają człowiekowi w wanożenim i przenôszanim sã w jiné place.
- Pòdpiszë namalowóné przez ce sprzãtë. Mòżesz so wëbrac pòzwë z ramczy.

kòło – rower, motór – motocykl, bana – pociąg,
auto – samochód, fùrmanka – furmanka,
délokùlòk – deskorolka, fliger – samolot, òkrãt – okręt,

JESÉŃ W LESE

Czqđë rokù

A rôz na rok,
Czej przindze czas,
Zeblôkô sã
Lëscati las
Ò ruchna tej
Je wiôldzi sztrid,
Bò kòzdi chce
Lëscati kléd.
Dobëtnikã
Je znôw Òmańc,

Co tuńcëje
Lëscati walc.
Rëgnälë,
Tuńcëją,
Lëstë dzys
Szôleją.
Trzë kroczi,
Szesc kroków,
Pôrã wkół
Òbrotów.

W dolëznã
Chôdajã,
Znôwù tu
Wrôcajã.
Rôz, dwa, trzë,
Lëdzëska
Wzerôjta
Terôzka.
W lëfce sã
Szturajã,
Miónkùjã,
Zwrôcajã.
Chcałëbë
Przësadnãc,
Kask sobie
Òdpòczãc.
Ni mògã
Òprzestac
Wcyg mùszã
Tuńcowac.
Kracã sã,
Kùlajã,
Rëzëjã,
Spôdajã.

Dzëwiã sã
Lëscëska,

Wzërajã
Lëdzëska.
Mëri duch
Òmanów
Òstawił
Tuńcôrzów.
Lëstë zdrzã
Kùńca
Pësznégò
Tuńca.
Do se chcã
Przińc.
Òmanów
Kùńc.
A rôz na rok,
Czej przinëdze czas,
Òblôkô sã
Sniegòwi las.
Ò ruchna tej
Je wiôldzi sztrid,
Bò kòzdi chce
Sniegòwi kléd.
Dobëtnikã
Je znów Òmańc,
Co tuńcëje
Sniegòwi walc...

Jaromira Labùdda

Słowôrk

ruchna – ubrania

zeblakac sã – rozbierać się

sztrid – kłótnia, sprzeczka
 kléd – suknia
 dobëtnik – zwycięzca
 rëgnąc – ruszyć
 wzerac – patrzeć
 lëft – powietrze
 mióнкòwac – prześcigać się
 kùlac sã – turlać się
 rézowac – podróżować
 mëri – zły
 òblakac sã – ubierać się
 manic – kłamać, oszukiwać
 òmanic – okłamać, oszukać
 bażelnica – błoto
 kòmùda – pochmurny czas
 kùrzatwa – zawieja
 smiot – zaspą śnieżną

- ◆ Pòslëchôj ùwôžno wiërzte i pòwiëdz, chto je dobëtnikã lasowëch jigrów.
- ◆ Wedle A. Labùdë **Òmańc** to mëri duch òmanë. Mieszkô w przyrodze i dziejô dalek w lasach, na bażelnicach, na pòlach i na rozstajach. Òb lato dziejô w kòmùdach, a òb zëmã w kùrzatwach i śnieżnëch smiotach.
 - Jak so przedstôwiôsz te dëcha? Namaluj gò.
- ◆ Òpòwiëdzë krótczima zdaniama, co sã dzało w lese òpisónym we wiërzce.
- ◆ W jaczim cządze rokù las wëzdrzi tak, jak nen òpisóny w do - kazu?
 - Zapiszë pòzwë wszëtczich cządów rokù.
 - Jaczé farwë mają lëstë òb jesén?

- ◆ Co robią lëstë z wierztë? Wëpiszë wszëtczé czasniczi i przë pòmòcë szkólnégò dopiszë pòlsczé znaczenia słów.
 - Zabaw sã, jak lëstë w lese. Wëkònôj wszëtkò zgodno z tekstã czëtónym przez szkólnégò.
- ◆ Gwësno môsz bëté w lese. Jaczé tam rosã drzewa – podôj jich pòzwë?
 - Pòdzielë pòdóné niżi pòzwë drzewów na jiglënowé i lëstowaté – zapiszë to w zesziwkù.

chójka – sosna, dana – świerk, dąbk – dąb, bük – buk,
 skòwronk – modrzew, brzózka – brzoza,
 jarzëbòk – jarzëbina, kasztón – kasztanowiec

- ◆ Rozpòznôj wietewczy drzewiãt i pòdôj jich kaszëbsczé pòzwë.

- ◆ Nazbiérôjta w lese brzadu wspòmniónëch wëżi drzewiãt i zróbta z niego snôżé bawidlã (kòniczi, krówczy, ludkòwie, kòsziczi, pôcorë...). Do robieniô bawidlów króm brzadu mùsi jesz miec: jiglã, nitczy, gòzdzyczi, sztrëchólce, nożik.

JESÉNNY GRZĚBŌWI CZAS

Grzëbitwa

Jónk z Agnésą ò pòrénkù
szlë na grzëbë w las.

Słúnce grzało.

Do grzëbitwë bël spòsobny czas.

Jidze sostra, jidze brat,

Zdrzą na snôzi nawkół swiat.

Jidą stegną midzë krze,

Jónk wtim wòłô: Agnés, zdrzë!

Czë to bòrzón hewò je?

Czë to brzezón, czë leszczónk?

– Agnésë sã pitô Jónk.

Rzekła jim Bòrowô Cotka,
 Co jich prawie w lese spòtka:
 – To są smiecë mòje dziecë!
 Jaczis klutôk przegrzeszony
 mô je hewò w las szmërgnioné!
 To nié brzezón, to nié bòrzón,
 Grzëbòwische ridzków nié.
 Leno bùdle, wëmiecënë,
 stôré kùrpë i rëplënë.
 Peperlëszków to nié wińc.
 Zróbmë szôtornikóm kùńc!
 Òpòwiédztaż, mòje dziecë,
 Dze waj tatk wëwôżô smiecë?

Witold Bòbrowszi

Słowôrk

grzëbitwa – grzybobranie
 spòsobny czas – dobry czas
 nawkół – dookoła
 stegna – ścieżka
 krze – krzewy
 klutôk – tu: człowiek, który nie dba o czystość
 przegrzeszony – przeklęty
 szmërgnąc – rzucić
 bùdla – butelka
 wëmiecënë – zmiotki
 kùrp – stary but
 rëplënë – stare graty
 szôtornik – zbierający stare graty, szmaty, szmaciarz

- ◆ Czej na jeseni je cepło i wiele wilgòcë, tej w lese rosą pëszno grzëbë. Dziecë wspòmnióné we wiërzce téż szlë w las na grzëbë.
- Òdpòwiedzë na zapëtania sparłãczoné z tekstã:

Jak sã zwałë dzecë?
 W jaczim czãdze dnia òne szłë na grzëbë?
 Kògùm bël Jónk dlô Agnésë?
 Kògò dzecë spòtkalë w lese?
 Ò jaczych grzëbach je w teksce gòdka?
 Co grzëbiarze nalezlë miast grzëbów?

◆ Rozpòznòj grzëbë z malënków pò òpisënkù, jaczi je niżi.

pròwdzywuk (bòrzón) – mò bruny kapelusz, jasną grëbą nogã

kòzlòk (brzezón) – mò bruny kapelusz, cenką długą nogã
 z szarima plachckama

brzozòk – mò pòmarańczowi kapelusz i grëbą nòzkã w szaré
 plachcczi

peperlëszka – żòłti wëkrãpóny kapelusz na krótczi nóżce,
 w spòdkù blaszczi

pãpk – bruny swiécący kapelusz na krótczi biòłi nóżce

gromadniczi – wiele brunawëch grzëbów w gromadze,
 nôlepi na stòrim pniu

ridzk – niskò nóżka, wëkrãpóny kapelusz czerwòniasti farwë

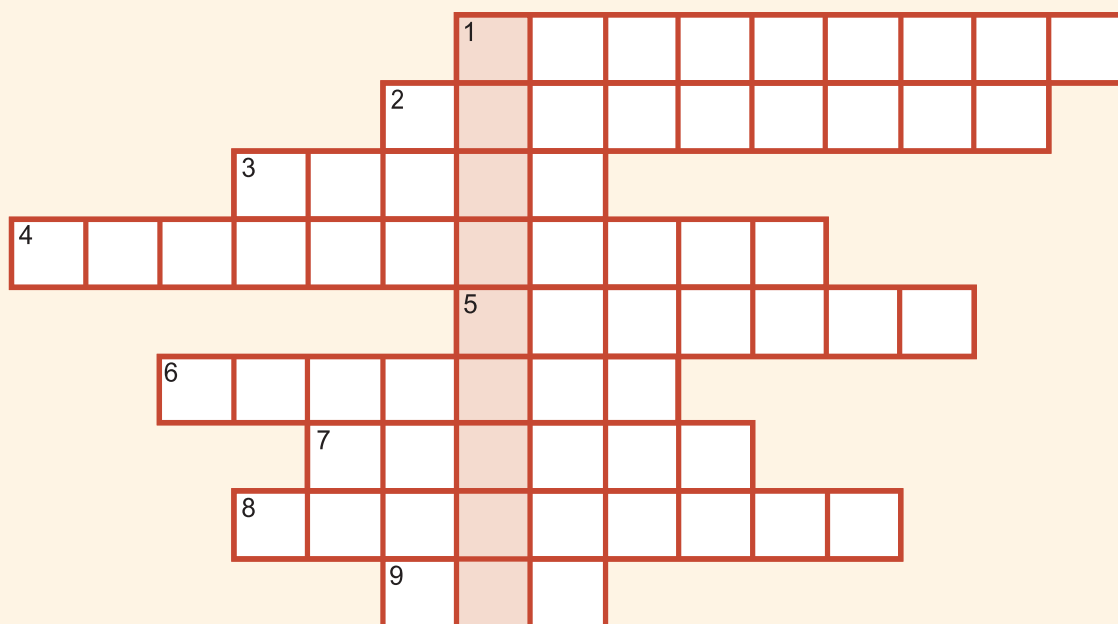
pólnica – biòłi grzyb na nisczi nóżce, lubi place na łakach

gãsy grzyb – mòże bëc rozmajitëch farwów: mòdrawi, lilewi,
 zelony; nisczi z blaszkama

pòtrus (tak zwie sã kòzdi grzyb nié do jedzeniô) – nôbarżi
 znóny czerwiony z biòłima punktama

- ◆ Rozrzeszë krzëżną tągódkã i òdczëtôj hasło z pòłów, co rzeszą wszëtczé rédzi

- 1) grzib z blaszkama pòd kapeluszą; zelony, lilewi, mòdrawi farwë
- 2) rosce w gromadze na pniach
- 3) jegò czerwòniasti kapelusz redëje kòżdégò grzëbiarza
- 4) nisczi grzibk z żòłtim kapeluszą i blaszkama w spòdkù
- 5) lubi rosc w brzózkach, stądka jegò pòzwa
- 6) biòli grzib, rosce na łakach
- 7) tegò grzëba lepi nie dotëkac
- 8) nôlepszi z grzëbów, szukóny przez wszëtczich grzëbiarzów
- 9) tam szukôj grzëbów

- ◆ Dzecë nalazłë w lese smiecë miast grzëbów. Co to bëło? Szukôj w teksce i zapiszë òdpòwiédz całim zdanim w zesziwkù.

Dzecë nalazłë w lese

- ◆ Dze trafiłë smiecë, ò jaczich je gòdka we wiérzce?
– Czë tak nôleżi sã wëzbëwac smiecy?

- Òpòwiedzë ò gòspòdarowanim smiecama. Jak trzeba je segregòwac, gromadzëc, òddawac firmie, co sã zajmô jich wëwòzanim. Dze òne pózni trôfiają i co sã z nima dzeje dali.

◆ Pòwiédz, co widzysz na malënkach.

- Je gwësne, że las nie je mólã do wërzucaniô smiecy. Dbôj ò to, żebë wëzdrzôł òn wiedno tak, jak nen z pierszégò malënkù.

JESÉŃ W PÒLU

Bãdã gbùrã

Mój tatk je gbùrã
 Òn kòchô swòjã zemiã.
 Jô razã z tatkã
 czãsto jidã w pòle
 i ni mògã napasc zdrokù,
 tak ti snôzotë je tuwò wiele.

Miedze z zelonyma krzama,
 tej-sej czerwiony jarzëbôk,
 ptôszë gniôzda, jeżënë,
 nen stôwk zarosli strzëną
 i pòla, na chtërnëch rosca
 taczé bôkadné plónë.

Jak jô bãdã wiôldzi
 i mòcny jak mój tata
 téż chcã bëc gbùrã
 i òrac kaszëbską zemiã
 snôżã, bliską sercu,
 na swiece jedina.
 Mój tatk naùdził mie
 jã tak kòchac,
 że nigdë sã z nią
 nie rozstónã.

Éwa Warmòwskô

Słowôrz

gbùr – rolnik

snôżota – piękno

jarzëbôk – jarzëbina

strzëna – trzcina

bòkadny – bogaty

- ◆ Tatk ze sënã szlë w pòle. Co òni tam ùzdrzelë?
– Wëpiszë wszëtkò w zesziwkù. Namaluj òbrôzk zgodny z tekstã.
- ◆ Co rosce na naszych pòlach?
– Zróbta na tôflë spisënk wszëtczych ùprawów z naszych pól (w pòlschim jãzëkù), pózni razã ze szkólnym przëszëkùjta jich kaszëbsczë pòzwë i zapiszta wszëtkò w zesziwkù.
- ◆ Czedë gbùrzë sprzątajã z pòłów zapisóné przez waji ùprawë? Pòdôj pasowné czadë rokù.
- ◆ Co mòże robic w pòlu na jeseni?
Wëbierz so pasowné słowa z zestòwkù
– przeczëtôj je głosno.

òrac, brónowac, szitowac, pòdlewac,
żniwic, sôc, sadzëc, sec, zwôżac,
draszowac, wëbierac, zertzënac,
płoc, kraglowac, redłowac,
zgrabiac, sësżëc

Słowôrzek

òranié – oranie
brónowanié – bronowanie
szitowanié – nawożenie
pòdléwanié – podlewanie
żniwienié – sprzątanie z pola
senié – sianie
sadzenié – sadzenie
seczenié – koszenie
zwôżanié – zwożenie
draszowanié – młócenie
wëbiéranié – kopanie roślin okopowych
zerzënanié – ścinanie
płocé – pielenie
kraglowanié – spulchnianie
redłowanié – oborywanie
zgrôbianié – zgrabianie
sëszenié – suszenie

- ◆ Zdrzë na malënk kòl wiérztë. Rzecze, czym sã robi na jeseni w pòlu? Nazwij i pòkazë sprzãtë (pług, kragel, séwnik, przyczepa), pòwiédz, co przë jich ùżëcym mòże robic (pòzwë robòtów w słowarzkù).
- ◆ Czim jinaczi sã robòta gbùra w dôwnëch czasach i dzys? Pòslëchôj, co ò tim rzecze szkólny.
- ◆ Zabaw sã w téater. Pòkazë rozmajité robòtë gbùra tak, żebë jin-szi wëzgòdlë, co òn robi.

JESÉN W SADZE I W ÒGARDZE

Mój ògródk

Mój môli ògródk
To je sztëczk raju,
W chtërnym nalézesz wszelejacji brzôd.

Mój môli ògródk,
Snôzi sztëczk raju,
Kòzdi bë nalezc chcôł sã tu rôd.

Móm w nim krëszczy

Jabka

Sliwcz

Wiszn

Krzeszn

Sã téz tipcz

Je pón ãgrest

Sã malënë

Przez słunuszkò rozpôloné
Pëszné roscã w nim radisczi
Rãczkã zasóné Teresczi
Groch schòwóny stoi w nórce
Żebë gò nie zjadłë skórcé
Miodny pôch rozsëłô kwiat
– Jaczi snôzi je ten swiat.

Mój môli ògródk –

Môli sztëczk raju.

W nim człowiek mòże zabëc wnet,

Że wiele zła je

W swiece ë w kraju,

Czej ùzdrzi snôzi w ògródkù brzôd.

Jerzi Łisk

Słowôrzek

sztëczk – kawałek
wszelejaczi – przeróżny
snôżi – piękny
rôd – chętnie
tipczy – porzeczki
radiska – rzodkiewka
nórt – kąt
skórc – szpak
pôcha – zapach
zabëc – zapomnieć
brzôd – owoce
ògardowizna – warzywa
zelé – zioła

- ◆ W ògardze mòże rosc:
ògardowizna, kwiatë,
zelé, brzôd.
– Ò chtërnëch z nich je
gôdka w teksce?
Wëbierzë z wiérztë
pòzwë roslënów i wpiszë
je w zesziwkù.

- ◆ Jaką ògardowizną widzysz
na malënkach? Pòdôj
pòlsczé pòzwë. Dopasuj
do kòżdégò malënkù
kaszëbską nazwã
(marchew, gùrka,
salôta, kapùsta, czwikła,
por, radiska, cebùla,
piotrëszka)

- ◆ W dokazu są wspomnioné kwiatë, ale nie pòdôwô sã zódny jich pòzwë.
Pòłączë ze sobą pòlsczé i kaszëbsczé pòzwë jesënnëch kwiatów.
Żlë môsz z tim jiwer, pòprosë szkólnégò ò pòmòc.

astrë	chryzantemy
rejinë	aksamitki
smiertelniczi	astry
tërczi	róze
chrizantemë	dalie
róze	hortensje

- ◆ W sadze i ògardze mómë smaczny brzôd. Wëpiszë w zesziwkù pòzwë brzadu z wiérztë i bòkã gò namaluj.
- ◆ Na spòdlim malënkù z 27 stronë òpòwiedzë, co Szëmich ju mô w swòjim kòszikù, a co jesz bë z te ògardu mógł miec.
- ◆ Zabawta sã w *Ògrodnika*.
 - Nôpierwi trzeba wëbrac, chto nim bądze. Nôlepi to zrobic przez òdliczanié. Mòze do te wëzwëskac taką wëliczónkã:
Mô zając dłudżé ùszë, rôz, dwa, trzë, jidzesz të.
 - Terôzka dzecë stôwają w kółkù i kòzdé dostôwô pòzwã z ògardowiznë/ brzadu/ kwiatów (czile dzecy do jedny pòzwë).
 - Ògrodnik stoi we westrzódkù i gôdô rozmajité zdania, na przëmiar:
Ògrodnik wërwôł dzys salôtã (marchew, radisczi, czwiklã).
Ògrodnik zaniósł do kùchni kapùstã (gùrczi, cebùlã).
 - Czej wëmôwiô pòzwã ògardowiznë, dzecë z nadónym tak mio - nã mùszą sadnãc.
 - Chto sã zmili, sadnie nié na swòje miono abò nie sadnie czej trzeba – stôwô z bòkù.
 - Wëgrëwô ten, chto sã ani razu nie zmilił.

KASZĚBĚ

DZÉL III

Ùczba 1

Kaszëbë – piãknô krôjna

Ùczba 2

Mòje stronë

Ùczba 3

Wiédzô ò swòjim môlu

Ùczba 4

W drodze do szkòtë

Ùczba 5

Starszi mają swòje sprawë

Ùczba 6

Kaszëbsczé domôctwò

Ùczba 7

Kaplëczczì i krziże w òkòlim

Ùczba 8

Wdôrë z ùszlëch czasów

Ùczba 9

Z gòscëną...

Ùczba 10

Nënka Roda ze swòjim bògactwã

- PIÃKNÔ KRÔJNA

KASZĚBĚ – PIĂKNÔ KRÔJNA

Kaszëbë

Kaszëbë – to je nórcëk zemi
Niewidzałi w wiôldzim swiece.

Piăkno jezór i zeleni
Widzą nawet môłé dzecë.

Tu wej nie je jak na stole,
Tu są górczi i wădołë.
Tu jaskùłczy są w stodole
I nad òknã twòji szkòłë.

Tu wiater cëchùtkò szëmi,
Kòlibiόνkã tobie spiéwô.
W dole czëjesz szum Redëni
I zbòzé piăkno dozdrzewô.

Chcôłbës sadnąc dzes na miedzë
Czë legnąc sobie na łące
I spòkójno sobie sedzec,
Mëslec przë ti kòlibiόνce.

Wslëchiwac sã w głos przirodë
I zdrzec so w no mòdré niebò,
Pòpic szlukã czësti wòdë
Wiôldzi sztëk rzanégò chleba.

Tu je lzi mòrdãdži znosëc,
chtërne są jak ùtrôp Bòsczi,

Tu mòżesz znónëch zaprosëc
do kaszëbsczi môłi wiosczi.

Terô wiész, że nigdzie ni ma
Tak piãknégò zemi sztëczka.
Mùszisz sã ny zemi trzëmac
i tczëc jã zarô òd dzecka.

Brigita Bùlczôk

Słowôrzek

nórcëk – zakątek, kącik
niewidzałi – niewidoczny
szluk – łyk
rżany – żytni
mòrdąga – męka, udręka
ùtrôp – utrapienie
sztëczk – kawałek
tcëc – czcić

- ◆ Przë pierszi ùczbie bëła karta, na chtërny mógł jes òbaczëc, dze leżą Kaszëbë. We wiérzce je rzekłë, że Kaszëbë są *nórcëkã zemi*. Pòwiédz, czë zgòdzôsz sã z nym scwierdzenim, czej zdrzisz na kartã. Czë pò prôwdze Kaszëbë są leno nórcëkã na karce Pòlsczi, Europë, swiata?
- ◆ Wëszukôj w pierszych trzech sztrofkach wëjimczi, co òpisëją Kaszëbë. Pòdsztrëchnij wëbróné słowa, zapiszë je w zesziwkù. Przë kòzdim z nich zapiszë (przë pòmòcë szkólnégò) wëbróné przëkładë z kartë Kaszëb (te nôblëzi twòjégò môła), np.:

jezora – Wdzydzczé, Żarnowiecczé

zelen – Mirochòwsczé Lasë, Darzłëbsczé Lasë

górczi – Wieżëca, Szëmbarsczé Grzëpë

- ◆ Co znaczy pòwiedzenié: *Tu wej nie je jak na stole?*
 - A jak mòże bëc na stole? Wëbierzë so słowa, co bądą pasowałë i zapiszë w zesziwkù zdanié: *Na stole je*

krąto, gładkò, slëskò, wësok, równo, mòkro

 - Skòrno na Kaszëbach *nie je jak na stole*, to òznôczô, że je lëchò? Co ò tim mëslisz?
-
- ◆ Kòl lëdzy krącą sã jaskùlëczczì. W kaszëbskich wierzeniach je gòdka ò tim, że ni mòże tim ptôchóm robic krziwdë, zdrzëcac jich gniôzdów, bò sã òne znanką szczescégò. Dze wëbùdëją swò-je gniôzda, tam bądze sã darzëło.
 - Zdrzë na malënk i pòwiédz, jak wëzdrzi jaskùlëczka.

- ◆ Kaszëbsczì wiater (mòże wëwòłóny przez Szëmicha?) spiëwò tobie kòlibiònkã.

Mòże to je ta piesniczka (naùczta sã ji spiewac):

Spij malinkò mòja mëgò
 Jic pòd gãsą górã czas
 W niebie miesądz do Ce mërgò
 Tuwò Ce kòlibie tatk.

Bùczka z kruszą drzémią w chlëwie
 Mrëczk i Bùrek chrapią téz
 Hewò kón fùl gābą zëwie
 Wszëtka chòwa mòcno spi.

Witro, czedë dzén òdecknie
 Słunçe miesądz kùsznie w blës
 Czej sã zbùdzysz – noskã wëckniesz
 Jestkù bëlné – mlëczkò gwës.

Kolibiówka Tomasz Fopke

F d B C7

1. Spij ma-li-nkô mo-ja më-go. Jic pod ga-są gó-ra czas

Wnie-bie mie-sądz do Ce më-rgô - tu-wo Ce ko-li-bie tatk

e poi da capo al fine

Ref: Żu-żkô-jle, żu-żkô-jle m-m-m. Żu-żkô-jle, żu-żkô-jle m-m m-m.

◆ Terô ju wiész, że *nigdzie ni ma tak piãknégò zemi sztëczka*. Za-prosë tej znónëch cë lëdzy na Kaszëbë. Mòżesz sã pòsłużëc słowama wierztë.

Słowôrzek

darzëc sã – szczęścić się
 miesądz – księżyc
 kòlibka – kołyska
 búcza – świnka
 krusza – krówka

chòwa – zwierzęta hodowlane
 kùsznąc – pocałować
 blës – czoło
 wëcknąc – wywachać
 gwës – na pewno

MÒJE STRONĚ

Mòje stronë

Mòje stronë, mòje stronë
Są nôlepszé z wszëtczych strón.
Móm w nich kwiatë, wòdë, lasë
W pòlu rosce żëtny plón.

W mòjich stronach, w mòjich stronach
Wiater sztormã z nordë dmie.
Jadą kùtrë i òkrãtë
I latarnie stoją dwie.

Mòjim stronóm, mòjim stronóm
Wcyg przëgriwô ptôchów spiëw.
A nad sztrądã i nad wòdã
Wiedno widzysz skrzidła mëw.

Mòje stronë, mòje stronë
Brzmiã robòcym rojã pszczoł
Bòcón klepie, czapla brodzy,
Strëga plënie do jezór.

W mòjich stronach, w mòjich stronach
Niebò skrzi sã rojã gwiôzd.
A z nich jedna wnet nad głowã
Z nordë sle nóm zëmny blòsk.

Mòjim stronóm, mòjim stronóm
Spłacëc chcôlbëm lëdzci dług,
Za dnie smiéchù i robòtë,
Czej na rolë òrze pług.

Mòje stronë, mòje stronë
 Są nôlepsze z wszëtczych strón.
 W mòjich stronach, w mòjich stronach
 Chcôlbëm spòcząc, czej mdze zgón.

Jón Piepka

Słowôrk

norda – północ
 sztrąd – brzeg, plaża
 strëga – strumyk
 skrzëc sã – błyszczeć, skrzyć się, iskrzyć się
 krôjmalënk – krajobraz

- ◆ Do słów wierzte Jana Piepki mùzykã napisôł Jón Trepczik i tak pòwsta snôzô pieszniô. Nauczë sã ji spiewac.

Mòje stronë

Mùzyka: Jón Trepczik
 Słowa: Jón Piepka

1. Mò-je stro-në, mò-je stro-në są nô-le-psze z wszë-tczich strón
 Móm w nich kwia-të, wò-dë, la - së w pò-lu ro-sce żë-tny plón.
 W mòj-ich stro-nach, w mòj-ich stro-nach wia-ter szto-rmã z no-rdë dmie
 Ja-da kù-trë i ò-krã-të i la-ta-rnie sto-ją dwie. sto-ją dwie

- ◆ Nizi są rozmaité ôrtë kaszëbszczégò krôjmalënkù. Òpòwiedzë, co na nich widzysz.

– Chtëren z nich je nôbarzi pasowny do môla, w jaczim të mieszkôsz?

- ◆ Słëchôj ùwôžno wiérztë Jana Piepczi.
 - Jaczé są Kaszëbë òpisóné w dokazu? Wëpiszë wszëtkò, co twòrzi òbrôz ny krôjnë, np.: *kwiatë, wòdë...*
 - Do jaczych malënków z pierszégò pùktu pasëje òpisóny we wiérzce kaszëbsczi swiat?

- ◆ Przedstawi so, że jes malôrzã. Chtos prosy ce, żebë namalowac òbrôz do jedny z piãc pierszych sztrofków. Wëbierzë jednã z nich i pòwiédz, co na twòjim òbrazu bądze namalowóné.
 - W teksce nie gòdô sã ò farwach – pòwiédz tej, jaczé farwë nadôsz rzeczóm na twòjim malënkù.

- ◆ We wiérzce je jedno zdanié, co sã dwa razë pòwtôrzô. Nalézë je i zapiszë w zesziwkù.
 - Czë to samò mòżesz rzec ò swòjich stronach?
 - Pòdôj czile dowòdów na to, że twòje stronë téż są bòkadné. Zapiszë na tôflë we westrzódkù pòzwã swòjégò môla i wkól niegò dopisuj wszëtkò, co sprôwiô, że nen môl je nôlepszë.

WIÉDZ Ô Ô SWÒJIM MÔLU

Kaszëbsczi skôrb

Czej Pón Bóg stwòrzył ju całi swiat, sòdł na swòjim niebnym trónie, zwòłł aniołów i rzekł:

– Zdrzëta le, miłé dëchë, jaczé to cëdné dzëło, co jô dokònôł.

Aniołowie zdrzelë wkół pò całi zemi, kôskelë w rãce i gôdelë:

– Òjcze, wszëtkò je cëdowné, wszëtkò nóm sã widzy.

Ale jeden anioł stojôł na stronie i bëł smùtny. Tej Pón Bóg gò sã pitô:

– A czemù të sã nie ceszisz?

Anioł òdrzekł:

– Panie, zdrzëce le na ten biédny kaszëbsczi krôj. Same le piôs-
czy. Czë Wasza Wszechmòc mô jesz co, żebë nen krôj ùpiąkszc?

A Pón Bóg òdrzekł:

– Môsz prôwdã. Jô òbaczą.

I wstôł Pón Bóg. A za sztërk gôdô:

– Jesz blós tëli mie òstało, czë bądzesz z te rôd.

I Stwórca wërzekł wszechmòcné słowò i stôł sã cud. Na we-
strzódki piôszczëtëch Kaszëb wërosłë górë przëkrëté szemarzą-
cyma drzewama, a midzë górama mërgalë liszczącë mòdré òczka:
bëlë to pëszné jezora, fùł smacznëch rib. Rozmajité ptôchë i zwie-
rzãta tacewno przechôdalë ùbrzegama przez krze do bòru. Anioł
nen zdrzôł i gôdôł:

– Terô nen krôj je pëszniëszë òd wiele jinëch.

I Pón Bóg pòdniósł rākā. W lëfce zaszëmiało. Òd nordë nadlecôł
grif, co niósł wiôldzi jantar liszczący w parmieniach słuńca. Wrzucił
gò do jednégo z kartëszczich jezór, że wòda prisnãła jaz do nieba,
a Pón Bóg wërzekł taczé słowa:

– Nen sztëk jantara mô wôrtnotã całëch Kaszëb.

Tedë aniół pòdł przed Panã Bògã na kòlana i kùsznął jegò dobrotlëwą rãkã. Stwórca pòdniósł anioła i rzekł:

– A të bãdziesz wiérnym stróżã tegò snôżégò nórcëka zemi.

Ùredóny aniół zlecôł zarô w dół i pilëje do dzysdnia najégò Pòmòrzô, żebë nóm sã nie stało nick złégò. A Smãtk, pò naszymù zli duch, jak donądka ni mòże gò dobëc. A czej przinǳe wiôlgò biéda, tej pòkôże sã nen jantar i jegò wòrtnota ùretô nasz krôj òd zgùbë.

Słowôrk

kôskac – klaskać

mërgac – mrugać, migać, prześwitywać

łiszczący – błyszczący

pëszny – piękny, wspaniały

tacewno – ukradkiem

ùbrzég – nabrzeże, brzeg

jantar – bursztyn

sztëk – kawał

kùsznąc – pocałować

nórcëk – zakątek

dobëc – zwyciężyć

- ◆ Wëslëchónô przez ce legeńda je ò tim, jak pòwsta kaszëbskô zemia.
– Spróbùj jã òpòwiedzec pò pòlskù.
- ◆ Czë znajesz jakã legeńdã ò twòjim môlu? Pòwiédz jã drëchóm (pò pòlskù).
- ◆ Do legeńdë „Kaszëbsczi skôrb” mòże stwòrzëc komiks. Zdrzë na malënczi do komiksu. Twòjim zadanim je przëszëkòwac tekst do „dimków”.

- ◆ Z diagramù dowiész sã, jaczé wiadomòscë ò wajim môlu mùszita nalezc i zapisac w zesziwkach (szukôj w rzãdach òd lewi do prawi stronë).

I	Ó	P	Ò	Z	W	A	L	Z	Ò	W	M	R	O	A
L	R	W	I	Ô	L	G	Ò	S	C	R	Ò	B	T	C
Ù	G	Ż	C	M	B	R	S	G	M	I	N	A	J	T
S	D	P	Ò	W	I	A	T	M	I	F	A	G	T	K
T	Ò	P	W	Ò	J	E	W	Ó	D	Z	T	W	Ò	Ł

- ◆ Wszëtkò, co òstało zapisóné w zesziwkach, pòkażta na karce Kaszëb.

W DRODZE DO SZKÒŁĚ

Lëgòtka na szkòłã

Jak jô lubiã jic do szkòłĚ!
W taszë móm ksążczy i zesziwcz
W piórnikù je pisadłów wiele
A do zjedzeniô sztërë sliwcz...
Tej maszerëjã, sã nie czerëjã
Czë padô snieg, zacynô deszcz...
To mie sã widzy – ta gón za wiedzã!
Tak jô do ùczbë chãtny jem!

Tomôsz Fópka

Słowôrk

lëgòtka – ochota, apetyt
tasza – torba
zesziwk – zeszyt
pisadła – przybory do pisania
czerowac sã – interesować się
gón – pęd
ùczba – nauka
òbrzészk - obowiązek

- ◆ Kòzdi w zëcym mô swòje òbrzészczi. Òbrzészkã dzecka je chòdzëc do szkòłĚ.
- Czë chòdzysz chãtno do szkòłĚ, jak no dzeckò, co wëpòwiôdô sã w teksce T. Fópchi?
- Wëmien czile spraw, dlô chtërnëch lubisz szkòłã. Mòzesz so wëbrac òdpòwiedzë.

- ◆ Žebë dostac sã do szkòłë, nôleži przeńc/ przejachac/ przeplënac/
przeleceć jakãs drogã.

Jidze sã:

piechti, piechtã, na nogach.

Jedze sã:

kòtã, banã, autobùsã, trolejbùsã, tramwajã, autã, motórã.

Płënie sã:

bòtã, żaglówkã, kùtrã, òkrãtã.

Lôtô sã:

fligrã, helikopterã, lotniã.

- Dofùluj zdanié i zapiszë je w zesziwkù;
Jô chòdzã/ jeżdżã do szkòłë
- Nalézë na malënkù wspomnióné wëzi òrtë transpòrtu, pòka-
żë je i nazwij.

- ◆ Czej jidziesz do szkòlë, mùszisz ùwazac, żebë dostac sã tam bezpiecno.

– Pòslëchôj jinstrukcji na témat bezpiecznégo chòdzeniô pò ùlicach:

Przechadôj wiedno na pasach dlô jidącëch piechti.

Ûgwësnij sã, czë nie jedze auto, nim weńdziesz na szasëjã.

Nie wëjêżdżôj kòtã na drogã bez staniãcô przed niã.

Chadôj lewą stronã drodżi, czej ni ma chódnicë.

- ◆ Namaluj swòjã drogã do szkòlë na ùproszczonym planie. Òpò - wiedżë pózni drëchóm, co pò drodze do szkòlë spòtikòsz.

- ◆ Żebë lzi sã maszerowało do szkòlë, mòże so w drodze spiewac. Pòznónô dzysô wiérzta je piesniczkã, chtërny wòrt je sã naù - czëc i wëzwëskac w drodze do szkòlë.

Lëgòtka na szkòlã

Mùzyka: Wacław Kirkòwsczi
Słowa: Tomòsz Fòpka

1. Jak jò lu - biã jic do szkò - lë! Wta - szì móm
ksą - żci i ze - szì - wci. Wpió - rni - kù je pi - sa - dlów
wie - le a do zje - dze - niô sztë - rë sli - wci... Ref: Tej ma - sze -
rë - jã, sã nie cze - rë - jã, czë pa - dô
wi - dzy - ta gón za wié - dza! Tak jò do
1. C F 2. C F
snieg, za - cy - nô deszcz... To mie sã ù - czbë chã - tny jem!

STARSZI MAJĄ SWÓJĘ SPRAWĘ

Chleba nie spadnie z nieba, ale gò zarobic trzeba.

Czej dzeć sã w szkòle, starszi zajmają sã swòjima sprawama. Jich zadanim je zarobic na żecé i ùtrżëmanié chëczy. Chòdzą do robòtë, mają swòjã firmã, gòspòdarzą na rolë, robią w chëczach. Robòtë czasã sã drãdzé do wëkònaniô – tej człowiek je ùmãczony, a czasã sã lżészé i dôwają wiôlgã redosc. Jedno je gwësné – robic mùszi kòzdi. Tej dobrze bë bëło robic to, co sã lubi i nôlepi rozmieje.

- Jaczi ôrt robòtë wëkònëją twòji starszi?
- Czë czasã jim w tim pòmôgòsz?

◆ Zdrzë na malënczi i pòwiédz, chto pòsługùje sã w swòji robòce taczima rekwizytama. Pòzwë zajmnotów wëbierzë z ramczy.

mùlôrz, czëszczôrka, gbùr, rëbôk, jinżinier, frizér,
krôwc, kelner, kùchôrz, doktor

– Czë zgôdzôsz sã ze scwierdzenim zawiartim w przësłowim pòd tématã. Rozwiń përzinkã swòjã wëpòwiesc (pò kaszëbskù abò pò pòlskù).

◆ Czasã je mùsz jic do jaczi jinstitutioni.

Jinstitutionjã je: szkòła, ùrząd, bank, pòczta, pòlicjô, ògnowô straż, szpital, òstrzòdk zdrowiô, téater, kino, òpera, kòscół, króm...

– Dze pùdziesz, żebë:

pòstëchac kôzaniô

naùczëc sã czëtac

wezwac straż

kùpic chléb

òbezdrzec film

wëpłacëc z konta dëtchi

pòstëchac dobri mùzyczi

wërwac ząb

wëstac lëst

◆ Jaczé jinstitutionje mijôsz jidacë/ jadacë do szkòłë?

– Dokùńczë zdanié i zapiszë je w zesziwkù:

W mòjim môlu sã taczé jinstitutionje: ...

◆ Zabawta sã w pantomimã. Jedno z dzecy pòkazëje jakas robòtã, chtërnã sã wëkònëje we wspòmniónëch wëzi jinstitutionjach, jinszi próbùją wëzgòdnac, dze to je i chto to robi.

◆ Namaluj jednã z jinstitutionjów, chtërna nôbarzi cë sã widzy.

KASZËBSCZÉ DOMÔCTWÒ

Bùdinczi

Bùdinczi na wsë mają swòje nazwë. Ë tak bùdink, w jaczim mieszkają lëdze, zwie sã chałpą abò chëczą, wkół gbùrsczegò pòdwòrzô stoją: szopa, stodoła, szaùer, bakùs, kùrnik, a gdzes w nòrcie stoi szitus.

– Czemù ta nasza chałpa je takò biòłô? – pitôł sã swòji mëmë nômlôdszi z familji, Julis.

– A jakò òna mô bëc: zelonô czë różewô? – na ùrwanié spita sã mëma.

– Melcrów je czerwionô, zbùdowónô z cegłów – cygnął dali Julis.

– Ale Klóków je téż mùrowónô, le z kloców ë je szarô – wtrąca sã w mòwã Zofa.

– Në jo, bùdinczi są wszelejaczé – przerzekła ómama. – Za mò-jich czasów srąb bëł drewniany wëlepiony glëną z pòcâtą słomą, a tej pòcygniony kalkã.

– A z ti deszczowi stronë bùtnową scanã òbilë délama, żebë deszcz nie spłókiwôł kalkù ë nie mòcił glënë – doda mëma.

– Wszëtczé stodołë są drewniané. A to czemù? – spita sã Zofa.

– W stodole je zbòzé w snopach, seradela, sano, kléwer, słoma, a to doch nie zmiarznie w zëmie. Baro czãsto je zwiozlé do stodołë zawilglé żniwò ë w taczi przewiéwny stodole òno lepi doschnie, në nié – stara sã przekònac Zofkã ómama.

– Kòżdë stwòrzenié mô swój apartny bùdink. Kùrë mieszkają w kùrnikù, pies w bùdze, môle gąsątka w skrzëni abò balice, a kù-rzątka colemało w stòrim gròpkù. Zajc mô swòjã jamã w pòlu, kùna dzurã w zemi, kret kretowinã, ptôshi mają gniôzda, pszczolë dzurë w stòrëch drzéwiãtach – prawiła dzecëskóm ómama.

– Ale terô pszczółci mieszkają w plecónkach zrobionëch z dé-lów abò słomë – pòprawiła ómamã Zofka.

– Bùdinczi mògą bëc machtné, całé mùrowóné, jedne chëczë nad drëdzima, gdzie mieszkô wiele lëdzy. Taczé są pò miastach ë na nie gòdają: bloczi – pòwiedza mëma.

– Przódë panowie mieszkelë w dwòrach, czë téż w zómkach, a królowie mielë taczich zómków pôrã – domëslëła sã ómama.

– A to dô téż taczé bùdinczi, w chtërnëch je wiele maszinów ë wiòldzi trzòsk, a wiele robòtników tam robi wszelejaczé rzeczë. Jak taczé wiòldzé bùdinczi sã zwią? – zapitòł tatk, chtëren co le wdeptnął do chëczy ë ùczuł tã mòwã ò bùdinkach.

– Jo nie wiém – rzekł Julis.

– A jò wiém! To są fabriczi – pòchwólëła sã Zofka.

– A bùdink, gdzie stówają cudzi ë lëdze kùpiają biletë, jak sã zwie?

Tegò z dzecy nicht nie wiedzòł, ale ómama chca sã téż pòchwalëc ë rzekła:

– To doch je banów, a niejedni gòdają stacja, ale jiné stacje są téż na Górkach w Wejrowie.

– A chto mie pòwié, jak sã zwie machtny bùdink w Rëmi, gdzie wstòwióne są fligrë? – miòł nową zgadiwankã tatk.

– Fligrë w Rëmi? Kò òne sòdają na lotniskù. A jak sã zwie jich dodóm, tegò jò nie wiém – przëznòł sã Julis.

– To je takò òsoblëwò nazwa: hùgar czë hangar – domiszlòł sã tatk.

– Są téż taczé bùdinczi, w chtërnëch robi sã òkrátë, a tej spùszczò sã je przë mùzyce na wòdã. Jò widzòł ten szpòs we Gduńskù – cygnął dali tatk.

– Ale jak taczì bùdink sã zwie? – chca wiedzec Zofka.

– To je stoczniovò hala – òdpòwiedzòł ji tatk.

– A jò wiém, jak sã zwie bùdink, gdzie mieszkô Pón Jezësk – wëkrziknął mòłi Julis.

– Në jo, ò kòscółkù më bë wnetkã zabëlë – pòwiedza ómama.

– A w kaplëczce mieszkô Marija Panna. Në nié? – zakùńczëła gòdkã ò bùdinkach Zofka.

Bòlestów Bòrk

Słowôrz

szaùer – drewnutnia, szopa
bakùs – kuchnia, gdzie się
przygotowuje karmę dla
zwierząt
szitus – wychodek, wygodka,
ubikacja
kalk – wapno
kléwer – koniczyna
balika – wanna
grôpk – garnek
dél – deska

machtny – ogromny
trzôsk – hałas
fliger – samolot
ómama – babcia
sraùb – szkielet
bùtnowi – zewnętrzny
apartny – oryginalny
przódë – dawniej
cug – pociąg
jistnik - rzeczownik

- ◆ W pierszim akapice tekstu nalézë, jak sã zwie bùdink, w jaczim mieszkają lédze.
– Zapiszë nalazłą wiedzã w zesziwkù.
- ◆ Wieskô zôgarda mô rozmajité bùdinczi ùstawioné wkół gbùrs-
czégò pòdwòrzô.
– Namaluj plan tacji zôgardë, wedle wskôzów z pierszégò aka-
pitu, i pòdpiszë kòzdi z bùdinków.
- ◆ Co lédze przechòwùją w stodole? Wëpiszë z tekstu jistniczi.
– Jak starka òbjasnia dzôtkóm sprawã bùdowaniô drewnianëch
stodołów.
- ◆ Kòzdi z malënków przedstôwiô jaczis ôrt chëczów, ò jaczych bë-
ła gôdka w pòwiôstce.
– Pòslëchôj ùwôžno czile pierszych régów tekstu i dobierzë pòd-
pis do chëczy.

familijné domôcé bòhaterów pòwiôstczi,
bùdink Melcrów, chëcz Klóków, chałpa z czasów starczi

- ◆ Kòzde stwòrzenié mò swój dodóm. Wedle słów pòwiôstczy je tak, jak w zestòwkù, ale niechtërne pòla mùszisz dofùlowac.

<i>Chto?</i>	<i>Jakô chëcz?</i>
kùrë	
	bùda
	skrzëniô, balika
kùrzatka	
	jama w pòlu
	dzura w zemi
kret	
ptôshi	
	dzurë w stòrëch drzewiätach, plecónczy

- ◆ Nalézë wëjimczy tekstu, co òbjasniwają znaczenia taczich pòz - wów:
 bloczi, fabriczi, banów, hangar, stoczniovô hala
 – Zaznaczë te dzéle tekstu òłówkã i przëszëkùj wëbróny wëjimk do czëtaniô.
- ◆ Chto, zgódno z tekstã, mieszkô w taczich dodomach:

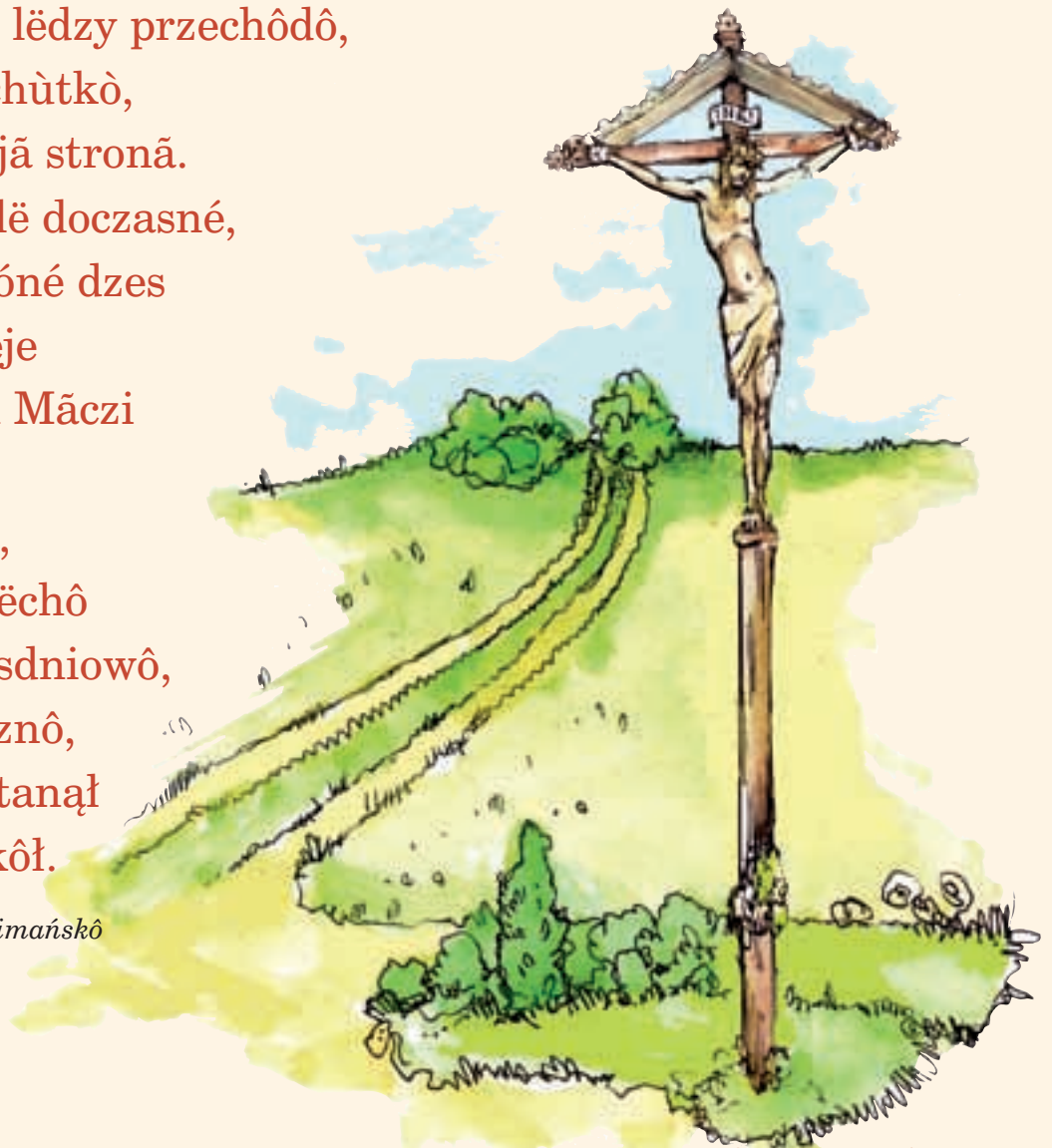
- ◆ Namaluj swòjã chëcz.
 – Do jacégò bùdinkù z czwiôrtégò pùnkту òna je nôbarzi pa - sownô?

KAPLĚCZCZI I KRZIŻE W ÒKÒLIM

Stanął so Christus

Stanął so Christus na drodze rozkraczim
 Na krzyżu zmürszałim, òd słońca zbielałim.
 Przëchôdôł tu przódë pòkùtnik z mòdlëtwą,
 A fùrmón na wòzu dzał głowã nòbòžno.
 Czasã chtos przëzdrzôł sã òkã lëtosnym,
 A czasã przesłôł żòrotné wezdrzenié,
 A terô tëli tąd lëdzy przechôdô,
 Spieszã dzes chùtkò,
 kòżden w swòjã stronã.
 W głowie mësłë doczasné,
 A òczë zazdrzóné dzes
 w przinđné deje
 I le nicht Bòzi Măci
 nie pòstrzegô.
 Takô mizernô,
 skrziwionô i cëchô
 Dëcht nié dzysdniowô,
 stąd niewidocznô,
 A Jezës tam stanął
 i z żalu zaplakôł.

Bòżena Szimańskô

Słowôrzek

rozkraczé drodżi – rozdroże
zmùrszałi – spróchniały
przódë – dawniej
fùrmón – woźnica
żôrotné – tu: błagające
przińdné deje – przyszłość
dzysdniowi – współczesny
Bòżô Mâka – przydrożny krzyż

- ◆ Pò wësłëchanim wiérztë jawiã sã nóm dwa òbrazë: jak bëło przódë przë krzizu i jak je dzys.
 - Pòcygnij òłówkã sztrich w môlu, dze kùnczi sã w teksce gôdka ò tim, co bëło przódë.
- Wiele linijków tekstu jes do te zarechôwôł?

Do rechòwaniô sã pòtrzébné taczé słowa:
jeden, dwa, trzë, sztëré, piãc, szesc,
sédem, òsem, dzewiãc, dzesãc

- Pòrechùj:
 - * òkna w klasie
 - * swòje lata
 - * lëczbã knéżków w taszë
 - * palce jedny rãczy
 - * palce dwùch rãk
- ◆ Co sã dzało przódë przë krzizu? Òpòwiedzë swòjimã słowama.
- ◆ Jak je dzysdnia pòd krzizã? Słëchôj drëdzégò dzëła wiérztë i dôj òdpòwiedzë na zapëtania metodã *prôwdã – òżë*. Jeżlë ùżëjesz słowa *òżë*, wësukôj w teksce, jak bëło pò prôwdze.
 1. Terô przechôdô kòl krziza mało lëdzy.
 2. Lëdze dze sã spieszą.

3. Kòzden jidze w swòjã stronã.
4. W głowie mają doczasné mëslë.
5. Lëdze są zazdrzóny w ùszlé dzeje.
6. Wszëtcë widzą Bòżã Mákã.
7. Bòżô Mákã je prostô i snôżô.
8. Bòżô Mákã je niewidocznô.
9. Jezës tam stanął.
10. Jezës z redotą sã ùsmiéchô.

- ◆ Miast słowa *krziż* w teksce òsta ùżëtô jinô pòzwa. Nalézë jã i zapiszë w zesziwkù.
 - Skądka mògła sã wżac takô pòzwa krziża? Czë òna sã tobie widzy?
- ◆ Przëzdrzë sã ùwôżno krziżóm w òkòlim. Stoją òne colemã, jak nen z tekstu, na rozkracim dróg. To mô swòje znaczenié w kaszëbsczij tradicji. Pòslëchôj, co ò tim pòwié szkólny abò starszi czë starkòwie doma. Zdobëtą wiedzã pòdzielisz sã z drëchama na przinđnëch zajãcach.
- ◆ Òkróm krziżów przë drogach stoją kaplëczczij. Na zeszi ùczbie bëła gòdka w teksce ò tim, że w kaplëczkach mieszkô Marija Panna.
 - Czë pò òbzórkach w nôblëższym òkòlim pòtwierdzôsz tã tezã?
 - Zapiszë, kùli jes nalicził krziżów i kaplëczków.

WDÔRĚ Z ÛSZŁĚCH CZASÓW

Wëstôwk

W szkòle wiedno cos sã dzeje. Kònkùrsë ë òlimpiadë, jedne sã kùńczą a drëdżë zaczinają. Le dzysô je cos czësto nowégò, czegò jesz, jak długò Dark do szkòlë chòdzy, nie bëło. Szkólny Kamrowsczi ògłosył na gòdzënie historii, że mò bëc w szkòle ùtwòrzonô szkòłowô regionalnô jizba ë chto mò cos stòrégò doma, mòże to do ti jizbë halac. Mòże to bëc stòri platizer, zédzer, stòré statczi, gazëtë i papiórë, òdjimczi ë knézczi. Kòzdi, chto przëniese cos do szkòlë, mòże liczec na dobri stopiën z historii...

Wëstôwk w szkòle bëł baro cekawi. W regionalny jizbie nalazło sã wiele skarbów. Bëła całò pòlëca stòrëch platizrów, trzë zëgrë, stòré gazëtë i papiórë, òdjimczi a nawet knézczi...

Witold Bòbrowsczi

Słowôrk

wëstôwk – wystawa

platizer – żelazko

stalczi – naczynia, narzędzia, sprzęty

òdjimk – zdjęcie

knéзка – książka

pòlëca – półka

szlobank – drewniane rozsuwane łòzko

- ◆ Òpòwiedzë swòjima słowama, jaką ùdbã miòł szkólny Kamrowsczi.
- ◆ Czë w twòji szkòle téz je regionalnô jizba? A mòże mòsz bëtë w jaczi jinszi? Co mòsz tam widzóné?

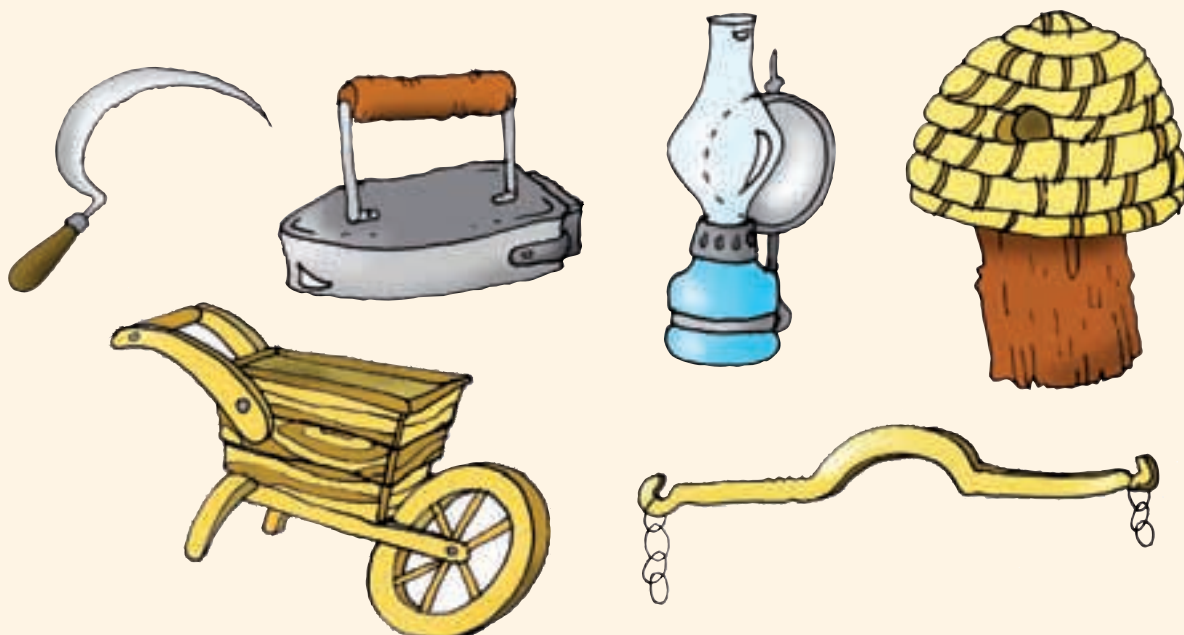
- ◆ Zdrzë na malënczi stôrëch zachów i pòwiédz, do cze òne mòglë słužëc.

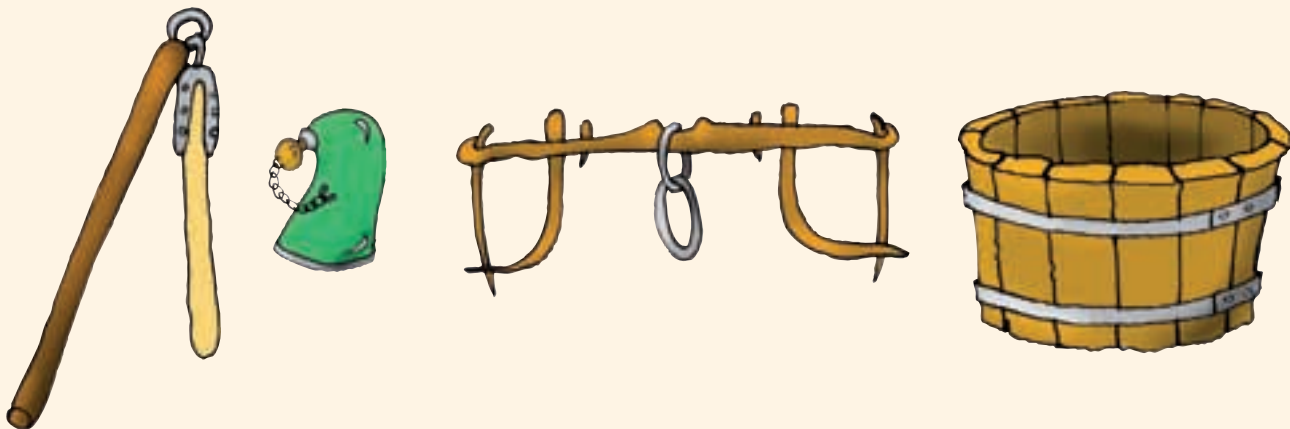

- Wëbierzë dlô nich pòdpisë: wafelnica, żarna, czerzenka, dwójôcz.
- Do jaczégò dzëła zachów zarechùjesz te sprzâtë?

gbùrstwò, domôcé gòspòdarstwò, jizdebné zachë,
rãczné wërobinë

- ◆ Namaluj sprzâtë, ò jaczych bëła gòdka w teksce: platizer, stòri zédzer.
- ◆ Wëbierzë z malënków te sprzâtë, chtërnëch sã ùziwało w gbùrstwie.

– Do kòzdégò ze sprzãtów pasëje jeden òpisënk. Przeczëtôj i pò-
kazë malënk, do jaczégò nen òpisënk pasëje.

- 1) do ni wlëwało sã wòdã i mógl w ni prac abò sã kapac (balika);
- 2) do zakłòdaniô na kark wòłu, chtëren cygnął pług (klëka);
- 3) do draszowaniô zbòża (cep);
- 4) jegò òstrim kùncã sekło sã zbòżé (serzp);
- 5) pò rozgrzanim w ògniszczu mógl nim platowac (platizer);
- 6) założoné na remiona dôwałë lzi nosëc cãzarë (szchanie);
- 7) nią karowelë cãżczë rzeczë (kara);
- 8) słužil do przechòwëwaniô tobaczi (róg);
- 9) pò wlanim pétrochù swiécëła czej nie bëło sztrómù
(pétrochòwô lampa);
- 10) w ni mieszkalë so pszczolë (plecónka).

◆ Ò jaczich cekawëch zachach z dôwny jizbë mòżesz cos rzec?
Czë wiész, co to bëł szlobank?

◆ Wszëtcë razã (tëż z pòmòcą szkólnégò i słowarzów) zapiszta pòl-
sczé znaczenia słów:

zôga, mòtowidło, dënica, skrzënówk, kòpëto, parobk, rënczi,
wãbórk, taska, kòpónka.

– Pòwiédzta, do cze bëło ùziwóné kòzdé z nich.

Z GÒSCĚNA...

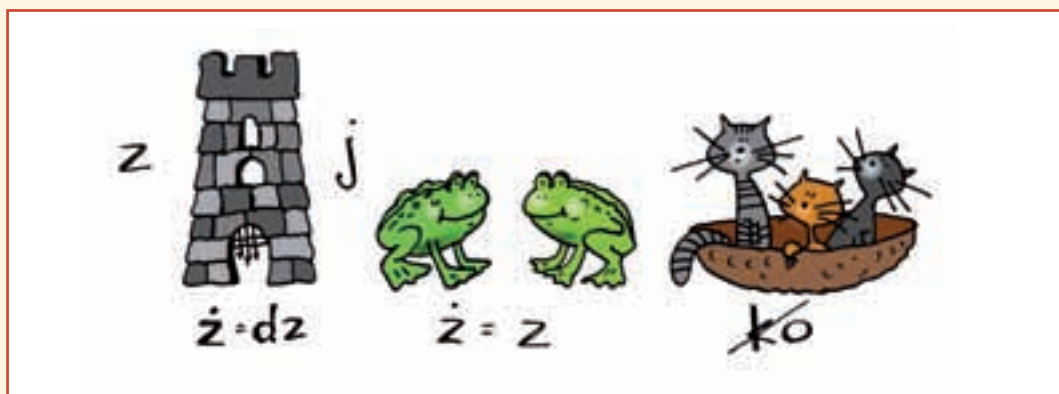
Kòchóm

Kochóm Bôłtu szaré wałë, chtërne rëczą;
 Kòchóm cëché nasze stronë z stôrą chëczą;
 Kòchóm Gdiniã, wiôldzé miasto z górą stromą;
 Kòchóm lasë, równé pòla, dak ze słomą;
 Kòchóm gduńsczé brómë, rô ësasz, stôré mùrë;
 Kòchóm lëpë, bùczi, dābë z Biôłi Górë;
 Kòchóm łączì, czôrną zemiã, biédné piôsczi;
 Kòchóm wiôldzé nasze miasta, môłé wiosczì;
 Kòchóm wiatrë mroznë w zëmìe, ceplë w lece;
 Kòchóm wszëtczich dobrëch lëdzy w całim swiece.

Alojzy Nôdzel

- ◆ Swój mól ju dosc dobrze znajesz, czas tej rëgnąc dali. Kaszëbë są wiôlgą i snôżą krôjną i wôrt je pòznac blëzi. Zachãcy ce do tegò hasło z malowóny wëzgôdci.

- Spòsobã zachâtë do te je wierzta A. Nagla. Slëchôj ji ùwôżno i pòwiedzë, ò czym je gôdka w kòzdi pòstãpny rëzce tekstu.

- ◆ Dofùluj zestôwk na spòdlim tekstu:

Co kòchô gôdający?	Òpisënk
Bôłt	Szaré wałë, co rëczą
Nasze stronë	
Gdiniô	
Gduńsk	
Biôłô Góra	
Miasta	
Wiosci	

- ◆ Wëbierzta so jeden z mólów z zestôwkù i spróbùjta przë ùżëcym knëżków, jinternetu dopisac wicy wiadomòsców ò nim.
- ◆ Namaluj òbrôzk pasowny z drëgą rëzką tekstu.
- ◆ Co przedstôwiô malënk przë wierzce? Czë môsz nã bùdowlã wi - dzóné na żëwò? Dzé òna je i co jesz cekawégò w nym mòlu bë mógł òbaczëc?

- ◆ Ōsoba z wiérztë gôdô, że *kòchô wiôldzé miasta i môlé wiosci*.
– Jaczé miasta na Kaszëbach są môlé, chtërne są od nich wikszé, a jaczé są nôwikszé? Zapiszta czile przëkładów w zesziwkach.
- ◆ Wszëtcë lubią pòznawac nowé stronë, ale jesz barzi òd te lubią pòzni wracac do swòji chëczy. Gôdô ò tim rzeczenié *Wszãdze dobrze, ale doma nôlepi*. Czë zgôdzôsz sã z nym pòwiedzeniem?
– Jeżlë sã zgôdzôsz, to pòcwierdzeniem te bãdze snôzô pieszczka, chtërny dobrze bë sã bëło nauczëc.

Kaszëbë, Kaszëbë Słowa: Eugeniusz Prëczkòwsczi
Mùzyka: Jerzi Stachùrszci

Wstrzëmòwno

1. Wżë - cym
2. I chòc

ró-żnëch je przë-trô - fków wie - le, le kô - żdi wcyg we - jle blós chce
wżë-cym smù-tno cza - sã bi - wô, ból se - rce prze - szy - wô. Wie-dno

ja chiac na szczëstlëwim kô - le, I më-sli so zôs: Mô-że da-lek wszëtkô je piã - kniészë. Mô-że
ja-kôs to sã lzi prze - ży - wô, czëj wiedzëc je że: nie je le-ćzë na-sze tu - wô bë - cë. Nawetk

wczëch stronach żëcë lżë-szë. I czëj rëgnąc przëszedł bë ju cza-as, tej le zważ so jesz rôz, dobrze sobie zważ: Ref: Dlô nas
cërzniô je wpisë-nô wżë-cë. A - le wszëtczé renë gô - ji cza-as. To le zważ so dobrze, jesz rôz sobie zważ:

nigdzie ni ma nad Ka - szë-bë - ë, Ka - szë-bë - ë, Ka - szë-bë - ë. Tu dze plë-ną wô-dë Sztolpë, łë-bë - ë, Dze
na-sza ze-mia blós: Ka - szë-bë - ë, Ka - szë-bë - ë, Ka - szë-bë - ë. Namie - nio-nô nóm przez mëmkã, në bô-ô tu

zBô - ltu czëc je zoch. To je doch. 2. I chòc doch Tu ro - dny môl je do - och.

NÔTÉRËNCZI

NĚNKA RODA ZE SWÒJIM BÒGACTWÃ

W lese

Běłë w lese drzéwiãta,
Běłë w lese zwierzãta.
Zwierzãta zrobia zéndzenié,
Běło wiele do smieniô.
Przëszedł zajc z krótkã tępã,
Jéz wëlôżł zeza grzëpë.
Przëszła malinkô wieszczówka
I jesz miészô òd ni mrówka.
Przëszedł téz nipòcy gzél.
Przëszła téz i łasëca,
Spiéwa sobie: „Tra la la”.
Běła mùzyka i bël spiéw,
Běłë wipczy i bël smiéch.
I tu nôgle przëszedł lës.
Lës chcôł zajca zeżgrzec gwës.
Czej lës dostrzégł sprzëti dzëka,
Tej jał chùtkò dodóm nëkac.
Tej rzekł sôren: – Mój je las,
Terô dodóm jic je czas.
Wszëtcë mirnie dodóm szlë,
W jómie haszka lësë trzë.

Alojzy Nòdzel

Słowôrk

zéńdzenié – spotkanie, zebranie

tëpa – ogon

wieszczówka – wiewiórka

nipòcy – psotnik

gzél – giez

łasëca – łasica

wipczy – żarty

sprzëti – blisko

nëkac – pędzić

mirnie – spokojnie

haszkac – spać

- ◆ Nôwikszim bôgactwã Nënczi Rodë je las.

– Chtërne z pòdónëch niżi słów są zrzeszoné z lasã:

drzewiãta, jagòdë, wałë, sztrąd, krze, zwierzãta, rëbë, jeżënë, ptôchë, dunë, grzëbë

- ◆ Przëbôczë z wczasniészich ùczbów, jacé drzewiãta rosą w naszych lasach.

- ◆ W lese òpisónym we wierzce zwierzãta zrobiłë zéńdzenié i dobrze sã bawiłë.

– Wëszukôj w teksce pòzwë zwierząt i dopiszë do pòdónégò òpisënkù.

Zwierz	Òpisënk
	<i>Przëszedł zëza grzëpë</i>
	<i>Spiéwa sobie</i>
	<i>Miôł krótką tëpã</i>
	<i>Bëła malinkô</i>
	<i>Bëła miészô òd wieszczówczy</i>
	<i>Bël nipòcy</i>

- ◆ Jak ne zwierzãta sã bawiłë? Wëpiszë pasowné słowa z tekstu.
- ◆ Rozegracjô sã skùńcza, czej nadeszlë jinszé ze zwierząt. Jaczé to bëłë zwierzãta – zapiszë jich pòzwë?
- ◆ Ùstawi ne zwierzãta pòsobicã òd nôsłabszégò do nômòcniészégò.
 - Zapiszë:
Mòcny bét ...
Mòcniészi òd niego bét ...
Ale nômòcniészi ze wszëtczich bét ...
- ◆ Nalézta w albùmie zwierzãta òpisóné we wiérzce i òbezdrzëta, jak òne wëzdrzã.
 - Przëbòczta so, co lëdze gòdają ò kòzdim z nich i zapiszta to na tãflë, pòzni w zesziwkach, np.: *Zajc je strachlëwi i spi z òtem-kłima òczama.*

GÒDĚ

DZÉL IV

Ùczba 1
Gòdě

Ùczba 2
Wiliô Gòdów

Ùczba 3
Gwiôzdczi

Ùczba 4
Gòdowé spiéwě

Ùczba 5
Cĕdownô noc

Ùczba 6
Kaszĕbsczé miesăce

GÒDĚ

Na Gòdě

Žeczã

na te Gòdě ùczestnieniô
ë Jezëska przëstojeniô
rzmã ùbëtkù ë ùceszi
i dôrënków całë mieszi,
wiele drëszstwa
ë Kaszëbstwa
w Nowim Rokù szczescégò,
dokôzów w Domôcëznie.

Dołożnëch Gód jô žeczã,
szczescégò w przinëdny rok!
Niech zjiscã sã naj zgrôwë
i zmôcni dejë krok.
Jezësk niech ùkòlibie
bòlenié, wszeden zòl
a žegnaje robôtã,
co zbëlني rodny môl.

Jón Trepczik

Słowôrzek

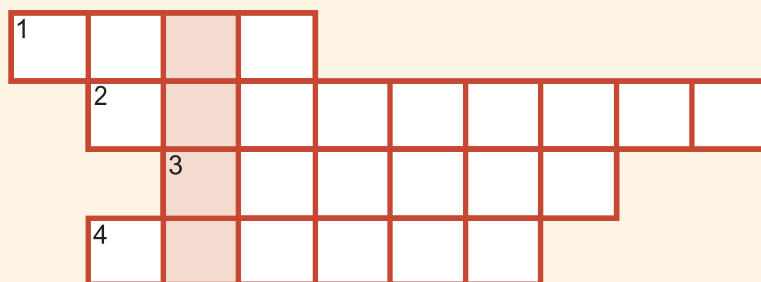
Gòdě – Boże Narodzenie
ùczestnienié – oddanie czci
przëstojenié – poparcie
rzma – skarpa, gromada, tu: duzo
ùbëtk – spokój
dôrënk – podarunek, prezent
drëszstwò – koleżeństwo, przyjaźń

dokôz – dokonanie
dołożny – zasobny
zjiscëc sã – ziścić się, spełnić się
zgrôwa – dążenie
deja – zamiar, zamysł
zbëlnic – polepszyć
rodny – ojczysty

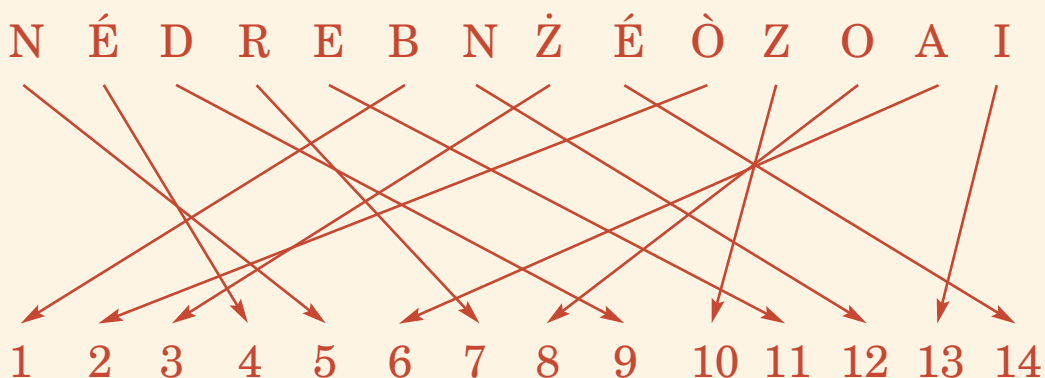

- ◆ Rozrzeszë tãgódkã, a dowiesz sã, jaczé kòchóné przez wszët -
czich swiãta nadchôdajã (pòmòc w rozpòznanim hasłów nalé -
zesz w témace *Wdôrë z ùszlëch czasów*).

- 1) nôrzãdo do żôgòwaniô drzewa
- 2) na nen sprzãt sã zwijô wełnã pò ùprzãdzenim na kółkù
- 3) w ni miele sã tobakã
- 4) żelôzné òbrãcze na blace, kładłé pòd grôpkã

- ◆ Jinszą pòzwã tëch swiãt dostóniesz, czej przëpòrzãdkùjesz
pòsobicã lëtrë do cyfrów.

- Zapiszë pòznóné pòzwë:

..... *to jinaczi*

- ◆ Wëbierzë słowa, jaczé wedle ce pasëją do Gòdów.

danka, sobòtka, zajk, zwëczy, òżniwinë, wieczierzô,
zòpùstë, gwiôzdczi, jòjkò, òpłatk, pùrcle, kùgle,
dôrënczi, krziż, zelé, Wiôldzi Piątk, Jastrë,
Pasterka, scynanié kani, sankò, brzózczi, kùmk,
parpac, kòlâda

- Wëpiszë te słowa i razã ùstalta i zapiszta jich pòlsczé znaczenia.

- ◆ Z Gòdama rzeszi sã wiele òbrządków, zwëków i wrózbów:

- strojenie danczi, szëkòwanie pòstny wieczerzi,
- sankò pòd òbrëskã i wrózenie z niegò,
- dzelenie òpłatkã, dówanie dôrënków,
- chòdzenie gwiôzdków, pasturka,
- wierzenie, że chòwa gòdò w nocë lëdzcim głosã,
- òbwiązywanié brzadowëch drzewków na lepszi òbrodzôj słomã wëtrzãslã przez gwiôzdczi,
- wrózenie ò pògòdze w przinãdnëch miesącach,
- chòdzenie Gwiôzdzów w òkòlim Nowégò Rokù.
- Òpòwiédzta përnã ò kòzdim z wëzi wëmienionëch zwëków, òbrządków czë wrózbów, bò gwësno we wajich dodomach téz sã je òbchòdò.

- ◆ Ùlubionym zajãcym dzecy je strojenie danczi. Przë dance spiëwie sã pòzni gòdowé piesnie. Nòlezi tej sã chòc jaczi z nich nauczëc.

Žegnôj swiat cali

Słowa: Eugeniusz Pręczykiewicz
Müzyka: Tomasz Fópka

Z úsmiěwkã

1. W kù - mi - kù le - żisz mój dro - dzi Bò - że, pò - zé - rós na swiat dëcht pie - rszi róż.

Przë - swòt Ce Ò - òjc bë lë - dczé gò - rze zni - kwic, a w dë - szach sòc do - bro zòs.

Ref. Że - gnôj tej Bò - że rã - czką swiat ca - li, bło - gò - sław szczë - ro, ach Pa - nie mój

Prze-ze-gnôj wse i mia-sta wi - dza - lé niech w se-ra lë - dzy łask plë - nie zdrój. *dal segno e poi CODA*

WILIÔ GÒDÓW

- ◆ Nôbarzi źdónym dnia je Wiliô Gòdów, bò z nią parłãczy sã wikszosc gòdowëch zwëków.

- Òpòwiedzë ò szëkòwanim sã ù ce doma do gòdowëch swiãt.
- Białczy szëkùją òd rena w chëczach: warzą pòstné jedzenié na wieczierzã, sprzątajã, szëkùją swiãteczné mòltëchë.
- Co mòże sã nalezc na stole we wiliyny wieczór? Wëbierzë cos z pòdónëch potrawów (pòtrzébnò bãdze pòmòc szkólnégò i słowarze).

brzadowô zupa, rosół, karp piekli abò w galarece,
kùrzé miãso, klósczi z makã, karbònada, kùchë,
rińtowné miãso, lasfór, salôtka,
klósczi natkóné grzëbama, zylc, léberka,
czwiklanô zupa, szinka, sledze, chlëb, masło.

- ◆ Chłopi òpòrządzają przë chëczach, stòwiają danowé drzëwkò i stroją je razã z dzecama.
- Namaluj na kartce dankã. Ùstrojë danowé drzëwkò tak, żebë bëłë na nim wszëtczé wëpisóné elementë: janiółk, ptòch, gwiónzda, bómczy, kùszczy, jabùszka, biółô wata, zwónczi.
- ◆ Przë wieczerzi òbrzëszkòwò czëtò sã *Swiãté Pismiona*, dzeli òpłatkã i skłòdò żëczbë.
- Wëmëslëta razã i zapiszta gòdowé żëczbë dlò mëmczi i tatka.
- ◆ Pò wieczerzi przëchòdò Gwiónzdka i pitò sã dzecy, gwësno jak ta z wiérztë, ò pòslësznotã.

Gwiôzdka

Czë wa bëła pòslëszné, dzôtczy,
Bò wnet bãdą chòdzëc gwiôzdczi,
W miechù mdą miałë dôrënczi,
Dlô waji, dlô tatka i nënczi.
Dôrënczi mdą – źlë wa slëcha.
Źlë nié, to mdzeta chlëchac,
Bò gwiôzdka sprawiedlëwô je,
Chto nie slëchô, temù rznë.
A chto slëchô dostónie zabôwczi,
Slëchôj tej, òd gwiôzdczi do gwiôzdczi.

Alojzy Nôdzel

Słowôrzek

miech – worek

chlëchac – płakać, narzekać, lamentować

rznąc – bić

- Czë wôrt bëc pòslësznym? Dôj òdpòwiédz na spòdlim wiérztë.
- Stôré rzeczenié gôdô, że *Na Jadama straszą dzecë gwiôzdkama*.

Spróbùj òbjasnic, ò co w nym rzeczeniu jidze.

- ◆ Gwiôzdka òstôwiô pòslësznym dzôtkóm dôrënczi.
Ta łóńskô òstawia spisënk z malënkama. Źlë rozmiejesz dobrac pòzwã do malënkù, môsz wiôlgą szansã napisac zamówienié na bawidła, zachë i smaczci òd Gwiôzdora.

knézka, òrzechë, autkò, pùpka, bala, kùzel,
miedwiédzk, wòzyk dlô pùpków, bómczy, wietrznik,
kòlibka, ptôchë, kara, drzewiany kónik, puszczówka,
mòtilk, skarbónka, dómik dlô pùpków, szokòlòda

- ◆ Pò wiczerzë są spiéwóné gòdowé piesnie.
– Zaspiéwôjta razã tã cwiczoną na ùszli ùczbie.

GWIŌZDCZI

Bòžé Narodzenié na Kaszëbach (wëjimk)

(...) Przińdą gwiôzdczi z Pòmòrszczi
 W gòscëtwã tu do waju,
 Z mòcã błogòsławieństwa
 Na ne Gòdë nadchódné.
 Przińdą z dalek ze Szczecëna,
 Na Sztołp jaż z Bëtowa,
 Z nądka niedalek ju wa,
 A òd waju do Gduńska,
 Przińdą gwiôzdczi, baba, strëch,
 Bądze wiele smiéchù z niech,
 Mdze tam kòzeł, bòcón, kón,
 Kòminnik jak nen pùrt sóm!
 Gwiôzdkka w słomie w kòrunie,
 Z kòrbaczama wew rãce,
 Bądze mòckò wòłała:
 Dzecë, zar do pôcerza.
 Chto z nich nie mdze pòsłëszny,
 Dostnie bëlno pò pùklu.
 A chto mdze mógl Òjczé Nasz,
 dostnie òrzecha w tasz.
 Kòzeł bądze mòckò bódł,
 Bòcón klaprowôł co mógl.
 Żôłnérz z kòniã wëwijôł,
 Miedwiédz rëczôł, tuńcowôł.
 Przëjimta jakno łoni nas,
 Nie zamknijta dwiérzi wczas.
 Przińdzemë ze spiëwanim,
 Z chwałã Bògù òddanim! (...)

Bruno Richert

- ◆ Stôrim zwëkã, jesz wcyg zëwim, je chòdzenië gwiôzdków. Są to przezebłokłë pòstacë, czilenôsce bëtników, co chòdzą do chëczy, òsoblëwie we Wiliã Gòdów. Pierwi gwiôzdczi chòdzałë téż w ad-
wańce, we wiliã Nowégò Rokù (Gwiôzdze) i w zòpùstë.
– Pò wësłëchanim dokazu B. Richerta przëszëkùj sã do pòwie-
dzeniô ò stôrim zwëkù chòdzeniô gwiôzdków.
- ◆ Szukôj w teksce pòzwów wszëtczich pòstaców z gwiôzdczi.
– Pòdzielë je wedle wskôzë i zapiszë w zesziwkù:
 - a) nôwôżniészô pòstac;
 - b) pòstacë òdzwiërzãcé;
 - c) nadzwëkòwé pòstacë;
 - d) pòstacë lëdzczë.
- ◆ W rebùsach sã schòwałë niechtërne z gwiôzdków. Rozrzeszë je,
a dowiész sã, chto sã w nich skrîł.

- ◆ Ò niejednëch gwiôzdkòwëch pòstacach je we wiérzce rzekłé wi-
cy. Nalézë i zapiszë te wiadła, np.: *Kòzeł – mòckò bòdze...*
- ◆ Gwiôzdka pitô sã dzecy czë bëłë pòslëszné i czë rozmieją pòcérz.
– Co dostóną dzecë, chtërne rozmieją pòcérz, a co te, chtërne nie?
- ◆ Nipòcé dzecë dostôwają kòrbaczã. Co to je? Namaluj nã gwiôzdkòwą zachã.
- ◆ Skądka przinądą Gwiôzdczi wspòmnióné we wiérzce?
– Nalézë i pòkazë te môle na karce.
– Pòkazë na karce wszëtczé môle wëmienioné we wiérzce.
- ◆ Gwiôzdczi przëchôdają i wëchôdają z chëczy ze spiëwanim. Sã to gòdowé spiëwë. Mòże to bëc kòlãda Jana Trepczyka *Szëmi mòrze*.

Szëmi mòrze Jan Trepczyk

1. Szë - mi mò - rze, szë - mi bór, ji - dze spié - wa ze - za gór.

Ù - ro - dzył sã Je - zësk ma - ći, żò - ro - tny a tak wspa - nia - ći.

I wë - cy - gò rã - czci swò - je i sã wprò - szò w se - rce twò - je.

Przë - jim, dze - ckò, Gò ze tczą i sã mò - dlë kąsk ze mną!

GÒDOWÉ SPIÉWĚ

Cëchô noc

Cëchô noc, swiätëchnô noc.
 Wszëtcë spią, dwòje zdzą.
 Józef z Nôswiãtszą Mariją zdrzą,
 Jezëska òczka w kùmkù jak spią.
 Spijże w ùbëtkù, spij, spijże w ùbëtkù, spij.

Cëchô noc, swiätëchnô noc.
 Bòzi Syn smieje sã.
 Miłi gòwôr z gąbczi je czëc,
 Ters ju lepi nóm bądze żëc.
 Jezës sã naj ùrodzył, Jezës sã naj ùrodzył.

Cëchô noc, swiätëchnô noc,
 W chtërny swiat dostôł lãk.
 Ze złocëstëch niebiesczich gór
 Dóbr skòpicą nóm zesłôł Bóg.
 Łasczi sëpôł jak snieg, łasczi sëpôł jak snieg.

tlómaczenié na kaszëbsczi jãzëk Alojzy Nôdzel

- ◆ Kòlãda *Cëchô noc* je cë znónô w pòlsczi wersji. Melodiô kaszëbsczégò przełożënkù je takô sama. Naùczë sã tej dobrze czëtac tekst, a tej zaspiëwôjta razã.
- ◆ Przëbôczë, co sã taczégò stało, że môłi Jezësk mùszôł sã ùrodzëc w kùmikù na sankù.
- ◆ *Gòdowô spiëwa* to jinaczi kòlãda. Spiëwają jã kòladnicë, co kòlãdëjq pò chëczach.

- Kòlādë (religijne piesnie zrzeszoné z narôdzenim Christusa) spiéwie sã òb czas Gòdów nié le w chëczach, ale téż w kòscele.
 - Gòdowã piesniã sã téż *pastorałczy* – piesnie pasturków z kòlãdowima mòtiwama – leno jich w kòscele sã nie spiéwie.
 - Czë pòznóny dzysò mùzyczny dokôz je kòlãdã, czë pastorałką?
-
- ◆ Spiéwôjta razã wszëtczé pòznóné na ùczbach kaszëbsczégò gòdowé spiéwë.
 - ◆ Namaluj ilustracjã do jedny z wëbrónëch spiéwów.

CĚDOWNŌ NOC

Zarzekłi zédżer (wějimk)

Běło to we Wiliã Gódów. Wieczera běła ju zjadłô, gwiôzdczi ju ùszlë. Na podłodze stoja wëstrojonô danka, chtërny czëpk sygôł jaż do pòsowë. Pòd danką zabôwia sã bestrim pùczkã malinkô Szulka. Tak jak kôzôł stôri kaszëbsczi zwëk, négo dnia całô chòwa dosta lepszą jôdã, drzewiãta bëłë mòcno òbrzeszoné słomã, zebë nie zmiarzlë, zôs tós z pùjkã wëgrzewalë sã kòl cepłégò piécka. Stark, starka, tatk, nënka szlë na Pasterkã. Doma òsta le Szulka. Òna haszka mirnie w łózkù. Òdeckła, czej stôri zédżer òdezwoł sa lëdzcim gòwôrã i pitôł sóm se:

– Jak długò jesz mdã zdôł?

– Na co? – spita sã dzéwczã i czej sã przëzdrza, tej zamiast zëgra ùzdrza knôpiczka w swòjim wiekù.

– Chto të jes? – spita sã Szulka

– Jô jem knôpã w twòjim wiekù.

– Kùli të môsz lat?

– Sto – rzekł knôp.

– To niemòżebno! – zdzëwiło sã dzéwczã i przëzdrzało sã na scanã i sã ùrzasło.

– Dze òstôł zédżer?

– Jô bëł zëgrã – rzekł knôpiczk. Rozgòrza sã terô Szulka i rzekła:

– Łzesz!

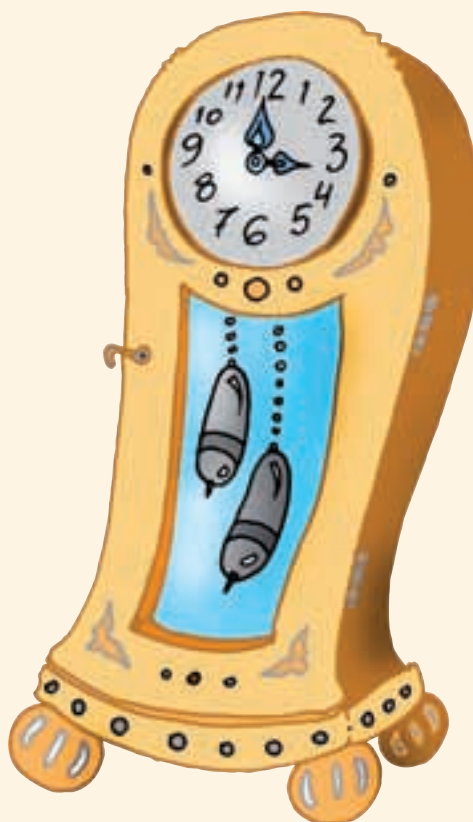
– Nié. Jô gòdóm prôwdã – rzekł knôp – sto lat temù nipòcô cota zamienia mie w zédżer i rzekła, że rëchli nie mdã miôł z nowa lëdzczi pòstacë, jaż chtos z dzecy w Wiliã Gódów mój gòwôr ùczëje.

– Terô jô wszëtkò rozmiejã – rzekła ùceszônô Szulka.

Alojzy Nôdzel

Słowôrzek

pòsowa – sufit
bestri – kolorowy
jôda – karma
tós – piesek
pùjk – kotek
stark – dziadek
starka – babcia
tatk – ojciec
nënka – matka
haszkac – spać
gòwôr – mowa
ždac – czekać
ùrzasnãc sã – przestraszyć się
rozgòrzëc sã – rozzłościć się
łgac – kłamać
nipòcô – zła, niedobra
rëchli – prędzej, wcześniej
nipòcô cota – czarownica

- ◆ Pòslëchôj ùwôžno òpòwiôstczi i spróbuj ùszëkòwac pòsobicã zdarzenia òpisóné niżi w zdaniach.
 - ... Môlinkô Szulka bawiła sã pòd dankã bestrim pùczkã.
 - ... Dzecë sã redowalë ze zdjãcégò czarów.
 - ... Miast zëgra pòjawił sã knôp.
 - ... Stôri zédżer przemówił lëdzczim głosã.
 - ... Dzëwczãtkò mirnie haszkało.
 - ... Starszi i starkowie bëlë w kòscele na Pasterce.
 - ... Dzeckò sã zbùdzyło.
 - ... Knôpiczk òpòwiedzôł ò czarach nipòcy cotë.
- ◆ Szulka bawiła sa bestrim pùczkã. Jak mëslisz, jaczi na nim mòg-łë bëc farwë?
Namaluj nen pùczk.

- ◆ Jaczé zwierzątka bëlë ze Szulką doma? Dopiszë jich pòzwë do pòdónëch niżi jich jinëch pòstaców.

pies – piesk,, tószk, tuszk

kòt – kòtk, pùja,, pùjczk, pùjda

– Ùłożë z niechtërnëma słowama krótczé zdania.

- ◆ Z kògùm Szulka mieszka w chëczach? Zapiszë to w zdanim:
Szulka mieszka w chëczach z:.....

- ◆ Słowò Szulka je zdrobnieniem òd miona Ùrszula/ Òrszula. Jin-szé zdrobnienia brzëmią: Ùrszulka, Òrszulka, Ùlka, Òlka, Ùla, Òla.

– Jaczé miono mógł miec òdczarzony knôpiczk? Nadôj mù miono.

- ◆ Przëszëkùj i òpòwiedzë (pò pòlskù) dalszi cyg pòwiôstczi.

- ◆ Namaluj swój òbrôzk do pòwiôstczi.

KASZĚBSCZĚ MIESĄCE

Dwanôsce bracyńów

Na mùzyce sylwestrowi zeszło sã dwanôsce bracyńów. Bělë to: stëcznik, gromicznik, strëmiannik, łżëkwiat, mój, czerwinc, lëpińc, zélnik, séwnik, rujan, lëstopadnik i gòdnik. Òni sã sztridowelë ò to, chto z nich je nòwòżniészci. Pierszi òdezwoł sã stëcznik i rzekł:

– Dożdżëta le përnã i ùzdrzita, jak mie lëdze mdą witac.

Tej òdezwoł sã gromicznik i rzekł:

– Czejbë nié jô, tej lëdze bë wcale nie wiedzelë, co to je zëma.

Dzòtczi bë ni miałë czej na sònkach i szrëcach jezdżëc.

Na to strëmiannik:

– A czej jô przindã, tej drzewiãta, kwiatë i ptòszczy bùdzą sã ze spikù.

Na to łżëkwiat:

A czej jô jem, tej je jesz pëszni na swiece.

– A czej jô jem, tej je jesz pëszni – sztridowół sã mój.

– Nòlepi je, czej jô jem – rzekł czerwinc.

– Wa wszëtcë nie jesta nick wòrt – wëszczërzół sã lëpińc. – Czej jô jem, tej je nòlepi, nòcepli i nòpëszni na swiece.

Na to zélnik:

– Czejbë nié jô, tej bë lëdze ni mielë chleba.

Tej òdezwelë sã trzej bracyńowie razã: bël to séwnik, rujan i lëstopadnik:

– Czejbë nié më, tej bë lëdze ni mielë bùlew, wrëków ani brzadu.

A gòdnik na to:

– Czej jô jem, tej je Gwiòzdka, na chtërnã ceszą sã dzecë i wiòldzi lëdze.

Wëbiła dwanôstô w nocë i zaczął sã nowi rok. Stôri Rok ôddzãkòwôł sã z Nowim Rokã. Nowi Rok czuł sztridkã dwanôsce miesąców i rzekł jima:

– Wa wszëtcë jesta równo wôżny. Czejbë jednégo z waji nie bëło, tej jô bë mùszôł jic òd lëdzy précz. Òd negò czasu no dwanôsce bracyków żëje w zgodze i wicy sã ò nick nie sztridëją.

Alojzy Nôdzel

Słowôrk

mùzyka – tu: zabawa

sztridawac sã – kłócić się

dożdac – doczekać, tu: poczekać

ùzdrzec – ujrzyć

szerce – łyżwy

pëszno – pięknie

wëszczérzac sã – naśmiewać się

wrëczy – brukiew

ôddzãkòwac sã – pożegnać się

- ◆ Dôj ôdpòwiedzë na zapëtania:
 - Dze sã zeszlë bracykowie?
 - Wiele nëch bracyków bëło?
 - Jaczé bëłë jich miona? Wëpiszë je pòsobicã.
 - Co òni robilë?
- ◆ Przëzdrzë sã, jak pò kaszëbskù nazëwają sã miesãce, a tej do kòz-dégò z nich namaluj na kartce cos, co wëdolmaczi, czëmù òn tak sã nazëwô.
 - STYCZEŃ – stëcznik, zetnik
 - LUTY – gromicznik (òd swiãta Matczy Bòsczi Gromiczny)
 - MARZEC – marc, strëmiannik (plëną strëdżi z roztopionégò lodu)
 - KWIECIEŃ – łąëkwiat (łąë, mani kwiatóm, że je ju zymk)
 - MAJ – môj (ùmajoné/ùkwieconé łączy i pòla)

CZERWIEC – czerwińc, swiãtojańsczi (òd sw. Jana)

LIPIEC – lëpińc (kwitną lëpë)

SIERPIEŃ – zélnik (òd swiãta Matczy Bòsczi Zélny)

WRZESIEŃ – séwnik (seje sã zbòża)

PAŹDZIERNIK – rujan, brzadownik (brzôd)

LISTOPAD – smùtan, lëstopadnik (spôdają lëstë)

GRUDZIEŃ – gòdnik (Gòdë, Bòżë Narodzenié)

- ◆ W diagramie skrëłë sã pòzwë niechtërnëch miesąców. Nalézë je i wëpiszë razã z cyframa, wedle jaczych òne stoją pòsobicą w rokù.

A	S	T	Ë	C	Z	N	I	K	Ù	M	T	R	O
E	W	I	B	G	R	O	M	I	C	Z	N	I	K
Ã	Z	K	Ą	S	M	Ô	J	F	É	T	Z	Ë	U
C	Z	E	R	W	I	Ń	C	Ò	F	C	Y	D	J
G	I	J	L	Ë	P	I	Ń	C	K	R	Ù	P	A
M	O	D	E	T	I	L	Ô	S	É	W	N	I	K
H	E	L	Ë	S	T	O	P	A	D	N	I	K	L
T	G	Ò	D	N	I	K	W	Ã	S	U	Ò	F	N

- ◆ Jaczé miesące sã nie nalazłë w diagramie?
Wëpiszë jich kaszëbsczë i pòlsczé pòzwë, a téż numrë, wedle jaczych òne stoją pòsobicą w rokù.

Żebë pòwiedzec ò kòżdym z miesąców, jaczi òn je pòsobicą, brëkùjemë taczich słów:
pierzsi, drëdżi, trzeci, czwiôrti, piąti, szósti, sódmi, ósmi, dzewiãti, dzesãti, jednôsti, dwanôsti.

– Zapiszë zdanié ò kòżdym z miesąców:

Pierszi w rokù je ***stëcznik***.

Drëdzi je ...

◆ Dospòrządzë zestòwk na spòdlim pòwiôstczi:

<i>Pòzwa miesąca</i>	<i>Òpisënk</i>
	Wszëtcë gò witają.
	Czejbë gò nie bëło, lëdze bë nie wiedzelë, co to je zëma.
Strëmiannik	
	Na swiece je tedë baro pëszno.
	Tedë je jész pëszni.
	W tim miesiäcu je nôlepi.
Lëpińc	
	Bez niegò lëdze bë ni mielë chleba.
Séwnik	
Rujan	
Lëstopadnik	
	Je Gwiôzdkä, na chtërnä sã ceszą starszi i dzecë.

◆ Òpòwiedzë, chtërne z miesąców są twòjima ùlubionyma i dlôcze.

◆ Miesące z pòwiôstczi sã sztridowałë, chtëren z nich je nôwôżniészzi. Czë pò prôwdze jaczis z nich je nôwôżniészzi? Czë mòże bëc tak, że jaczégòs z nich bë w rokù nie bëło?

NÔTÉRËNCZI

ZĚMA

DZÉL V

Ùczba 1
Zěma

Ùczba 2
Zěmòwé wiodro

Ùczba 3
Zěmòwé rozegracje

Ùczba 4
Zwierzëna w zëmie

ZĚMA

Zěma

Wiater chachòce sã zëmny smiéchã,
do bëna krëchi chałpë sã wpichô.
Nëkô kùrzawã, z òkropną sëlã grzmi,
Jak smòk syberijsczi, straszny i zli.
Cemnica. Tam za òknã wiater wëje,
Le w jizbie człowiek sã dobrze czëje.
Tu zédzer nóm krëjamkò tikò
I skòczk dzes tam w nórce cykò.
Tu w piéckù òdżin tej-sej strzélò
I nama ògnisté znaczi sélò.
Doma më wiedno jesmë w bezpiekù.
Wichrów czas mirno sã przeczekò.

Henrik Héwelt

Słowôrzek

chachòtac sã – chichotać
bënë – wewnątrz
kùrzawa – zawieja
krëjamkò – tajemniczo, po kryjomu, cicho
skòczk – konik polny
bezpiek – bezpieczeństwo
mirno – spokojnie
tej-sej – od czasu do czasu

- ◆ Pò wësłëchanim wiérztë ju wiész, że dzél zdarzeniów dzeje sã bùten, a dzél bëně.
 - Co znaczą słowa: bëně, bùten?
 - Ùłożë z nima zdania i zapiszë w zesziwkù.
 - Pòdzielë wiérztã na dwa partë, òddzelë to, co sã dzeje bùten òd tegò, co je bëně.

- ◆ Przeczëtôj pierszi dzél wiérztë. Dze sã dzeją zdarzenia z tegò dzéla?
– Òpòwiedzë swòjima słowama, co sã dzeje bùten.
- ◆ Zapiszë wszëtczé słowa gòdajacé ò tim, co robi wiater.
Wiater – chachòce sã ...
- ◆ Namëslë sã i òdpòwiedzë: Czë wiater mòże sã chachòtac, wpi-chac do chëczë, grzmiôc jak smòk, wëc?
– Jaczi tej je nen wiater? Czemù je czëc te wszëtczé głosë, chtërne tak pò pròwdze przënòlégają czësto kòmu jinszémù?
Chto tak sã zachòwiwô?
- ◆ Jak je bënë, w jizbie, czej bùten szòleje wiater?
– Co robią:
* człowiek
* zédzer
* skòczk
* òdżin
- ◆ Szukôj w teksce òkresleniów do niżi pòdónëch słów (zapiszë wszëtkò w zesziwkù).
Jaczé są: *smiéch* – , *chatpa* – , *sëta* – , *smòk* –
- ◆ Znajeta ju pòzwë miesąców. Ùstalta razã i zapiszta, jaczé mie-sące nòlëżą do zëmë.

Zëma zaczinô sã w a kùńczy w
Zëmòwé miesące to:,,,
- ◆ Òb zëmã nòlëzi sã cepło òblakac. Namaluj, jaczé ruchna nosymë òb zëmã.

ZĚMÒWÉ WIODRO

Zëmòwi wiater

Wiatrze, wiatrze, skądka wiejesz, że jes tak zëmny?
 Znobisz pòla, sniegù sejesz wkół coròz wicy?
 – Przënèkòł jem dalek z nordë, dze no wstec je mróz.
 Znądka bádã wama wiedno zyb i zëmã niósł.

Wiatrze, wiatrze, rzeczë le mie, co të môsz za zwësk,
 że të niesesz biédnym lëdzóm ùcemiągã, cësk?
 – Jò latawc jem, wiôldzi psota, a smiejã sã z te,
 że jò mògã lëdzóm wnëkac zëbù do jizbë.

Wiatrze, wiatrze, tej le dmùszë, wiejë so dali!
 Bëlly nie lãkò sã ce, chòc të bë wiôł mòcni.
 – Dze jò chcã, zwrócywóm chëczë, zatopiã òkrãt
 i jak stëbła lómiã grëbé ùzémczy drzewiãt.

Jón Trepczik

Słowôrk

znobic – ziębić
 norda – północ
 wiodro – pogoda
 zyb – ziąb
 zwësk – zysk
 ùcemiąga – uciemienie
 wstec – ciągle, zawsze
 cësk – ucisk
 stëbło – źdźbło
 bëlly – porządny, dobry
 ùzémk – dolna część pnia

- ◆ Przeczëtôj głosno pëtanié zadóné wiatrowi w pierszi sztrofce i szukôj na nie òdpòwiedzë. Zapiszë wszëtkò w zesziwkù.
- ◆ Skòrno wiater przënëkôł na Kaszëbë z nordë, to z jaczi kròjnë mógł przëbëc? Zdrzë na kartã i dôj òdpòwiédz.
- ◆ Co zëmòwi wiater gòdò ò se w drëdзи sztrofce? Jaczi òn je, co robi?
- ◆ Jaczé szkòdë pòtrafi wërzãdzëc wiater – pòdôj na spòdlim trzecy sztrofczi.
 - Czë lëdze baro sã gò bòją? Chto sã gò nie bòji?
- ◆ Ò jaczich elemeńtach zëmòwégò wiodra je we wiërzce gòdka? Wëpiszë je w zesziwkù.
 - Jednym z wòznëch elemeńtów je snieg. Czej padò snieg, zaczinò sã zëma. Pierszëmù sniegòwi baro sã ceszą dzecë. A czej chto sã ceszi, tej spiëwò.
 - Naùczmë sã tedë snòzi piesniczczì ò sniegù.

Biòli rock and roll Tomòsz Fòpka

Redosno **G7** **C** **G7**

1. Pa-dò snieg, biò-li snieg, pùch tu-ńcë-je wkó-ól. Za-pa-

G7 **As7** **G7**

dó-ny ca-li swia-at. dzò-tczy na to żdzą-a Ref:Pòj na

C **F**

só-nczi, pòj na mió-ó-nczi. Në-kòsz të i në-kóm jò

G7 **C** **Des** **C**

ò-blecz czò-pkã, ce-e-plé ru-chna. Da-li! Pro-sto wsmio-ot!

ZĚMÒWÉ ROZEGRACJE

Zëmòwé rozegracje

Zëma przëszła, wszãdze biôło,
dzôtczy z chëczy bûten gnają,
chcą sã pùrgac, że jaż miło,
kùgle w rãce ju chwôtają.

Zëma, zëma, czëc je w lëfce,
ceszą sã dzéwczãta, bówcë.
Malôrz-mróz ôbrôzczi robi,
snieg swiat biôłą deką zdo­bi.

Staszk wzał szrëce, prosto z ùrzmë
na stów zmiarzli drawò wnëkôł.
Jedną razą nodzi w górze!
Knôpik mô ju sklónkã stlëklë.

Z wiôldzi górë szëmòt jidze,
to na miechach jadą òstro,
wtim le nodzi w smioce widzec,
miechë jadą dali bëstro.

Jank wzał nartë òmëlëcą.
Jedna dlëgszô ò trzë cale.
Z górë pùscył sã z fùl mòcą,
wnet jak bûwrón wëzdrzôł w dôle.

Dzôtczy ceszą sã òb zëmã,
w sniegù rôd sã bawią chwat­kò,
smiéchù czasã nie jidze strzëmac,
a i płacz téż przin­dze letkò.

Eugeniusz Prëczkòwsczi

Słowôrzek

rozegracjô – zabawa
lëft – powietrze
bówka – chłopiec (rozrabiaka)
deka – koc
ùrzma – skarpa
drawò – szybko
szëmòt – szum
miech – worek
smiot – zaspą
bëstro – szybko
òmëlëcą – po kryjomu
bùwrón – bałwan
slëzgawica – ślizgawica
pùrgówka – ślizgawka
szrëce – łyżwy
pùrdzi – narty
śnieżónka – śnieżka
saniówka, kùling – kulig
miónczi – wyścigi
gùtorzenié – rozmowy

- ◆ Przeczëtôj ùwôżno drëgą sztrofkã wierztë i òpòwiedzë swòjima słowama, jak je òb zëmã na swiece.
– Napiszë, chto sã ceszi ze zëmë?
- ◆ Co sã stało Staszkówi?
– Co òznôczają rzeczenia: *Miec stłëktą sklónkã? Jedną razą no - dżi w górze!*
- ◆ Czim zajimôł sã Jónk?
– Co mù sã przëtrafiło?

◆ Zdrzë na malënczi i pòwiëdz, jak sã bawiã dzecë òb zëmã.

– Ùzij do òpòwiôdaniô słów:

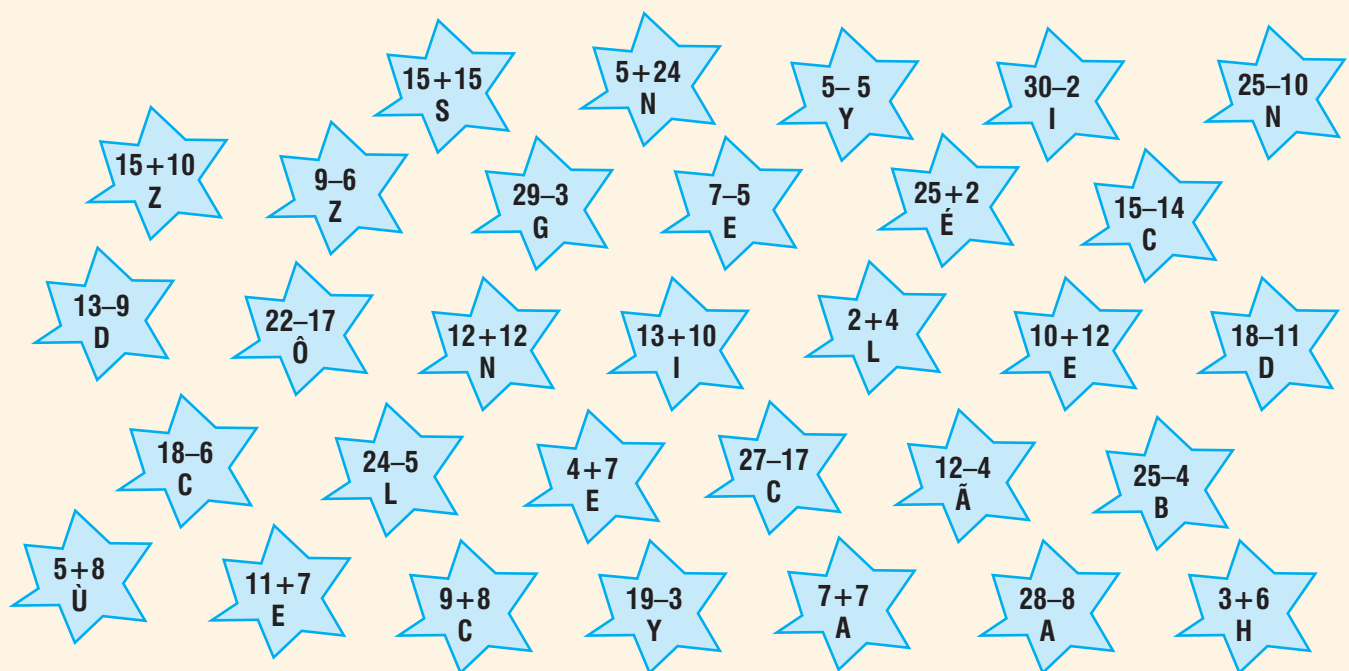
- * sedzã, jeżdżã, lepiã, kùlajã, cëskajã, zjéżdżajã, slizgajã sã
- * dzecë, sònczi, sanie, saniówka, sniegòwé kùgle, pùrdzi, snieżònczi, snieżëlc / bùwrón
- * jedno, dwòje, troje, czile, czilenôsce

◆ Ò wikszoścë jigrów z malënków je gòdka we wiërzce. Szukòj, ò chtërnëch z nich i w jaczi sztrofce je mòwa.

- ◆ Dospòrzadzë w zesziwkù zestòwk:

<i>Rozegracjô</i>	<i>Pòtrzébné rzeczë, sprzãtë</i>
jazda na sònkach	
	szerce, lód
saniówka	
	sniegòwé kùgle, wãgliszczci, marchew, czij
	pùrdzi, góra, ùrzma, snieg
cëskanie snieżónków	

- ◆ Wëkònòj pòdóné òrtë rechùnkù, ùstawi wiéndzënë òd nòwikszi do nòmiészi i òdczëtòj hasło sparłãczoné z jigram na sniegù (rozrzeszenim je czile słów, trzeba wëszyłosc na nie pòdzielëc).

lëtrë																
wiéndzënë																
lëtrë																
wiéndzënë																

- ◆ Òpòwiedzë ò swòji ùlubiony zëmòwi rozegracji.
- ◆ Zaprosë swòjich drëchów na zëmòwé jigrë w niedzielne pòpòłnië.

ZWIERZĘNA W ZĘMIE

Mrówka i skòczk

Zëmą do mrowiska rôz przësedł skòczk
i mrówkã ò jestkù prosył cëchò.

A òna smiészno przëmika òczka:

– Pò prôwdze je z tobą jaż tak lëchò?

– Jak tu stojã – rzekł skòczk – jô ni móm nic.

– Në a co të bratkù robił w lece,
czej jô mùsza pò jadło dalek jic,
wiedno òb dzén i noc niesc do chëczë?

– Kò w lece jô so spiëwòł na trôwie.

– Jak të sã bawił òb lato – rzekła

– to terò w zëmie tuńcuj na zdrowié.

Jaż w piãtë szło, tak mù dopiekła.

Ale przëniosła z kòmòrë zarò
całą bòrdã rozmajitëch smaczków,
główką pòczywa, wzdichnã baro:
– A wezże, tã zgniłi grajkù, naczkôj!

Stanisław Janke

Słowôrzek

skòczk – konik polny

zajc – zając

bòrda – pakunek

dzëk – dzik

wieszczówka – wiewiórka

wilk – wilk

jéz – jeź

lës – lis

krëczk – gawron

wëtrëp – dziupla

- ◆ Wiele òsobów wëpòwiôdô sã we wiérzce? Chto to je?
– Pòdzelta tekst na role i czëtôjta gò na głos.
- ◆ Czegò jesmë sã dowiedzelë z wiérztë ò mrówce (dze mieszkô, czym sã zajima òb lato, jak żëje przez zëmã)?
- ◆ Co na spòdlim tekstu dô sã pòwiedzec ò skòczkù?
- ◆ Nalézë wiédzã ò skòczkù i mrówce w jinszych zdrzódłach (albùmë, jinternet). Pòrównôj jã z tą z dokazu. Czë pò pròwdze tak òne żëją, jak to je òpisóné w teksce?
- ◆ Je takô zwierzëna, chtërna całą zëmã przespi. Wëzgodnij, chto gòdô to, co je niżi zapisóné.

Spimë
w naszi chëczë
– kòpcu

Zawijóm
sã pùchòwatim
ògónkã i spiã w swòjim
wëtrëpie

Zawijóm sã
w kòlącą kùglã i spiã
w jómie pòd drzewã

- ◆ Niechtërne zwierzãta nie spiã òb zëmã, le jich skóra stôwô sã grëbszô i ceplészô. Rozpòznôj zwierzãta z malënków i szukôj jich pòzwë w słowarzu pòd wierztã.

- ◆ Sã téż ptôchë, co sã nie bòją zëmë. Nôleżã do nich: gapa, krëczk, sykórka, warbel, cybaba. Wëpiszë jich pòzwë w zesziwkù i pòdôj pòlsczé znaczenia.
- ◆ Czedë zemia je zmiarzlô, zwierzëna ni mòże nalezc dlô se jôdë. Malinczi ptôchë dżinä ze zëmna i głodu. Przëzdrzë sã òbrôzkóm i òpòwiedzë, jak mòżesz dopòmóc zwierzënie w zëmòwim czasie.

Słowizna do wëzwëskaniô

- * lôtają, cerpią, piszczą, szukają, czekają, są, je, sëpią, wiészają, wkłôdają, kładzą, rzucają
- * lëdze, zwierzëna, ptôchë, las, pòle, lëft, mróz, wiater, snieg, kôrmik, pasnik, òkna, balkón, wietwë, sanie, sano, marchew, bùlwë, zôrno, szpiek, szmôłt, nick, cos
- * głodné, zmiarzlé, ùrzaslé, biédné
- * zëmno, pùsto, chłôdno

Słowôrzek

lëft – powietrze

szpiek – słonina

szmôłt – smalec

ùrzasłi – przerażony, wylëkniony

JÔ W SPÓ

DZÉL VI

Ùczba 1
Jô w spòlëznie

Ùczba 2
Familiô

Ùczba 3
Drëszë

Ùczba 4
Sąsadzë

Ùczba 5
Szkòła

LĚZNIE

JÔ W SPÒLËZNIE

Jakùż jô sã zwiã?

Jakùż jô sã zwiã?
 Jô sã zarô Wama przedstawiã
 Mòjima mionama ë nôzwëskã:
 Na pierszé miono móm Francëszk
 Na drëdzé mie delë: Leszk
 Pò tatkù z bùchą noszã
 nôzwëskò Mëszk
 A mòja mëma z dodomù
 bëła Bieszk
 Miona mie mielë
 na chrzce dóné
 A no pëszné nôzwëskò móm pò
 Tatkowëch przódkach erbòwóné.
 Wa ju wiëta jakùż jô sã zwiã...
 Terô jem cekawi jakùż zwiëta sã Wa?

Róman Drzézdżón

Słowôrk

bùcha – дума
 pëszné – piękne
 erbòwac – dostać w spadku
 òsobòwé pòdòwczì – dane osobowe

- ◆ Kòždémù człowiekowi je nadóné miono i nôzwëskò. Bez tegò bë w dzysdniowim swiece nie szło ju żëc, chòc czedës lëdze mielë blós miona, a nôzwëska pòjawiłë sã dopiérò pózni.

– Wëpyszë z wiérztë miona naszégò drëcha. Zapiszë wiédzã w zesziwkù:

Naji drëch z wiérztë mô na pierszé miono

Drëdzë jegò jimiã brzëmi

◆ Miast słowa **miono** mòże téż rzec **jimiã**.

– Miona mògã bëc rozmajité. Niżi są wëpisóné te czãszczy ùżiwóné, a bòka kòzdegò z nich są jegò zdrobniałé pòstacë – ta-
czé mni òficjalné, do ùżiwaniô przez bliscich.

Adóm (Jadóm) – **Adómk** (Jadómk); **Adrión** – **Adriónk**;
Agata (Jagata) – **Agatka** (Jagatka); **Agnésa** – **Gnésa**, **Gùsza**;
Aleksãder – **Aleks**, **Alk**, **Ksãder**; **Alicjô** – **Ala**, **Aluszka**;
Anéta – **Anétka**, **Nétka**; **Andzelika** – **Dzelika**, **Andzela**;
Ana – **Anka**, **Anula**, **Nusza**; **Antón** – **Antónk**, **Tóna**, **Tónk**;
Agùstin – **Agùstk**, **Gùstk**; **Ādris** – **Ādrisk**, **Jãdroch**, **Jãdroszk**;
Barbara – **Barbôrka**, **Bôszka**; **Bartłomién** – **Bartk**;
Benedikt – **Beno**, **Bénk**; **Bėjata** – **Bėjatka**; **Błazéj** – **Błazéjk**;
Bògdón – **Bògdónk**, **Dónk**; **Bògumił** – **Bògùszk**;
Bògumiła – **Bògùsza**, **Gùsza**; **Bògùsłôw** – **Bògùszk**;
Bòżena – **Bòżénka**, **Bòżka**; **Bronisłôw** – **Brónk**, **Bronisz**;
Cecyliô – **Cyla**, **Tila**; **Czesłôw** – **Czeszk**, **Czech**;
Damión – **Damiónk**; **Daniél** – **Daniélk**; **Danuta** – **Danka**;
Dariô – **Darka**;
Eliza – **Lisa**; **Elżbiéta** – **Elżbiétka**, **Żbiétka**, **Béta**;
Édmùnd – **Édk**, **Édi**, **Mùntk**; **Éwa** (**Jéwa**) – **Éwka**, **Jéwka**;
Felicjô – **Fela**, **Félka**; **Frãc** – **Frank**, **Franck**;
Francëszka – **Cësa**, **Franusza**;
Grażina – **Grażinka**; **Grzegórz** – **Grzegórzsk**, **Grzészk**;
Hana – **Hanka**, **Haneczka**; **Henrik** – **Hénk**;
Jack – **Jacy**; **Jakùb** – **Jakùbk**, **Kùba**; **Jiréna** – **Jirka**;
Jiwóna – **Jiwónka**, **Jiwka**; **Jón** – **Jaszk**, **Jónk**, **Janulk**;
Józef – **Józk**, **Józwa**, **Jopk**, **Józi**; **Juliô** – **Julka**, **Juliszka**;
Justina – **Justinka**, **Tinka**;

Karól – Karólk; **Karolëna** – Karolënka, Karola;
Katarzëna – Kasza; **Kadziërz** – Kazk, Kazy;
Kristina – Kristinka, Tinka; **Krësztôf** – Krësztófk, Krëszk;
Lëszk – Lëszëczk; **Lujiza** – Lujizka;
Łucjô – Łucka; **Łukôsz** – Łukôszk, Łuki;
Macéj – Mack, Matisk; **Magdalëna** – Magdalënka, Magda;
Małgòrzata – Małgòrzatka, Małgòszka, Gòsza;
Môrcën – Môrcënk; **Mark** – Marëczk;
Mariô – Mariczka, Marichna, Marëszka; **Marión** – Mariónk;
Michôł – Michôłk; **Mieczëslôw** – Miétk, Miéczk;
Mikòłôj – Miklosz; **Mirolôw** – Mirk; **Mirolawa** – Mirka;
Mónika – Móniczka, Móna;
Nataliô – Natôlka, Natka; **Nórbert** – Nórbertk, Nórb;
Òlga – Òldzka; **Òlëwiô** – Òlëwka; **Òrszula** – Òrszulka;
Patricjô – Pati; **Patrik** – Patriczk; **Paùel** – Paùelk, Pawełk;
Pioter – Pioterk, Piotrëszka; **Przemëslôw** – Przémk;
Radosłôw – Rôdk; **Rafôł** – Rafôłk; **Renata** – Natka, Renia;
Róbert – Róbertk; **Róman** – Rómk, Romi;
Riszôrd – Risz, Rich;
Sabina – Bina, Binka; **Sebastiôn** – Bastiónk;
Sławòmir – Słôwk; **Sylwiô** – Sylwka; **Sztefaniô** – Sztefa, Sztefka;
Sztefón – Sztefónk, Sztefk; **Szëmón** – Szimk, Szëmónk;
Teréza – Trézka, Trésa; **Tomôsz** – Tómk;
Wacłôw – Wack, Wacy; **Waldémôr** – Waldk, Walci;
Walâti – Walk, Walisz; **Wérónika** – Wérka; **Wiesłôw** – Wiesk,
Wiesłôwk; **Wiktór** – Wiktórk; **Władislôw** – Władi, Władk;
Wòjcech – Wòjk, Wòjcëszk;
Zbigórz – Zbiszk, Zbich; **Zenón** – Zénk; **Zofiô** – Zófk, Zosza;
Zygmùnd – Zygùszk.

– Czej chcesz pò kaszëbskù sã przedstawić, mòżesz to zrobić na czile ôrtów:

Móm na *miono*

Mòje *miono* je

Mòje *jimiã* brzëmi

Jô jem

- Przedstawi sã swòjim drëchóm. Wëbierzë rôz pòstawòwą fòrmã twòjégò miona, rôz zdrobnienié.
- Pòwiédz całim zdanim, jak mają na miono: drëch, mëmka, tatk, sostra, brat, szkólna.

- ◆ Naji drëch z wiérztë pòdôł téz swòje nôzwëskò. Jak òno brzëmi – nalézë w teksce.

– A jak zwała sã z dodomù jegò mëmka?

– Zapiszë zdania:

Naji drëch z wiérztë zwie sã

Jegò mëmka bëła z dodomù

- ◆ *Nôzwëskò to pò pòlskù nazwisko.*

Mòże téz rzec: *prëzwëskò* abò *prëzwëstkò*.

Przedstawi sã terô fùl mionã/mionama i nôzwëskã. Pòdpiszë pò kaszëbskù swój zesziwk do kaszëbsczégò jãzëka.

- ◆ Czëtôj wiérztã, ale we wszëtczé place z mionama i nôzwëskama wstawi swòje òsobòwé pòdôwczë.

FAMILIÔ

Mòje dzecë

Mòje dzecë są jak ptôszczy co sã ùczą latac.

Jô blós dôwóm jim dozdrzenié.

Tej-sej jaczé skrzidło stłécze,

chòc móm wiôldzé bôczenié,

òwijóm òbòlałé place i ùlżã cepłim słowã.

Czedë jinąd jak nôparté,

dostónie pò dzobie,

chòc baro kòchóné.

Colemało smiéch je czëc na najim latawiskù,

zwòni, brzãczy zwónuszkama

gąbków dzôtków, dzobów ptôszich.

Dërgòce, gëldzy serca,

rzeszi rãce, plące skrzidła.

Smiejemë sã!

Bò jak sã smiejemë

jesmë tak bliskò

jô i mòje dzecë,

że nawetka strëga

niewidzałégò lëftu midzë nas nie wlecy...

Éwa Warmòwskô

Słowôrz

dozdrzenié – dozór, opieka

tej-sej – czasami, od czasu do czasu

miéc bôczenié – troszczyć się

nôparti – uparty

colemalo – często, przeważnie

latawiskò – lotnisko, tu: gniazdo

dërgòtac – drzeć, trząść się
gëldzëc – łaskotać
rzeszëc – łączyć, wiązać
lëft – powietrze

- ◆ Ò kògùm je wiérzta – ò ptôshi czë ò lëdzchi rodzëznie?
– Jak je w ti rodzëznie? Czegò tam je colemalo nôwicy?
- ◆ Co dlô swòjich dzecy robi òsoba, co sã wëpòwiôdô we wiérzce?
Czë dô sã prosto òkreslëc, chto na òsobą je? Chto to je wedle
cebie?
– Zapiszë wëbróné z tekstu òkreslenia, chtërne mówią ò stara-
niach òsobë wżglądã swòjich dzecy.
- ◆ Słowò *familiô* to pò pòlskù *rodzina*. Mòże téż rzec *rodzëna* abò
rodzëzna.
– Czëtôj, chto nôleži do rodzëznë:
białka – żona (kobieta)
chłop – mąż (mężczyzna)
brat – brat (mòże téż rzec: bracya, bracczi)
półbrat – kuzyn
półsostra – kuzynka
cotka – ciocia
córka – córka
mëma – mama (mòże téż rzec: mama, nënka)
óma – babcia (mòże téż rzec: starka, starëszka, babcza)
ópa – dziadek (mòże téż rzec: stark, starëszk, dżadk)
sostra – siostra
stark – dziadek, teść
starka – babcia, teściowa
syn – syn
szwadżer – szwagier
szwadżerka – szwagierka
tatk – tata (mòże téż rzec: òjc)
wùja – wujek
strij – stryj

- ◆ Przedstawi swòjã familiã (zapiszë wëbróné zdania w zesziwkù):

Mòja mëma mô miono
Jimiã mòjégò tatka brzëmi
Mòja starka òd mëmë mô na miono,
a òd tatë zwie sã
Miono ópë òd mëmë brzëmi,
a stark òd tatë zwie sã
Mòja sostra mô miono
Mój bracczi zwie sã
Miono białczy mòjégò tatka to
Syn mòjégò wùje zwie sã
Córka naszi starczy mô miono
Mój wùja zwie sã
Mòja cotka mô na miono

- ◆ Dopiszë pasowné słowa:

np. Mëma mòji mëmë to mòja starka.
Tatk mòjégò tatka to mój
Syn mòjégò tatka to mój.....
Sostra mòji mëmë to mòja
Brat mòjégò tatka to mój

- ◆ Pòliczë, wiele lëdzy mieszkô w twòjim dodomie. Chto to je – pò-
dôj stãpién krewnoscë.

DRĚSZĚ

Anielscé dzôtczi

Pòslészny drëch i drëszka
nigdë sã nie wadzą
i wiedno są w zgòdze,
a snôżich słów pòslésznotë ùżiwają
nié blós òd swiãta
le na codzén.

Witają wszëtczych: Dobri dzén,
żegnają: do ùzdrzeniô, abò Òstanicë z Bògã.
Czesc jedno drëdzémù gôdają
przë kòżdim spòtkanim
i Przeprôszóm jak je trzeba.
Dzâkùjã, Bóg zapłac i Proszã rzekã kòżdã razã,
a jak chto czichnie zarôzkù Na zdrowié pòwiedzã,
bò i za czym tu żdac
z bëlnã òdpòwiedzã.

Jak chto w pòlu robi, to Bòże pòmagôj
piãkno pòwiôdają.
Przë môltëchù nie zabôczã
ò Bòże przeżegnôj,
co w pòlaszëznie òznôczô „Smacznego”.

Dobri wieczór witają
chedë cemno przinãdze,
żeczã Dobri nocë,
jak ju spac sã kładã.

Czë to są janiółczy,
czë pò prôwdze dżecë?

Tak pòślëszné dzôtczi
wcale nie są z bôjczi,
leno słowa, chtërnëch ùżiwają
są jak zaczarzoné klucze
co òdmikają
nawetka nôbarżi zadzerwiałé zómczi.

Éwa Warmòwskô

Słowôrk

wadzëc sã – kłócić się
snôżi – piękny
czichnãc – kichnãc
môltëch – posiłek
zaczarzony – zaczarowany
zadzerwiał – zardzewiał
letczy – głupi

- ◆ Gwësno môsz drëcha abò drëszkã. Òpòwiedzë përnã ò nich. Jaczi òni są? Za co jich lubisz?
- ◆ Zdrë do pierszi sztrofczi wiërtë i nalëzë, jaczi je drëch i drëszka z tekstu. Zapiszë te wiadomòscë w zesziwkù.
- ◆ Z tekstu wëchôdô, że dzôtczi są pòślëszné i zgódné. Ti, co są ze sobą zdrëszony, to drëszë. Jaczi bë jesz mógł bëc drëch z drëszką – wëbierzë so pasowné słowa z ramczi i zapiszë wszëtkò na schemace w zesziwkù.

ùczinny, robòcy, chcëwi, zëczny, klótlëwi, bëlny,
pòmòcny, gadatlëwi, bùszny, nipòcy, dobri, rojbrowati,
wiesoři, kùlturalny, żli, niewëchòwóny, bògati, mądri,
letczy, sertny, wiérny, lëchi

- ◆ Drěszě z wiěrztě ùżiwelě wiele zaczarzoněch słów. Nizi sã òne wĕpisóně. Czě wiěsz, co òznôczô kòždě z nich – spróbùjta to razã ùstalěc i zapisac bòkã pòlsczě znaczenia.

*Dobri dzěń –
 Do ùzdrzeniô –
 Òstanicě z Bògã –
 Czesc –
 Przeprôszóm –
 Dzãkùjã –
 Bóg zapłac –
 Proszã –
 Na zdrowié –
 Bòże pòmagôj –
 Bòże przeżegnôj –
 Dobri wieczór –
 Dobri nocě –*

- ◆ Żelě dobrze rozmiejesz znaczenia něch czarzelsczych słów, ùdô cě sã pòprawno dofùlowac tekst:

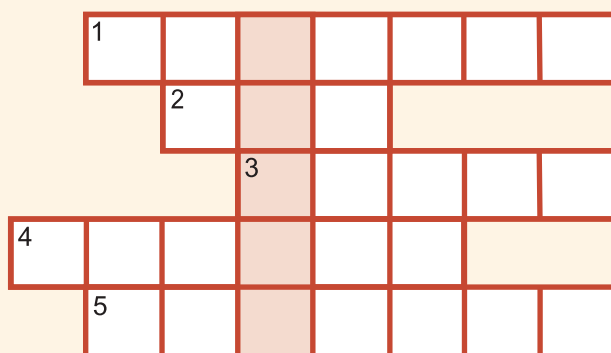
*Wĕchôdóm z chěczy do szkòtě i gôdóm starce
 Wchôdóm do szkòtě i spòtikóm szkolnã
 – mùsz sã przĕwitac –
 Zeza rogù wĕskòczył mój drěch. Do niegò wòlóm
 Nie ùzdrzòł jem môti drěszczy z zerówczy
 i ji stapił na nogã – baro
 Szkólna zaprôszô do zalě, òdmikô dwiěrze i gôdô*

*Wchôdóm, ale téż mùszã cos na to òdrzec,
 pewno nôlepi
 Katecheta przëniósł nôdgrodë z kònkùrsu, co mù rzec?
 Mòże
 W kùchni przëszëkòwelë smaczne jestkù.
 Zjém razã z drëchama, ale nôpierwi wszëtczim
 pòwiém abò
 Kùńczã sã ùczbë. Czas jic dodóm, leno nié bez pòżegnaniô.
 Co tu rzec? Mòże
 W drodze ze szkòtë mijóm lëdzy przë robòce.
 Co to stark kôzòł tedë gadac – mòże pòdpòwiéta?
 Òb wieczór òdrôbióm domôcã robòtã i szëkùjã sã do spaniô.
 Jesz żëczã wszëtczim domôcym i jidã spac.
 Czëjã sã paradno – z dobrze wëchòwónym dzeckã ni ma
 żódnégò jiwru i wszëtczim wkół je lzi.*

- ◆ Jaczé jesz znajesz słowa klucze, „co òdmikają nawet nôbarzi
 zadzerwiałé zómczi”? Co òznôczô to pòwiedzenié?

SĄSADZĚ

- ◆ Rozrzeszë krzëżną tãgódkã, a wińdze témat zajãcégò.

1. Nen brzôd baro lubi skórc.
2. Czej bòli, mùszisz z nim jic do dentistë.
3. Nôleżi do brzadu, wisy na drzéwiãtach wnetka do zëmë, je mòdri farwë.
4. Je zelonô i rosce w ògródkù, lubi jã trus.
5. To je ògardowizna, ji kòrzónczi są czerwioné i szczipiã w jãzëk.

- ◆ Wiész ju, że na ti ùczbie bãdze ò sąsadach. Pòslëchôj tej wiérztë ò sąsadach, co sã ze sobã wadzëlë.

Czwiôrtk i strzoda

Wadzëła sã strzoda z czwiôrtkã,
 Chto z nich lepszé mdze miec wiodro.
 „Żëjã z zgòdze z swiãtim Piotrã –
 Rzekła strzoda –
 Bãdze słuńce. Pszczolë do mie przinãdã z miodã”.
 Na to rozgòrzony czwiôrtk:
 „Twój miód nie mdze grosza wôrt.

Biôj précz, strzoda z zmiartim miodã,
 Do mie pszczołë przinďą z złotã”.
 A czej bëła strzoda,
 Przëszlë do ni pszczołë z miodã,
 Przëszedł pszczołów całi rój.
 Rzekłë: „Strzoda, miód je twój”.
 Czwiôrtk zôs źdaje gòdzyn czile,
 Smieją z negò sã ju pile.
 Je dwanôstô w cemny nocë,
 Pszczołë zabëlë ò złoce.
 Ùdrzôł czwiôrtk, że z chwalbë nick,
 Ùdbôł chùtkò dodóm jic.
 A czej przëszedł czwiôrtk tej dodóm,
 W bëłny zgòdze źił ze strzodą.

Alojzy Nôdzel

Słowôrk

wiodro – pogoda
 rozzòrzony
 – rozzłoszczony
 zmiarti – chudy
 czile – kilka
 pile – gąsiątka
 zabëc – zapomnieć
 chwalba
 – chwalenie się
 ùdbac – postanowić

– Dôj òdpòwiedzë zrzeszoné z tekstã: *prôwda* abò *łëż*:

1. Strzoda z czwiôrtkã sã wadzëlë.
2. Òni sã spiérelë ò ruchna.
3. Czwiôtk żił w zgòdze ze swiatim Piotrã.
4. Pszczolë przëszlë z miodã do strzodë.
5. Do strzodë przëszedł całi ùl pszczołów.
6. Pszczolë przënioslë strzodze bómci.
7. Czwiôtk żdół dwie gòdzënë.
8. Smialë sã z negò gùłatka.
9. Czwiôtk szedł dodóm ò dwanôsti w nocë.
10. Òd negò czasu czwiôtk żił ze strzodã w zgòdze.

◆ Sàsadama sã wiedno ti, co sã nôblëzi se. Namëslë sã i napiszë, chto je sàsadã:

- miesąców: stëcznika, maja, zélnika, rujana;
- lëczbów: dwa, sztëre, dzewiãc, dzesãc;
- dniów: pòniedzôłkù, strzodë, sobòtë, niedzielë;
- lëtrów: b, g, k, p.

◆ Lëdze, co bliskò se mieszkają, téż sã sàsadama.

- Wëpiszë miona twòjich nôblëższych sàsadów.
- Zapiszë jich przezwëskò.
- Napiszë, kùli lëdzy mieszkô w jich chëczë.
- Czim zajmują sã twòji sàsadzë.
- Namaluj chëcz twòjich sàsadów.

◆ Co dô sã pòwiedzec ò sàsëdztwie strzodë z czwiôrtkã z naji wiérztë. Czë tak nôlëzi żëc ze sàsadama, jak to na zôczątkù do - kazu robił czwiôtk? Jak je dlô wszëtczich lepi – żëc zgòdno czë kłótlëwie?

SZKÒŁA

A më so gòdómë

Jesmë dzòtczi z Chòjnic, z Hèlë
I òd Gduńska jesmë më
Më, jak wiedno przódë, wejle,
Pò kaszëbskù gòdómë.

Nas tak doma swójskò ùczą
Naszi starcë, mëma z tatkã.
W szkòle téż do ùczbë ròczą,
Chwatkò jidze nama gòdka.

Bò më rodną mòwã tczimë
Co je nóm òd starków dónò
Jak jã dozdrzec, më ju wiémë,
Bë na wiedno òsta znónò.

Eugeniusz Prëczkòwsczi

- ◆ Skądka są dzòtczi
z naji wiérztë?
Pòkazë ne mòle
na karce Kaszëb.
- ◆ Jaczim jãzëkã sã
pòsługiwają te dzecë?
– Jak jim jidze gòdanié
w tim jãzëkù?
– Chto je tegò jãzëka ùczy?

- ◆ Jaczé jǎzēczi tē znajesz abò sǎ ùczisz? Wëbierzë so z pòdónëch słów i zapiszë w zdanim:

Jô znaja jǎzëk,

ùczǎ sǎ téz taczych jǎzëków:

**kaszëbsczi, pòlsczi, anielsczi, francësczi, szpańsczi,
miemiecczi, włosczi, rusczi**

- ◆ Jak dzeć z wiérztë òdnôszają sǎ do kaszëbiznë? Czë tē téz tak mëslisz ò kaszëbsczim jǎzëkù?
- ◆ Wspòmniy so, chto w twòjim òkòlim i z kògùm gòdô pò kaszëbskù. Czë tē téz gòdôsz pò kaszëbskù?
- ◆ Dzeć wiedzą, jak dozerac swòjǎ mòwǎ. A tē téz to wiész? Jak to mòże zrobic?
- ◆ Wiele dzećy pòznôwô rodną mòwǎ, mòwǎ starków, w szkòle. Naùczë sǎ spiewac piesniǎ *A më so gòdómë*, ze słowama E. Prëczkòwsczegò i mùzyką J. Stachùrsczegò, bò przez spiéwanié téz mòże sǎ ùczëc jǎzëka.

Wstrzëmòwno

Je - smë dzò - tczì zChò - jnic, zHé - lë i òd Gdu-ńska je - smë më - ëz - ë

Më, jak wie-dno przó - dë, we - jle, pò ka - szë - bskù gò - dó - më - ë.

Ref. Nas tak doma swòjskò ùczǎ na - szì starcë, më ma ztatka. W szkòle téz do

ù - czbë ròczǎ Chwatko jidze na - ma gò - dka. □

W LESE

DZÉL VII

Ùczba 1
W lese

Ùczba 2
Lasowé drzéwiãta i krze

Ùczba 3
Szëchtë roslënow w lese

Ùczba 4
Lasné roslënë

Ùczba 5
Co w lese żëje

W LESE

Bòrowô Cotka

Jedny lédze mielë dwòje dzôtków: Tónka i Waleskã. No dwòjeczkò baro wczas wstało z łózka i ò pòrénôszk szło zbierac grzëbë i pòtrôwnice. Zarôzka, czej ne dziecë przëszlë w las, wëtłukł je bëlno Grzenia.

– Mie sã chce haszkac – rzekł knôp.

– Mie téż – rzekło dzëwczã.

Leglë so na mitczim mechù pòd stolëmny drzewiãcã i ùsnãlë. Czej òni sã zbùdzëlë, bëł ju smrok. Dzëwiłë sã dziecë, że jich kòsziczi bëłë skòpicã grzëbów, a w jich bùskach bëłë pòtrôwnice i czôrné jagòdë, bò sã domëslałë, że òne w lese nick a nick nie zbiërałë. Nad ni-ma stoja dzywnô pòstacëjô. Bëła to starëszka òblokłô w bruné jak chójka ruchna, zrzeszonô bëła zelonym pasã z jiglënë, a na głowie mia wińc z baszków. W prawi rãce òna mia krëczew do pòdpiëraniô.

– Wstańta dzôtczi, jô jem Bòrowô Cotka – rzekła miłim głosã starëszka.

Dzecë sã baro nie ùrzaslë, bò wiele dobrégò miałë czëté ò ni. Cotka wzã dziecë do se i że òne bëłë głodné i spraglë, dała jim jesc i pic. Pòzni pòscela jima łózkò, chdze dziecë òdpòcziwałë do pòrënkù. Pòrënë Bòrowô Cotka zaprowadza Tónka i Waleskã dodóm. Na òdzákòwanié da jima, jakno darënczi, bawidlã.

Doma nie bëło kùńca òpòwiôdaniégò ò Bòrowi Cotce i ji do-brocë.

Alojzy Nôdzel

Słowôrk

pòtrôwnice – poziomki

haszkac – spać

bùska – szklanka, pudełko

chójka – sosna

ruchna – ubrania
 jiglëna – igliwie
 wińc – wieniec
 krëczew – laska
 ùrzasnãc sã – przestraszyć się
 òddzãkòwanié – pożegnanie
 bawidła – zabawki

- ◆ Malinczi bohaterowie z naji pòwiôstczy szlë ò pòrénk w las. Za czym òni tam szlë?
 – Zapiszë i dokùńczë zdanié:
Dzecë szlë w las zbierac i
- ◆ Jaczé miona miałë decë? Zapiszë:
Knôpik miôt miono a dzéwczã –
- ◆ Zarô pò przyńdzenim w las decë kògòs spòtkalë. Chto to bël i co sã pòtemù stało?

Grzenia – kaszëbsczy dëch spikù,
 chtëren czãsto „seje mak”, „sëpie piôsk w òczë”,
 to òznôczô, że za jegò sprawã lëdzóm chce sã spac.

- Pò wësłëchanim wëjasnieniô z ramczy pòwiédz, co mòże zna -
 czëc rzeczenié z tekstu: Czej decë przëszlë w las, wëtłukł je
 bëlno Grzenia.
- ◆ Ò smrokù sosterka z bracyną sã zbùdzëlë i ùzdrzelë cos dzyw -
 négò.
 Je to pòkòzóné na malënkù – òpòwiedzë, co sã stało. Nim zac -
 niesz òpòwiadac – slëchôj jesz rôz sztëczka tekstu ò tëch zda -
 rzeniach.

- ◆ Przëbôczë so, jaczé grzëbë rosą w lese, a tej zdrzacë na malënk pòwiédz, jaczé z nich Bòrowô Cotka włoża dzôtkóm do kòszików.
- ◆ Zdrzacë na to, co Bòrowô Cotka zrobia dlô dzecy mòże ju wiész, kògùm òna bëła?
Jeżlë nié, to pòmògå cë w tim wëzgódzi. W kòzdi rédze lëtrów schòwało sã jedno słowò. Rozrzeszenié zapiszë w zesziwkù.

Z	I	T	B	Ò	R	O	W	Ô	Ë
Ã	C	O	T	K	A	B	T	Y	K
W	É	Z	Ą	D	O	B	R	I	Ż
D	Ë	C	H	Ò	L	H	S	Ù	M
F	R	Ô	B	N	J	L	A	S	U

- ◆ Bòrowô Cotka dała dzôtkóm darënczi. Jak mëslisz, co dëch lasu mòże dac w darënkù. Namaluj darënczi Bòrowi Cotczy.

LASOWÉ DRZÉWIÂTA I KRZE

Drzewóm

Drzewa wiôldzé, stolëmné
co kòrunama sygają nieba
stoją jak pòmniczi
za wszëtczé przinđné zasłudzi:
wëgódny stółk, mòcny stół,
kòlibkã, ramczy swiätégò òbrazu,
krziż przë drodze, ławã,
mądré ksążczy.
Drzewa szëmiã
spiëwają piesnie zeloné
ò lese snôżim,
ò lese wiôldżim,
ò lese zaczarzonym.

Éwa Warmòwskô

Słowôrzek

stolëmny – ogromny

stółk – krzesło

kòlibka – kołyska

snôzi – piękny

zaczarzony – zaczarowany

machtny – ogromny

wiôlgòsz – olbrzym

- ◆ Prostô wëzgódka jidze tak: *Czegò w lese je nôwicy?* A òdpòwiédz na to je jedna: *drzewiãtów*.
 - Jaczé są drzewa z naji wiérztë? Nalézë jich òpisënk w teksce.
- ◆ Wiész, czemu ò drzewach je rzekłé, że òne są *stolëmné*? Pòzwa wżãła sã òd stolëma, machtnégò stwòra, wiôlgòsza.

Legenda głòsy, że nim na naszych zemiach pòjawilë sã Kaszëbi, żëlë tuwò stolëmë. Sztòłtã przëbòczywalë lëdzy, ale rostã czile razy jich przebiëralë. Miałë téż wiôlgą mòc. Drzewa wëriwalë czejbë trówã. Cëskałë wiôldżima kamama jak zòrenkama grochù. Krótkò rzekłszë, bëłë to wiôlgòsze. Czãsto te stwòrë gòrzëlë sã na se i tej prowadzëlë ze sobą wòjnë, co doprowadzëło do jich wëdziniãcò.

- Namaluj stolëma w lese przë machtnëch drzewach. Czë òn bądze wikszi òd drzewiãt?
- ◆ Wëszukòj we wiërzce pòzwë wërobinów z drzewa. Pòkazë te wërobinë na malënkù i pòdòj jich pòzwë. Do czegò jesz mòże przëdac sã drzewò?

- ◆ Jaczé drzéwiâta rosçą w lese?
Szukôj jich w rebùsach. Żelë je z jich pòzwama jiwer, pòdpò-
wiédz nalézesz w témace *Jesén w lese*. Zapiszë pòzwë lasowëch
drzéwiâtów w zesziwkù.

- ◆ Përzinkã niżi òd drzéwiâtów stoją w lese krze. Jich kaszëbsczé
pòzwë schòwałë sã w pòmieszónëch lëtrach – ùstawi je pòpraw -
no i dopiszë w zesziwkù do pòlsczich pòzwów. Słowa nalazłë sã
téz niżi w ramce.

jałowiec – wóclja
dzika róža – ëkzdô żaró
leszczyna – czëzsanel
trzmielina – knimezr

kruszyna – czëanliw
czarny bez – ôrynzc seb
tarnina – kaneps
głóg – ienzréc
malina – ëlanma
jeżyna – žëanej
czeremcha – galnëras
kalina – anlëak

leszczëna, wilczëna, czôrny bes, jeżëna, jałówc,
kalëna, dzëkô róža, rzëmink, psenka, malëna,
smarglëna, cérznie

- ◆ Ôbezdrzëta w jinternece abò w lese (czej je takô mòżlëwòta), jak ne krze wëzdrzą.

SZËCHTË ROSLËNÓW W LESE

Las

W wòlnym czasu biôjta w las
 To je taczi snôzi plachc
 Tam òd zemi jaz pò czëpë drzew
 Nënka Roda zëcé dôwô wcyg
 W pòdscelënkù, w zginitëch lëstach
 W spadlëch jeglach i wietewkach
 Żaba z jezã chëcz bùdëje
 I robòcò mrówka żëje
 A z lasëznë dobrô jôda
 Smaczne grzëbë i jagòda
 Wrzos lilewi wzérô na Ce
 Mech sã klóniô i parpace
 Përznã wëzi bùszno rosã
 Miodné malënë z òstrim jałowcã
 Dzëk i lës sã przechôdajã
 Na gajewiznë darë wzërajã
 A nad nima wiôldzé drzewiãta
 Płëną z wiatrã nibë òkrãtë
 Ptôczy na kòncert sã zlecałë
 Brzòzczi i dãbë pëszno tuńcowałë
 Krëjamny i snôzi je las
 W latny i zëmòwi czas
 A Nënka Roda pilëje
 Czë wszëtkò w zgòdze żëje.

Lucyna Sorn

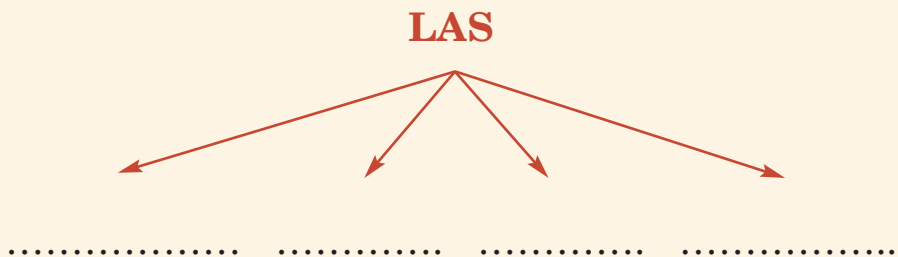

Słowôrzek

plachc – miejsce
czëp – czubek
nënka – matka
roda – przyroda, natura
wcyg – ciągle
pòdscelënk – ściółka
jegle – igliwie
wietewka – gałązka
lasëzna – runo leśne
bùszno – dumnie
gajewizna – podszyt
krëjamny – tajemniczy
tacëc – kryć
rëda - gleba

- ◆ Las mô swòje roslënë ùłożoné w szëchtë. We wiérzce je ò tim gòdka. Starôj sã ne pòzwë szëchtów nalezc i wëpiszë je pòsobicã w zesziwkù – tak jak òne sã ùłożoné w lese (òd dołu do górë).

- ◆ Nòblëzi rëdë je *pòdscelënk*. Szukôj w teksce, z czegò òn sã skłôdô i chto w nim żëje.
- Dospòrządzë zdanié:
- W pòdscelënkù leżą, i*
- Żëje w nim, i*
- ◆ *Lasëzna* dôwô lëdzóm nòwicy darów. Szukôj, co w ni rosce. Do kòżdégò wëpisónégò słowa dopiszë w zesziwkù jaczës òkreslenié (wzâté z tekstu abò wëmëszloné przez ce).

Lasëzna dôwô dobrą jôdã i ceszi òkò farwną roscënizną. Sã tam:

smaczné –

..... – jagòda

lilewi –

..... – mech

zeloné –

- ◆ *Gajewizna tacy w se krze i wikszą zwierzënã. Zapiszë, co w ni rosce i żëje (zgòdno z tekstã).*

W gajewiznie roscą krze, np.,

i żëją wiksze zwierzãta, np. i

- ◆ *Nôwëszą szëchtã w lese są drzewa, na nich swòje gniôzda mają ptôchë.*

Dospòrządzë zdanié:

W najim lese roscą i,

a w jich czëpach ùrządzëlë so kòncert

- ◆ *Zdrzë na malënk. Pòkazë na nim szëchtë lasowëch roslënów. Pòwiédz, jacé roslënë, krze i drzewa tam widzysz. Wëmieni téż pòzwë zwierzátów z malënkù.*

- ◆ *W pierszi i òstatny sztrofce wiôldzima lëtrama je zapisóné mio-
no tegò, chto rządy i òpiekùje sã lasã. Chto to je?*

*– Przë ùżëcym słowarzka przëlòżë tã kaszëbską pòzwã na pòl-
ską i zapiszë òbie w zesziwkù.*

- ◆ *Spróbùj zachãcëc swòjich starszych do szpacérë pò lese. Jakno
argùmentów ùżij pòznóny dzysò słowiznë.*

LASNÉ ROSLĚNĚ

Jagòdë (wëjimczy)

... Jednégò razu szkólny spitôł sã dzecy:

– A jaczé jagòdë wa terô w lese zbiérôta?

Dzecë pòzdrza na siebie, wzdrugnãlë remionama, a w kùńcu nen nôbarzi dzyrzchi z nich ... węcësnał:

– Kò czôrné jagòdë, panie szkólny.

... Czë to dô jiné jagòdë jak czôrné? Tak zastanôwielë sã pózni knérpsë na przerwie.

– A jô sã spitóm naszégò pana, czë są w lese jaczé jiné jagòdë, jak te czôrné – rzekł Féliks ë tak téż zrobił.

Pón szkólny wëjasnił swòjim ùcznióm, że gwës wiedzą ò czerwionëch jagòdach ...

– Tej na bòrowiczim téż rosą ... jagòdë? – zastanôwia sã Sztëbòwa Gnésa.

– Mòsz prôwdã – rzekł pón szkólny. – Bòrówczi téż nôleżą do jagòdowi familie.

– A czë malënë ë jeżënë to są téż jagòdë? – z taczim niedowierzaniem spita sã Móna.

– Téż, téż – cziwnął pón szkólny...

Bòlesłôw Bòrk

Słowôrzek

wzdrugnãc remionama – wzruszyć ramionami

dzyrzchi – odważny, śmiały

knérps – chłopiec

zawiłk – zawilec

przëlesnica – przylaszczka

pòdsniézka – przebiśnieg

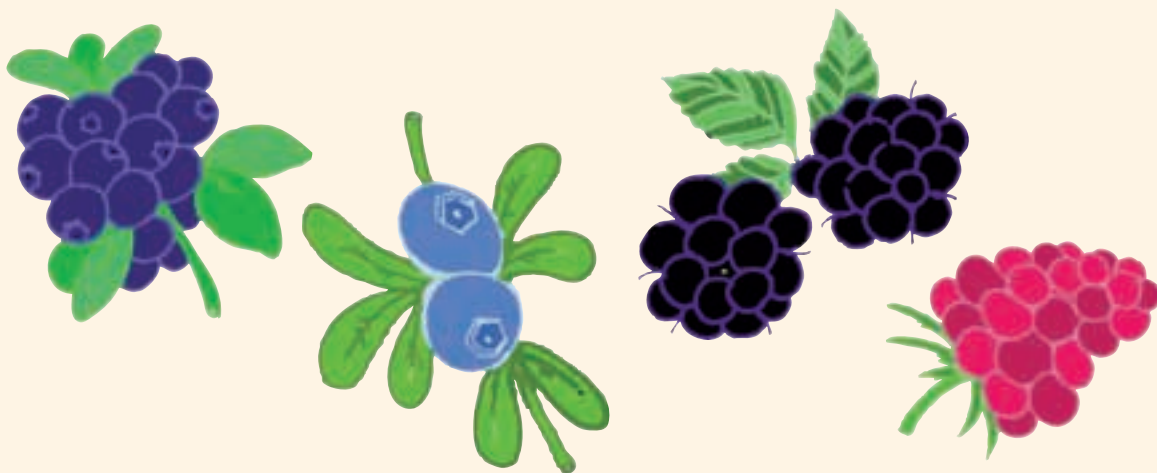
proliszk – fiołek

majewnik – konwalia

jurk – żarnowiec

- ◆ Chto i ò co sã pitôł dzecy? Zapiszë òdpowiedz na to pëtanié w zesziwkù.
- ◆ Ò jaczych ôrtach jagòdów je w teksce gòdka?
– Zapiszë:
Do jagòdów nôležą:,,
..... i
- ◆ Pòdôj pòzwë jagòdów z malënkù i òkreslë jich farwë.

- ◆ Co mëma robi dobrégò z nëch jagòdów?
- ◆ Do pòdónëch słów trzeba dopisac jich kaszëbsczé pòzwë.
Nalézesz je niżi w zestòwkù. Zapiszë wszëtkò w zesziwkù.

paproć	–	
wrzos	–	
przebiśnieg	–	
dzwonek leśny	–	
fiołek	–	
zawilec	–	
konwalia	–	
przyłuszczka	–	
poziomka	–	
borówka	–	
mech	–	
żarnowiec	–	

- ◆ Òkróm wëmienionëch jagòdów, w lese rosce wiele jinszych roslënów. Ò niejdnëch z nich bëła gòdka na zeszi ùczbie. Pòzwë lasnëch roslënów są w zestòwkù (szukòj w régach z górë w dół).

l	a	s	n	é	r	o	s	l	ë	n	ë
z	a	p	d	ą	j	m	y	ù	d	r	w
a	b	r	l	f	ł	a	k	c	t	ą	c
w	p	z	a	é	p	j	ó	u	ò	ż	b
i	ò	ë	s	g	ò	e	r	m	s	t	ò
ł	d	l	n	i	t	w	ë	e	p	k	r
k	s	e	y	p	r	n	w	c	a	é	ó
c	n	s	z	r	ô	i	r	h	r	ł	w
e	i	n	w	o	w	k	z	t	p	j	k
ã	é	i	ó	l	n	ë	o	w	a	u	a
h	ż	c	n	i	i	z	s	ą	c	r	y
l	k	a	k	s	c	ã	ô	ż	r	k	d
o	a	m	ń	z	a	c	k	t	k	ô	ë
r	n	p	s	k	ò	f	r	o	i	m	s

- ◆ Zabawta są.
Chto pòtrafi wëmienic nòwicy pòzwów pòznónëch roslënów bez patrzeniô w ksążkã czë zesziwk, ten je dobiwcą.

CO W LESE ŻËJE

W lese

Chôdóm w lese westrzód drzew,
Błakając pò rzmach i grzëpach.
Trzôsk na dole – wësok w czëpach
Jeden spiëw, przesnôzi spiëw.

Hewò jinszi widzã swiat,
Jiżë z dala jem òd lëdzy,
Jiżë mësła mòja chòdzy
W dôwnëch dzejach przódë lat.

Aleksander Labùda

Słowôrk

rzma – nasyp
grzëpa – pagórek, wzgórze
trzôsk – hałas
òwòd – owad
gadżëna – gad
sysk – ssak

- ◆ W pierszi sztrofce wëpòwiôdô sã òsoba, chtërna chòdzy pò lese, westrzód drzew. Przëbôczë i zapiszë pò trzë przykładë drzew lëstowatëch i jiglënowëch, co rosą w lese.
- ◆ Na spòdlim tekstu z pierszi sztrofczi òpòwiedzë, jak w nym lese je.
- ◆ Pòłączë w pôrë pòlsczé pòzwë lasny zwierzënë z jich kaszëb-szczima pòstacama – pòmòże cë w tim szkólny. Przë robòce mòże wëzwëskac pòlskò-kaszëbsczi słowôrz.

jelen	dzëk
sarna	jelén
żuk	cybaba
dzik	wiszónk
lis	czëpnica
sowa	wieszczówka
wilk	słowik
kukułka	zajc
kornik	sarna
mrówka	skórc
dzięcioł	mrówka
wiewiórka	dzëdzón
słowik	chrobôk
zając	kùkùczka
szpak	wilk
jemiołuszka	sowa
jeż	lës
gil	żółna
zięba	gòwniôrz
sójka	łupk
biedronka	slëmién
chrząszcz	wieszczórka
padalec	gòdzynka
jaszczurka	bączk
éma	zaskrońc
zaskroniec	jôpsc
borsuk	mòra
ważka	mùcha
mucha	żnija
nietoperz	skògòl
bóbr	daniél
daniel	kùna
kuna	bòber
zmija	szãtopiérz
żaba	pajk
giez	gzél
pająk	żaba
komar	ris
łasica	łasëca
łoś	mëga
ryś	łos

- ◆ Ze słów *Trzôsk na dole – wësok w czëpach jeden spiéw, przesnôzi spiéw wëchôdô*, że w lese pùlsëje żëcé.
 - W dólnëch szëchtach lasu żëją òwadë, gadzënë i sysczy; w górze swòje żëcé prowadzą ptôchë.
 - Podôj przykładë znóny cë lasny zwierzënë, chtërna je przedstôwcą kòżdégò z wëzi wëpisónëch karnów.
- ◆ Słowiznã z ramczy (kaszëbsczé pòzwë) pòdzelta terô na sztërë karna: òwadë, ptôchë, gadzënë i sysczy. Nôlepi to zrobic w zestôwkù, chtërnégò mòdło je nizi.

LASNÓ ZWIERZËNA			
<i>Òwadë</i>	<i>Ptôchë</i>	<i>Gadzënë</i>	<i>Sysczy</i>
mòra	kùkùczka	wieszczórka	szãtopiérz

- ◆ Òbezdrzëta w jinternece, atlasach, fòlderach, jak wëzdrzą lasné zwierzãta. Czej pùdzeta w las, mòże ùzdrzita jaczé. Nôlezi blós cëchò sã zachòwëwac, a na gwës wiele z nich spòtkôta.
- ◆ Zabawta sã. Dzecë pòkazëją cos, co szlachùje za zwierzãcã, pòdkôrbiają jegò głos – reszta mùszi wëzgòdnac pòzwã.
- ◆ Na pòdczorchniãce tématu wòrt je sã copnac do ùczbë *Nënka Roda ze swòjim bògactwã*. Tam bëła wiérzta Alojzégò Nagla *W lese*. Przëbòczta, jaczé zwierzãta zrobiłë so w lese zéńdzenié.

JASTRĚ

DZÉL VIII

Ùczba 1
Jastrë

Ùczba 2
Jastrowé zwëczy

Ùczba 3
Ò dëgòwanim

Ùczba 4
Darënczi òd zajka

Ùczba 5
**Pòwiôstka
ò zajcach i trusach**

JASTRĚ

Jastróm

Zymk swieżą lëftu wònią
bez òkna i dwiérze wchôdô

Jastróm dôwô znak:

skòwronka spiéwã, palmã złotã,
barankã cëchim, jòjkama w farwach tãdži
i zajkã, co ò dzòtkach wiedno pamiãtô.

Wiòlgònoc – niepòjãti czas,
lëdzcze serca i dësze jak nowé.

Niech zgòda sparłãczy nas,
niech nie òpùscy szczescé,
niech słuži wszëtczim zdrowié,
niech redosc nie je gòscã
blós òd swiãta,
ò tim wszëtczim bësmë mòglë
jak nôdlëzi pamiãtac.

Éwa Warmòwskò

Słowòrk

zymk – wiosna

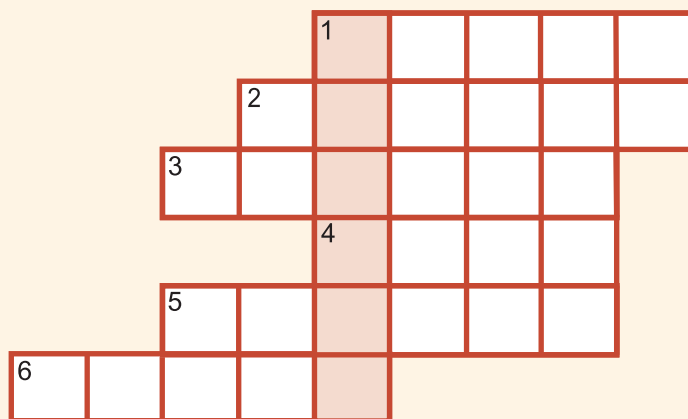
wòniô – woń

Jastrë – Wielkanoc

tãga – tęcza

parłãczëc – łączyć

czãd rokù – pora roku

- ◆ Nadchòdajã swiãta – jaczé? Dowiész sã pò rozrzeszenim tãgód -
czy (wpiszë pòzwë malënków w pasowné place).

- ◆ W jaczim cządze rokù przëpôdają Jastrë? Nalézë òdpòwiédz w teksce i zapiszë jã w zesziwkù.
Jastrë przëpôdają na
- ◆ Wiész ju, że rok dzeli sã na dwanôsce miesąców, a òne skłôdają sã na sztërë cządë rokù: zymk, lato, jesén i zëmã.
 - Kòzdi cząd rokù mô pò trzë miesące, ale nie są òne pòdzieloné równo z kùncã miesąca, leno zachôdają we wikszoscë na pòstãpné, np. zymk zaczinô sã w strëmiannikù, a kùnczi w czerwincu.
 - Przëbôczta razã, czedë zaczinają sã i kùnczą pòstãpné cządë rokù.
- ◆ Szukôj w teksce wiérztë, co sã parłãczy z Jastrama i wëpiszë to w zesziwkù.
 - Jaczim ptôchã je skòwrónk? Czemu tak mòcno rzeszi sã z zymkã?
 - Do cze kòle tëch swiãt są wëzwëskiwóné palmë?
 - Czegò znankã je barónk?
- ◆ Jastrowé jôjka są szëkòwóné we farwach tãdzi. Przëbôczë, jaczé farwë mô tãga.
Żelë môsz zabëté, pòdpòwiédz je w témace *Jesén*.

Na Kaszëbach jôjka òd wiedna bëłë blós malowóné
jedną farwã, nôlepi w naturalnëch farbnicach:
np. w lëzgòwinach cëbùlë – żòłti; w wëgòtówce
z czwiklë – lilewi...

- ◆ Z lëznotë tëch swiãt lëdze składają so téż żëczbë.
 - We wiërzce są zapisóné snôzé słowa, chtërne bë mòglë bëc żëczbama. Nalézë je i przeczëtôj, żlë cë sã widzą, zapiszë w zesziwkù, a pózni mòżesz je wëzwëskac do zapisaniô na swiãtecznëch kòrtkach.

JASTROWÉ ZWĚCZI

Jastrowô wòda

Wczas w niedzielã kòl pòrénka
Kwiôtk ju lëstczi wëtknął z zemi,
Czëc je snôzi spiëw skòwronka.
Wszëtkò bùten sã zeleni.

Skòwronk Bòga sławi głosno,
Kwiôtuszk wërósł w kròse całi,
Lëdze wstôjają redosno,
Christus je ju zmartwëchwstał!

Z chëczi wëszedł knôp pò cëchù,
Kòl nie dzëwczã jidze snôzé.
Ni ma gòdczi, ani smiëchù.
W strëdze wòda chwatko biezi.

Dzëwczã mëje rãczci, skarniã
Wòda zwãczno w strëmién spliwò
Gnò w nòkòlé, wrzinò w dzarnã.
Reno dôka ład òdkriwò.

Eugeniusz Prëczkòwsczi

Słowôrk

pòrénk – poranek
dòka – mgła
strëga – strumyk
chwatkò – szybko
skarniò – skroń, twarz
nòkòlé – zakole, zakręt
dzarna – darń, murawa
kròsa – krasa, piękno, uroda

- ◆ Przeczëtôj jesz rôz dwie pierszé sztrofczi wiérztë i pòwiédz, chtò i jak sã ceszi z Pańscégò Zmartwëchwstaniô.
- ◆ W trzeci i czwiôrti sztrofce je gôdka ò jaczims stôrim jastrowim zwëkù.
 - Na spòdlim tekstu i malënkù òpòwiedzë, na czym òn pòlégò.
 - Czë twòje òpòwiôdanié bëło blisczé temù, co je zapisóné niżi?

Jastrowô wòda mô we wierzeniach Kaszëbów wiôlgą mòc òczëszczaniô i ùzdrôwianiô. Nôleżi wczas reno w Jastrową Niedzelã jic do zdroju, rzëczy abò jezora i ùmëc w nich skarnie. Òb drogã nie je wòlno sã òbzerac, ani gadac. Taczé òbmëcé mô dawac piãkną i zdrową skórã, a téż ùzdrawiac chòré òczë.

- ◆ Jaczé jinszé zwëczy, sparłãczoné z nyma swiãtama, jesz znajesz?
 - Wëbierzë so òdpòwiedzë ze spisënkù, co je niżi:
 - chòdzenié Gwiôzdków,
 - farwienié jôjków,
 - wilijnô wieczierzô,
 - darënczi òd Gwiôzdora,
 - rezurekcyjnô Mszô,
 - chòdzenié z dëgùsama,
 - strojenié danczi,
 - swiãcenié jedzeniégò,
 - Pasterka,
 - bùdowanié gniôzda dlô zajka.
- ◆ Òpòwiedzë, chtërne z wëpisónëch zwëków sã òbchòdóné ù ce doma, chtò i co robi.

Ò DĚGÒWANI M

Dëgùsë

Dëgùsë, hej, dëgùsë!
 Biada, chto jesz w łózkù je!
 Bò jak kôże stôrô zwëcz
 Chôdómë dzys z chëczë w chëcz
 Z wietewkama nadżich brzózki
 Pòwënëkac spiochów z łózk.
 Ûczimë jich reno wstac,
 Nie dac chòwie długò żdac:
 – Cobë kruszka dojiła,
 Całą beczkã mlëczka da;
 – Cobë bùczka wôżëła,
 Kòzdô trzë centnarë mia;
 – Cobë kluka klukała,
 Całą kòpã wësedza;
 – Cobë czipka kôrkała,
 Co dzeń pò dwa jôjka mia,
 Żebë bëło z czegò dac
 Tim, co chòdzą dëgòwac.

Aleksander Labùda

Słowôrzek

wietewczy – gałązki
 chòwa – zwierzęta hodowlane
 kruszka – krówka
 bùczka – świnka
 centnar – 50 kilogramów

kluka – kwoka

kòpa – sześćdziesiąt sztuk

czipka – kurka

kôrkac – gdakać

- ◆ We wiérzce je gôdka ò zwëkù chòdzeniô z dëgùsama. Na spòdlim tekstu dój òdpòwiedzë na zapëtania:

1. Dze sã dëgùje?
2. Czim dëgòwnicë dëgùją?
3. W jaczim cządze dnia òdbiwô sã dëgòwanié?
4. Jaczi je nen zwëk?
5. Co sã dôwô za dëgòwanié?

- ◆ Dëgòwnicë bùdzą wczas reno gòspòdarzów, zebë chòwa ni mùsza na nich długò żdac.

– Wëpiszë pòzwë chòwë wëmieniony we wiérzce i tołmaczenia na pòlschi jãzëk.

Dopiszë téż pòstawòwé fòrmë pòzwów, np. *hisk* – *kònik* – *kón*.

- ◆ Przë gòdanim ò chòwie skrëłë sã téż zëczbë dlô gbùra. Czëgò dëgòwnicë mù zëczą – pòwiédz to na spòdlim malënkù i tekstu.

– Czë pò pròwdze tak mòże bëc z chòwą? Wëpòwiédz swòje zdanié w ti sprawie.

- ◆ Gwësno téż bãdziesz kògò dëgòwôł w Jastrë. Naùczë sã tej stôri rimòwanczi, bò cos rzeknãc przë dëgòwanim je nót.

Przëszlë më tu na dëgùsë,
pòwiémë wóm ò Christuse.
W Wiôldzi Czwiôrtk, w Wiôldzi Piątk
cerpiôł Pón Jezës wiôldzi smùtk.
Christus Pón z martwëch pòwstôł,
wszëtczim nóm tu dëgùskã dôł.
Wasta kraje, wastnô rozdaje,
nie chcã chleba, leno jaje,
a chléb – niech zjé gòspòdôrz sóm!
Dëgù, Dëgù – kòpã jôj,
nie chcã chleba, leno jôj.

DARËNCZI ÒD ZAJKA

Jastrowi zajc

Mech je trzeba, sano mët
Nót je gniôzdkò zrobic wnet
Bò na zajca dzôtczi źdaja,
Tak cos Jastrë w zwëkù maja.

Kòždé dzeckò dostac chce
Tutã bómków, pùpë, grë
I téż starszi są w se mòcny,
Czedë czëją słowò žëczné.

Në bò baro ceszi jich
Drodżich dzôtków redosc, smiëch
A jesz wikszô je ùcecha
Z dobri dëszë swégò drëcha.

Ale zajc mądrzéla wié
Chto je grzeczny, a chto nie.
Dobrim smaczków bòrdã wpùscy
Lëchëch gniôzdkò òstnie pùsté.

Eugeniusz Prëczkòwsczi

Słowôrz

mët – też, ze sobą
nót – trzeba
źdac – czekać
zwëk – zwyczaj

tuta – torebka (papierowa)

žeczny – życzliwy

mądrzela – mądrała

smaczci – słodczy

- ◆ Jednym z jastrowëch zwëków, nôbarzi zdónym przez dzôtci, są pòdarczi òd zajka.

– Co të wiész ò zajkù, jegò wëzdrzatkù, žëcym, spòsobie žëwieniô?

- ◆ Òpiszë wëzdrzatk zajka z malënkù.

Cekawòstczì:

Wòzną rzeczą w bùdowie zajka je to, że jegò tilné pótë są ò wiele dlëgszë òd przëdnëch (przëdné – 20 cm, tilné – 36 cm), dlòte pòtrafi òn fejn sedzec na tilnëch pòtkach. Dzãka taczi bùdowie téz baro chùtkò biegô, òsoblëwie pòd gòrkã. Òczë są òsadzoné pò bòkach głowë, a uszë ò wiele dlëgszë òd ni. Długòsc zajka to kòle 75 centimétrów, wësokòsc 30 cm, mò téz kòl 8–10 centimétrówà tępã. Wiòldzi zajk wòzi òd 3–5 kg. Jegò serzchla je szarô.

– Spróbùj przëlòżëc tekst ò zajkù na pòlsczi jãzëk.

- ◆ Czëtôj pierszą sztrofkã wiérztë i pòwiédz, co je nót zrobic, żebë zajk przëszedł do dzôtków ze smaczkama.
- ◆ Wëczëtôj z drëdżi sztrofczi, co chcą dostac òd zajka dzôtczi, a co bë chcelë starszi.
- ◆ Co taczégò daje lëdzóm òbdarowanié jinszych – dowiész sã pò przeczëtanim trzëcy sztrofczi.
- ◆ Czë zajk wszëtczych òbdarëje? Chto mòże liczëc na jegò darë, a chto nié?
- ◆ Zapiszë, co të bë chcôł dostac òd zajka. Bôczë, że darënk ni mùszi bëc wiôldzi, bò tak pò prôwdze w darowanim liczi sã pamiãc, a nié wiôlgòsc darënkù.
 - W régach lëtrów (zdłuż i w szerz) schòwałë sã pòzwë bawidłów. Wëpiszë je wszëtczé w zesziwkù. Szukôj midzë nima zabôwków dlô se.

k	i	w	ò	z	y	k	s	ë	k	l	f	p	ù	k
r	r	o	e	m	ą	a	c	r	ò	y	ã	ù	p	s
é	s	t	s	k	a	r	b	ù	n	k	a	z	ł	ą
d	m	ń	a	é	l	a	k	t	u	ò	é	z	d	ż
c	i	ł	w	s	ã	t	j	o	ż	l	i	l	é	k
z	é	g	a	r	k	y	m	ò	t	i	l	e	o	a
i	m	p	ù	p	a	b	l	h	k	b	ô	m	b	k
h	a	r	m	ó	n	i	k	a	y	k	ù	ż	e	l
b	i	ë	g	r	a	t	f	u	t	a	f	h	c	g
z	t	ń	r	s	b	p	b	t	z	b	a	w	i	k
w	i	e	t	r	z	n	i	k	r	s	b	m	f	ł
ã	f	m	d	r	o	p	t	ò	ë	f	a	s	a	h
k	l	o	c	c	z	i	s	d	b	y	l	ó	r	é
e	u	p	i	s	z	c	z	ó	w	k	a	g	b	h
w	ã	ń	ò	n	c	e	ù	f	i	ô	k	l	ë	p

PÒWIÔSTKA Ò ZAJCACH I TRUSACH

Zajce i trusë

Bël czas, że trusów wcale nie bëło na swiece. Wszëtczé òne bëłë zajcama. Tej zajce nie bëłë taczé strachòblëwé jak dzysò, bò jesz ni miałë niżòdnëch nieprzëjòcelów, a do jòdë téż miałë wszëtczégò dosc.

Ale nadeszedł czas, czej òne sã rozdzelëlë na dwa partë. Dzel z nich dali gònił pò pòlach dalek òd lëdzy i jinszych zwierzãtów, drëdzi dzël nëch stwòrów krącył sã wiedno sprzëti lëdzczych chëczy. Terò lëdze ùdrzelë, że zajce mają tak wiele do jedzeniégò, a jich mùże i szopczi tej-sej mùszą głodã przëmierac. Pasturcë wnëkelë swòje bëdło na zajczë pòle. Zajce miałë coròz mni i mni do jedzeniégò. Nie bëło wicy midzë nima zgòdë, tak jak przòdë. Panoszëlë sã klapë, szkalindzi, a nawetka biòtczi.

Wòjniskò midzë jednyma zajcama a drëdzima trwało ju dosc długò. Nicht nie wié, jak długò te sztridczi midzë zajcama bë dérowalë, czejbë nié tósze. Òne sã òbloklë w zajczëne ruchna, a czej ju bëłë midzë zajcama, tej przënëkalë wikszość z nich do lëdzczych chëczy.

Lëdze je zamklë w klòtczi i nen dzël zajców stół sã trusama. Zajce, chtërne òstałë na pòlu, stałë sã baro płochlëwé i przed kòzdim zmikają, bò ju wicy nikòmù nie wierzą i haszkają wiedno z òtemklima òczama.

Alojzy Nòdzel

Słowòrk

trus – królik

jòda – jedzenie

part – część

sprzëti – blisko, koło

mùza – krówka

szopka – owieczka

klapë – plotki

szkalinga – klótnia

biòtka – bójka

sztridczi – sprzeczki

tósz – pies

ruchna – ubiory

- ◆ Gwësno môsz widzóné i zajca, i trusa. Czë òne za sobą szlachùją. W czym są juwerné, a w czym jiné? Pòtrafisz sã midzë nima rozeznac?
- Òpisënk zajca bël na slédny ùczbie. Spróbùjta terô na nen ôrt òpòwiedzec ò trusu.
- ◆ Na spòdlim spisónëch zdarzeniów spróbùj òpòwiedzec legëdowã wersjã pòwstaniô trusów.
 1. Dôwno temù na swiece bëlë blós zajce.
 2. Zajce bëlë òdwôżné i miałë wiele jôdë.
 3. Przëszedł czas, że zajce pòdzielëlë sã na dwa partë.
 4. Jeden part zajków trzimôł sã krótkò lëdzy.
 5. Lëdze ùzdrzelë, że zajczy mają wiele jôdë.
 6. Pasturcë wnëkelë bëdło na zajczé pòla.
 7. Jedzeniégò robiło sã corôz mni.
 8. Dwa partë zajców zacząłë sã ze sobą biôtkòwac.
 9. Tósze zrobilë kùnc biôtkóm.

10. Džél zajców psë przënékałë do chëczy.
11. Lëdze zamklë zajczy w klôtkach i òne sã stałë trusama.
12. Drëdzi džél zajków dali gònił pò pòlach, ale stòł sã strachlëwi.

- ◆ Nalézë w teksce, jakã chòwã lëdze wnëkelë na zajiczé pòla.
 - Spòrzãdzë spisënk pòzwów chòwë w jãzëkù dzecy – wëzwës-kôj do te robòtã zrobionã w témace *Ò dëgòwanim* i dzysészé słowa.
 - Zapiszë zdania, ale wëapartnionëch słów ùzij we fòrmach z jãzëka dzecy.

*Mój stark je gbùrã. W jegò chléwie je wiele chòwë. Mô òn dwie **krówczy**, sztërë **swinczi** i szesc **òwieczków**. W stani stoją dwa snôzé **kòniczi**, a w kùrnikù sedzy na grzãdach òsmë **kùrków**. W nocë wszëtczégò pilëją dwa **piesczy**. Lubiã ze starkã òpòrzãdzac i kòrmic chòwã.*

- Pòrechùj, wiele zwierzãtów mô stark. Òdpòwiédz zapiszë fùl zdanim.
- ◆ Wiész ju, że zajk je dosc strachlëwi. Pòslëchôj ò tim snôzi wiérztë. Mòże naùczisz sã ji na pamiãc?

Zajk pòdpitajk

Dosc dobrze gò znają
midzë lasã a gajã
na smùzkù kòl rzmë
dze rosã krze.

Pitòł sã môłégò ptòszka
z czerwionym brzëszkã,
czemù nie seje i nie òrze,
czemù piãkno spiewac mòże.

Wëcygôł òd czôrnégò błotka,
 czë to prôwdã, czë plotkã,
 że tam głãbòk sã skriwô
 rek, co na skrzëpcach griwô.

Letkò pòdpitiwôł bòcónkã,
 co cesził sã ze słónkã,
 dlôcze to żółté kółkò
 swięcy wiedno wkółkò.

Chcôł wiedzec òd cëchòscë,
 czë takô cëchô je òd małoscë;
 w nym bùmśnãło – tup, tup, tup,
 a zajk mikśnãł – cup, cup, cup.

Stanisław Janke

Słowôrk

smùżk – podłużna łączka lub pole

rek – rak

bùmśnãc – odgłos upadku czegoś

mikśnãc – uciec pośpiesznie

– Dospòrządzë zestôwk:

<i>Kògò zajk sã pitôł?</i>	<i>Ò co sã pitôł?</i>

– Czemù zajk mikśnãł?

- ◆ W pòwiôstce bëła gôdka ò tim, że zajce i trusë sã pòsztridowalë ò jôdã. A co òne jedzã? Zajczy same sã żëwiã, a czym nôlezi kôrmic trusë?

ZYMK

DZÉL IX

Ùczba 1
Zymk

Ùczba 2
Zwiestniczi zymkù

Ùczba 3
Zymkòwi czas

Ùczba 4
Ògardowé robòtë

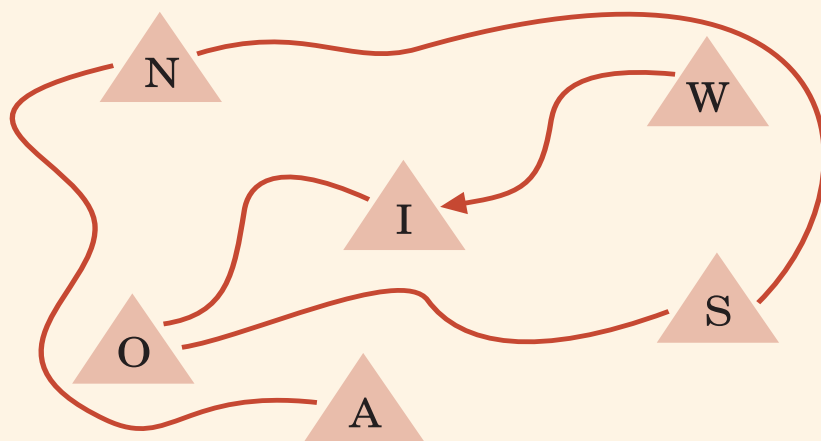
Ùczba 5
Zymkòwé robòtë w pòlu

Ùczba 6
Zymk w lese

ZYMK

- ◆ Jidacë pò splatónëch liniach, òdczëtôj pòlsczé brzmienié dzy-sészégò tématu.

- ◆ Pòslëchôj snôzi wiérztë ò zymkù, na chtëren gwësno ju terô wszëtcë zdają.

Zymk

Zymkù, zymkù przëszedł jes wëstrojony snôze!

Jakùż redëje sã wies, czej wòlô: witôjze.

Tralalala tralala lala la la...

Dzecë głosno kôskają welech skôkającë.

Kùkówczy kòl nas ju są z lasa wòlającë.

Tralalala tralala lala la la...

Z dakù na dół bòcón pón dzëwùjaco wzérô.

Bò sã warbel wiôldzi wszón z jaskùlëczką spiérô.

Tralalala tralala lala la la...

Dzëkò na głos pësniczczu wesoło so spiëwô.

Szëmarzącë gôj pësny pòmiónã òdzëwô.

Tralalala tralala lala la la...

Jón Trepçik

Słowôrzek

kôskac – klaskać

welech – żwawo, ochoczo

kùkówka – kukułka

wszón – urwis

pòmión – echo

kléd – suknia

- ◆ W pierszi sztrofce dokazu mómë słowa: *Zymkù, zymkù przëszedł jes wëstrojony snôże!*

Zymk to pò polskù *wiosna*. Bôczë, że w kaszëbiznie to je *òn*, a w pòlaszëznie *òna*.

Dzecë czãsto malëją zymk jakno wastnã wëstrojonã w kléd z lës-tów i kwiôtków, z winôszkã na głowie.

– Żebë blëzi òddac to, że ù Kaszëbów zymk je chłopã, namaluj gò w wëmëszlonëch przez ce ruchnach.

- ◆ Z przinđzeniô zymkù, zgòdno ze słowama tekstu, ceszą sã lëdze i roda. Co dzeje sã w swiece lëdzy, a co w swiece rodë – zapiszë to w zestôwkù, swòjima słowama abò słowama z tekstu.

<i>Swiat lëdzy</i>	<i>Swiat rodë</i>

- ◆ W teksce je gòdka ò rozmajitëch ptôchach. Wëkreslë z nizi zapi-sónëch lëtrów pòzwë tëch ptôchów (w kòzdi rëdze jedna pòzwa). Z pòostalëch lëtrów òdczëtôsz pòzwë jinszych zymkówëch ptôchów.

T K R Ù U K L Ó Ô W C K Z A

S B K Ò Ó C Ó R N C

J S A K S K Ò Ù W L E R C Ó Z N K A K

S W A Ł R O B W E I L K

– Zapiszë:

Ptôchë wëmienioné w teksce to:

Jinszé zymkòwé ptôchë to:

- ◆ Wiérzta *Zymk* je téż dokôzã do spiéwaniô. Nauczta sã ji spiewac.

Zymk Jón Trepczik

1. Zy - mkù, zy - mkù prze - - szedł jes
Ja - kùż re - dë - je sã wies,

Wë - stro - jo - ny snô - że!
Czej wò - łô: wi - tój - że!

Tra la la la Tra la la la la

Tra la la la Tra la la la la la!

ZWIESTNICZI ZYMKÙ

Zymkòwô szpacéra

Szukómë znanków zymkù
w pòlu, na stegnie, w lese.

Wszãdze dokòła
bòcónim klekòtanim
dłudżégò sznobla
pòmión plotkã niese

ë skòwrónczi wòłò,

że mrówczën kòpc ju òził,

że leszczënë żòłto są òbùté

a wòniò zbùdzëła spiacé pszczołë.

Zëma sã mòże spac pòłożëc,

dosc długò nama sniegã

cëska i sã gòrza.

Zymkù w zelonosc przëòblokłi,

parminiã słuńca wëzłócony.

Wez złoti klucz w swòje rãce

ë òdemknij kwiòtkóm ë lëstkóm

nabrzëmiałé pãczci.

Niech sëła twòja

nas téz òbùdzy.

Czas zabòczëc stòré sprawë

ë nowé zacząć żëcé.

Éwa Warmòwskò

Słowôrzek

znanka – oznaka, cecha

stegna – ścieżka

sznobel – dziób

pòmiòn – echo

wòniô – zapach

gòrzëc sã – złościć się

przëòblokli – przyodziany

łasëca – osa

przmiél – trzmiel

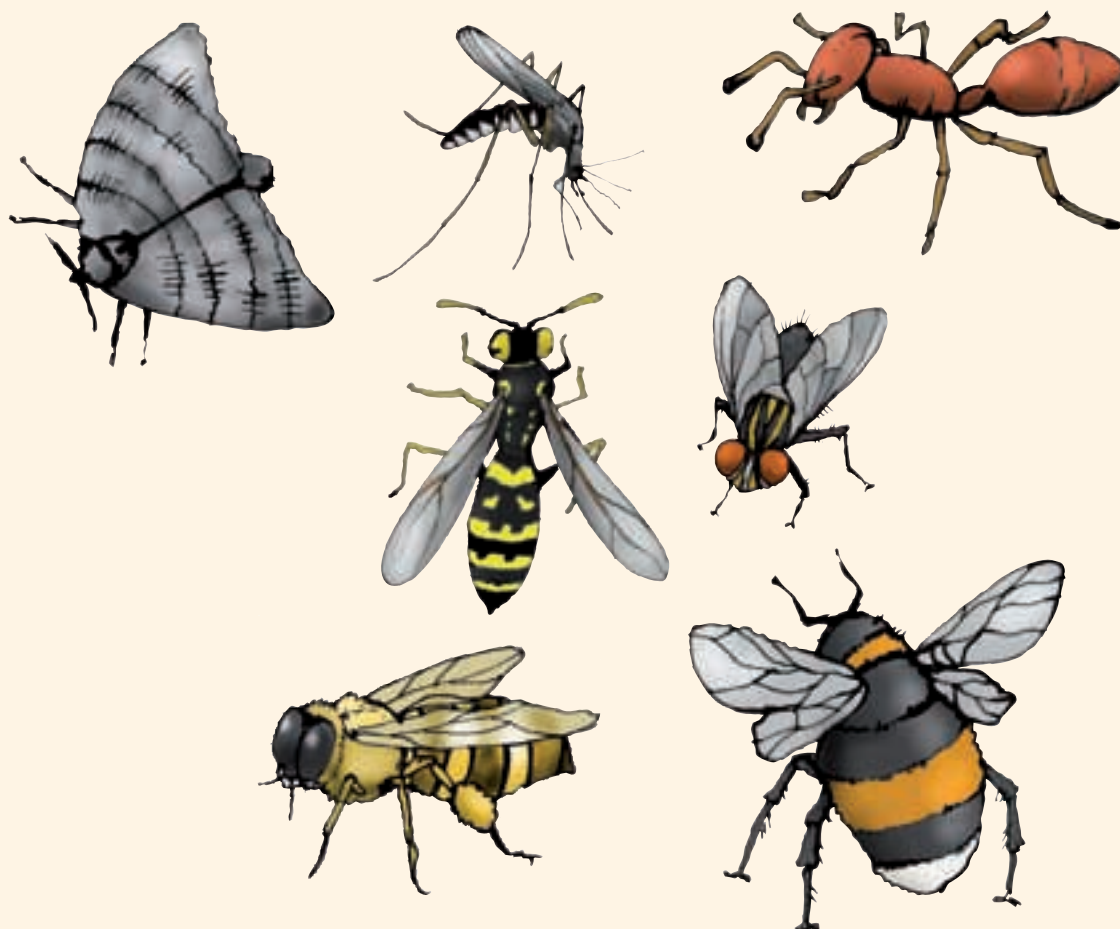
mòra – ćma

mùcha – mucha

- ◆ W teksce wiérztë je gòdka ò tim, że szukómë znanków zymkù. Dze jich szukómë?
 - Namëslë sã i pòwiédz, jaczé zwiestniczi zymkù bë mógł nalezc: w pòlu, na stegnie, w lese. Tã robòtã przëszëkùjta w trzech karnach, kòżdë karno niech wëmëсли przykładë do wëbrónégò môla.
- ◆ Chto òglôszô dobrã nowinã ò nadchôdanim zymkù?
- ◆ Czëtôj wëjimczy wiérztë, w chtërnëch je gòdka ò nadchôdanim zymkù.
 - Wëjasnij, co znaczą słowa: *mrówczën kòpc ju òżił; leszczënë sq żółto òbùté; wòniô zbùdzëła pszczołë.*
- ◆ Jak je pòkôzóny w teksce zymk? Òpiszë gò słowama wiérztë.
 - Òpòwiédzë ò malënkù, co je przë wiérzce. Co na nim widzysz? Czë malënk mô cos pòspólnégò z tekstã?
- ◆ Niechtërne słowa w teksce są zaznaczone farwama. Zapiszë te farwë i słowa w pòstawòwëch pòstacach, ùstalë téż kategòriã, do jaczi te słowa przënòlëżã (np. drzewa, ptôchë...) – dostóniesz tej òdpòwiédz na pëtanié ò zwiestniczi zymkù.

- ◆ Jednym z zymkòwëch zwiestników są kwiatë. Namaluj czile z nich, a jich pòzwë bãdą na przinđny ùczbie.
- ◆ Na zymkù wiele sã téż dzeje z drzewama, ale czë ze wszët - czima?
 - Przëbòczë, jaczé më znajemë drzewa i chtërne z nich są taczé same w zëmie, na zymkù, òb lato i na jeseni; a chtërne zmieni wają wëzdrzatk.
- ◆ Na zëmã wikszość roslënów ùsychô, na zymkù zaczinô rosc òd nowa, chòc sã jich nie seje ani nie sadzy. Pòdôj pòzwã chòc jedny z nich.
- ◆ Rozpòznôj òwadë z malënkù. Dobierzë ze słowarzka jich pòlsczé i kaszëbsczé pòzwë.

ZYMKÓWI CZAS

Malowónô rozegracjô

Na łące kòle lasa zymk i lato
przërôczëlë na bal pannë kwiatë

Rôczbã dostelë téż kawalérzë
jedny szlë pòmału drëdzi chize

Pierszô przëleca biôłô pòdsniéżka
w nórçëkù sadła cëchò jak mészka

Marzëbiónczi z lëstinkama
bùszniłë sã żòłtima broszkama

Widzałë majewé lesné zwónczi
trzymałë sã czësto zberkù łączi

Z zëta wëkùkiwałë mòdrônczi
pòdkôrbiałë jim czerwónë maczi

W złotëch czôpùlinkach
pòkrátniczi
a za nima gnałë òchwatniczi

Jak wiater z wieją
zagrôł do tuńca
kwiatë rëgnãłë do wëwijónca

Słunçe òtemkło gãbã z redoscë
jaż do rena bawilë sã gòsce

Stanisław Janke

Słowôrzek

rozegracjô – zabawa
przërôczëc – zaprosić
rôczba – zaproszenie
chiże – szybko, pośpiesznie
pòdsniészka – przebiśnieg
nórcëk – kącik
marzëbiônka – stokrotka
bùsznic sã – pysznić się
widzali – przystojny
majewi lesny zwónk – konwalia
mòdrôk – chaber
pòdkôrbiac – przedrzeźniać
pòkrãtnik – wrotycz
òchwatnik – dziewanna

- ◆ Nieòdstójnym zwiestnikã zymkù są kwiatë. We wiérzce *Malo-wónô rozegracjô* téż je ò nich mòwa.
 - Na spòdlim tekstu ùstalë, co sã òdbëwało, dze, chto i òd kògò dostôł rôczbã. Zapiszë òdpòwiedzë w zesziwkù.
- ◆ Wëpiszë pòzwë wszëtczych kwiatów, jaczé dostałë rôczbã na bal.
 - W teksce je gòdka, że midzë kwiatama bëłë „pannë” i „kawalérzë”.
 - Pòdzielë je na taczé ôrtë. „Pannë – kwiatë” pòdsztrëchnij w zesziwkù czerwònã krédkã, a „kwiatë – kawalérów” – mòdrã. Trzim sã przë ti robòce kaszëbskich pòzwów, bò w pòlaszëznie òne bãdã nôležałë do jinégò karna.
- ◆ Bal dlô kwiatów przëszëkòwelë zymk i lato. Tedë kòżdë z nich przëroczyłë swòje kwiatë.
 - Pòdzielë kwiatë z wiérztë na zymkòwë i latné. Dlô zletczeniô robòtë je jinfòmacyjô, że zymkòwë kwiatë są trzë, a latné – sztërë.

- ◆ Do zapisóněch zymkòwěch i latněch kwiatów dopiszta razã jesz jiné pòzwě kwiatów.

- ◆ Na malěnkù są rozmajité kwiatë. Rozpòznôj je pò òpisěnkù:
 - * Pòdsniězka: mô biôli zwónuszk zawiészony główką w dół.
 - * Marzëbiónka: mô żółté słunuszkò midzë biôlima lëstkama.
 - * Majewi lesny zwónk: mô wiele biôlëch zwónuszków na jedny nózce.
 - * Mòdrôk: mô snôzé mòdré kwiôtci.
 - * Mak: mô wiôldzé czerwioné płatci.
 - * Pòkrátnik: mô wiele żółtëch knąpków zebrónëch w jednym grónkù.
 - * Ôchwatnik: mô wiele snôzich żółtëch kwiôtków na wësoczim sztãglu.

- ◆ Namëslë sã nad titlã wiérztë i spróbùj gò òbjasnic. Czemù *Ma - lowonô rozegracjô*?
 Jaczé farwë mają naje kwiôtci?

ÒGARDOWÉ ROBÒTĚ

Kaszëbsczi pòrénk majowi (wëjimk)

Przë chëczach na kùńcu do drodżi leżi ògród ògrodzony dokòła płotã z rëk, chłãdama a wietwiama wëplotłim, wãszczé ale czësté gandzi sã wëgrabioné a lëlijama òbsadzoné; krézë a zògònczi do kwiatów kalkòwónëma kamieniami òbkrańcowóné. W nim rosã te stòroswieczé chróstë a krze: róże dëbeltowé, bòzé drzewka, kòle chëczy lëba z biòlégò a mòdrégò besa, leszczëna, kòle gangów pòrã krzów krësber, swiãtojónk, malënów, w nòrcë czòrny bes a drzón. Róże a chróstë mają ju swòje pierszé zeloné lëstczi wësënioné; òd kwiatów przëzrocznëch stojã: szelp, tëlpon, rabarba, lëlije, nòrcësë, sztifmùterczi, szałwija, òrikle wkół wëstrzédnégò krëza, gòdzyczi, naczeczi; swiëżo zasóné kwiatë czelkùją a ju tutczi wëtikają; pózni òbaczisz rezédã, astrë, słoneczniczi... Na zògònkach mëmka sadzëła bób a semienné wrëczi, zasa: marchew, salòtã, cëbùlã, piotrëszkã a pasternòk, przë rańce stojì lëczk.

Alojzy Bùdzysz

Słowôrz

rëka – żerdź, tyczka
chłãd – łodyga
gang – ścieżka, korytarz
kréz – grządka w kształcie półkola
kalkòwóny – bielony wapnem
òbkrańcowóny – okolony
dëbeltowi – podwójny
bòzé drzewkò – dziurawiec
lëba – ściana, altana
krësberë – agrest

swiãtojónka – porzeczkã
 nórt – kąt
 drzón – ciernie
 przezroczny – wieloletni
 szelp – tatarak
 tēlpón – tulipan
 lēlijô – lilia
 nôrcēs – narcyz
 sztifmùterka – bratek
 naczetk – nagietek
 rańt – skraj
 lēczk – szczypior
 ògardowizna – warzywa
 grable – grabie
 haczka – motyczka
 podlėwôczka – konewka
 szpôda – szpadel
 kara – taczka
 wãbórk – wiadro
 òbcynôk – sekator

- ◆ Dôj òdpòwiedzë na zapëtania:
 - Dze ògard mô swój môl?
 - Czim òn je ògrodzony?
 - Jak wëzdrzą gandzi?
 - Jak sã òbrobioné krézë a zôgônczi do kwiatów?
- ◆ Dospòrzãdzë na spòdlim tekstu zestôwk – wëpiszë pòzwë ros - lënów:

<i>Krze a chróstë</i>	<i>Przezroczné kwiatë</i>	<i>Swiëżo zasóné kwiatë</i>	<i>Sadzonô ògardowizna</i>	<i>Zasónô ògardowizna</i>

- ◆ Jaczé zymkòwé robòtë w ògardze sã pòkòzóné na malënkù. Dobierzë pòzwë z ramczy, co je niżi.

nawòzenié, kòpanié, zagrôbianié, robienié zôgónków
i gangów, senié semionów

- ◆ Szukôj midzë lëtrama pòzwów zachów i nôrzãdzów do robieniô w ògardze.

b	r	g	r	a	b	l	e	ã	h	c
h	w	f	k	ò	s	z	é	d	a	g
ë	i	j	s	z	p	ô	d	a	c	k
l	d	ò	b	c	y	n	ô	k	z	ł
m	ł	ò	k	a	r	a	ń	ó	k	p
r	ë	w	ã	b	ó	r	k	s	a	n
p	ò	d	l	é	w	ô	c	z	k	a

- ◆ Jakô ògardowizna je zasónô w twòjim ògardze abò ù blisczych. Pòdpòwiedzë słów nalézesz w słowarzkù do ti ùczbë i w témace *Jesień w sadze i w ògardze*.

ZYMKÓWÉ ROBÓTĚ W PÓLU

Przëpòwiôstka ò séwcë (wëjimk z Ewanielii wedle sw. Mateùsza)

Hewò séwôrz wëszedł sôc. A czej sôł, niejedne zôrna padłë na drogã, nadlecałë ptôchë i wëdzobałë je. Jinszé padłë na kamisté môle, dze ni miałë zemi, a wnetk weszłë, bò zemia nie bëła głãbòkô. A czej słuńce wzeszło, wëpôlëlë sã i pòùsy - chałë, bò ni miałë kòrzenia. Zôs jinszé padłë midzë drzón, a drzón wëszosowôł i je zagłësił. Jinszé przë òstatkù padłë na òbrodzajnã zemiã i dałë żniwò: jedne stokrotné, drëdzé szescdziesiątkrotné, a jinszé trzëdzescëkrotné.

Słowôrk

séwôrz – siewca

kamisti – kamienisty

wëszosowac – wystrzelić w górę, szybko urosnąć

kragłowac – spulchniać kultywatorem

- ◆ Ò jaczi nôwôżniëszë robòce w pòlu je w ti przëpòwiôstce mòwa? Chto tã robòtã robi?
- ◆ Senié zbòżégò wëzdrzało rozmajice – òd prostégò rozdrzucaniô rãkã zôrna wëjimónégò z płachtë, do pòsługiwaniô sã maszina - ma do te wëmëszlonyma.
 - Na malënkù môsz nôstarszi i nômlôdszi spòsób seniô zbòża. Òpòwiedzë ò nich.

- ◆ Séwôrz wëszedł w pòle sôc. Jaczé zôrno òn mógł sôc na zymkù? Wëbierzë so òdpowiedzë z pòdónëch słów.

żëto, óws, jęczmién, pszénica, kùkùridza,
pszénżëto, proso

- ◆ Co pòsobicą mùszi zrobic na pòlu, żebë gò przëszëkòwac do se-niô zbòza? Ùstawi za régą pòzwë robòtów.

<i>Numer</i>	<i>Pòzwa robòtë</i>
	nawòżenié
	senié
	òranié
	brónowanié
	kraglowanié

- ◆ Na jaczé môle pòdało zôrno z przëpòwiôstczi i co z kòzdim sã dzało. Zapiszë to wedle mòdła:
droga – przëlecatë ptôchë i wëdzobałë je
- ◆ Co jesz sã seje i sadzy na pòlach na zymkù? Pòdôj pòlsczé pòzwë, pòzni przë pòmòcë szkólnégò i słowarzów ùstalta dlô nich kaszëbsczé równoznaczënë.

ZYMK W LESE

Zymk w lese

Hej, dzéwczâta, knôpicë!
 W lese kwiôtczî rozkwitlë.
 Tam we wiłozach jich całô rzma
 Gdze przed sztërkã zëma panowa
 A wej terô smieje zymk.
 A wej terô smieje zymk.
 Pòjmë chùtkò w las ë w gôj,
 Bò snôzi nadchôdô môj.
 W lese czëc je głosë kùkówczî,
 Chłoscã nas zeloné wietewczî.
 Na rozgracjã wôłô nas
 Rozwòniony, swięzi las.
 Do jigrów sã ùprawië,
 W karnie drëchów wieselë!
 Niech nas ceszi zymkù czas pëszny,
 Pòkãdka më jesmë jész młodi...
 Temù pòjmë w las a gôj,
 Przëwitac snôzi nasz môj!

Jón Trepczik

Słowôrk

rzma – skarpa, tu: ogrom
 sztërk – chwila, moment
 chłoscëc – wabić, kusić
 wònec – pachnieć

- ◆ W pierszi sztrofće je mòwa ò zymkòwëch kwiatach, co zakwitlë w lese. Jaczé zymkòwé lasowé kwiatë znajesz? Przëbòczë jich pòzwë i rozpòznôj niechtërne z nich na malënkù.
- ◆ Co sã dzeje na zymkù z drzewama? Przëszëkùj ò tim gòdkã.
 - Nôpierwi równak zapòznôj sã z pòtrzébną słowizną:
 - * pién, wietwie, wietewczy, pãczczy, lëstczy, baszczy, kòtczy, pãdë
 - * rosce, wëpùszczô, zeleni sã, pãcznieje, pùszczô soczi, òziwô
 - * môlinczé, zeloné, swiézé
- ◆ Pò zëmie bùdzą sã ze spikù zwierzãta. Przëbòczë, chtërne z nich zapòdałë w zëmòwi spik – ùpòrządkùj rozsëpóné lëtrë.
 - * i d i z m e w é d
 - * i s z ó w a w e z c k
 - * é j ż
 - * z t p é z s ã o i r
 - * ô c j p s
- ◆ Wiòldzé pòrëszenie je téż na zymkù westrzód ptôchów. Wikszosc z nich bùdëje gniôzda, sklôdô jaja i wësôdiwô młodé. Blós jeden ptôch je zgniłi i pòdrzucô swòje jaja jinszim do gniôzdów. Chtëren tak robi?
 - Ò kùkùczce i ji nôwartach je bôjka *Kaczka-tkaczka*. Pò wësłëchanim tekstu spróbuj gò òpòwiedzec pò pòlskù.

Rôz przòdë kaczka bëła czësto jinszô jak dzys. Miała òna dłudzé sztòłtné nodzi, a dzób dłudzi i òstri jak szëdło. Żóden ptôch nie robił so sóm żódnégò gniôzda, bò kaczka, co sã wtenczas tkaczka nazéwała, chodza pò wszëtczych ptôszkach i za dobrą zòplatą tkała jima swòjim szëdłowatim dzobã gniôzda.

Rôz przëszła tkaczka do kùkùczczy, a ta bëła baro chcëwô. Chcała òna rôd gniôzdo miec, ale za darmôka. Tkaczka nie chcała na to przëstac. Tak òne zacząłë sã wadzëc, a pò sztócëkù bic, jaż pióra z nich lecałë w górã.

Kùkùczka wcygnãła tkaczkã w dzurã midzë kamieniamã, a tam òne prałë sã dali. W kùńcu zaczęła kùkùczka tak bic skrzydłama, że dwa kamienie spadłë na tkaczkã. Jeden kam złómôł ji dzób, a drëdżi òbiedwie nodzi. Długò tkaczka lëczëła sã w ptòszim szpitalu, ale kalékã ju òstała na całë żëcé.

Ùczidlë nodzi i dzób sã zgòjilë, ale je dzys malëczkò, mò krótczé nózczë, a splaszczony kamieniã dzób òstôł ju taczi szeroczi. Ni mògła òna ju wicy bëc tkaczkã, temù téż ptòszë sejm ùradzył, że pierszò lëtra bãdze ji ùjãtò òd miona i sã bãdze nazëwała kaczka.

Òd tegò czasu wszëtczé ptòchë sobie robiã same gniôzda, a kùkùczka do terò nie pòtrafi so gò sama zrobic, bò je wcyg za zgniłò. Niese òna jaja w cëzëch gniôzdach, a swòje dzecëszcza pòdrzucò pò dzys dzén jinym ptòchóm do wëżëwieniô.

Kaczka dzys kwacze i płacze nad swòjim kaléctwã, a kùkùczka le so jesz dzys smieje i wëràpiô. Sedzy na wierzbie a wrzeszczi do kaczczë:

– Kùkùk, kùkùk, zgòdnij, chto ciebie ùtlukł?!

Słowôrzek

rôż przódë – dawniej, kiedyś

ùczidnac – utracić

wëràpiac – naśmiewać się, uragać

◆ Pòdóné zdania przełożë na pòlsczi jãzëk:

Na zymkù zwierzëna i roslënë bùdzą sã z zëmòwégò spikù.

Lasëzna robi sã zelonô.

Roslënë i kòrzenie spieszą sã, żebë wëcygnąc jak nôwicy kraftu ze zemi.

W strëmiannikù i tżëkwiace kwitną pòdsniëczci, przëlesnice i zawitczë.

Parpace przëoblôkają swiëżą zeloną farwã.

Czëc je spiëwã ptòchów, chtërne bùdëją gniôzda i skłôdają w nich jaja.

NAD JEZ

DZÉL X

Ùczba 1
Nad jezorã

Ùczba 2
Wòdné roslënë

Ùczba 3
Jezórné rëbë

Ùczba 4
**Zwierzëna,
co žëje w wòdze
i kòle wòdë**

Ùczba 5
**Wòdné dëchë
na Kaszëbach**

ORÃ

NAD JEZORĄ

Kaszëbë wòłają nas

Chto chce spãdzëc dobré wczasë,
niech w kaszëbsczé jedze lasë,
tam Kaszëbi dobri lëdze
pòmògą mù w kòzdi biédze.

Kaszëbsczé jezora, kaszëbschi las,
Kaszëbë, Kaszëbë wòłają nas.
Kaszëbsczé jezora, kaszëbschi las,
Kaszëbë wòłają nas.

Antoni Pepliński

Słowôrzek

zdrój – źródło
stôwk – stawek
lónk – kran

◆ Rozpòznôj hasło wedle pòdónégò kodu.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
A	Ą	Ǻ	B	C	D	E	É	Ě	F	G	H	I	J	K	L	Ł

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
M	N	Ń	O	Ò	Ó	Ô	P	R	S	T	U	Ù	W	Y	Z	Ż

14-7-33-21-26-1 19-24-16-7-34-2 6-21 27-17-21-6-15-22-
31-22-6-19-9-5-12 33-4-13-8-26-19-13-15-23-31

- ◆ W jaczych jinëch zbiérnikach są jesz słodczé wòdë? Wëpiszë jich pòlsché pòzwë. Razã pózni ùstalta jich kaszëbsché równoznaczenië.

- ◆ Spróbuj przelôżec na pòlschi jãzëk tekst, co je niżi:

Wòda je wòznô dlô kòżdégò żécô.

Nalézesz jã w zdrojach, stówkach, rzékach, mòrzach, oceanach i głãbòk pòd zemiã.

Wòda pòwstôwô téż z òpadënków: deszczu, śniegu i gradu.

Kòżdi żëwi òrganizm brëkùje wòdë, czej ji zabraknie – ùmierô.

Roslënië téż ùsychajã bez wòdë.

Zwierzëna i lëdze mùszã ò wiele wicy pic, czej je ceptô.

Cztowiek brëkùje òd 2 do 3 litrów wòdë na dzień.

- ◆ Skądka ù ce doma pòbiérô sã wòdã? Wëbierzë pasowné słowò i dôj òdpòwiédz całim zdanim.

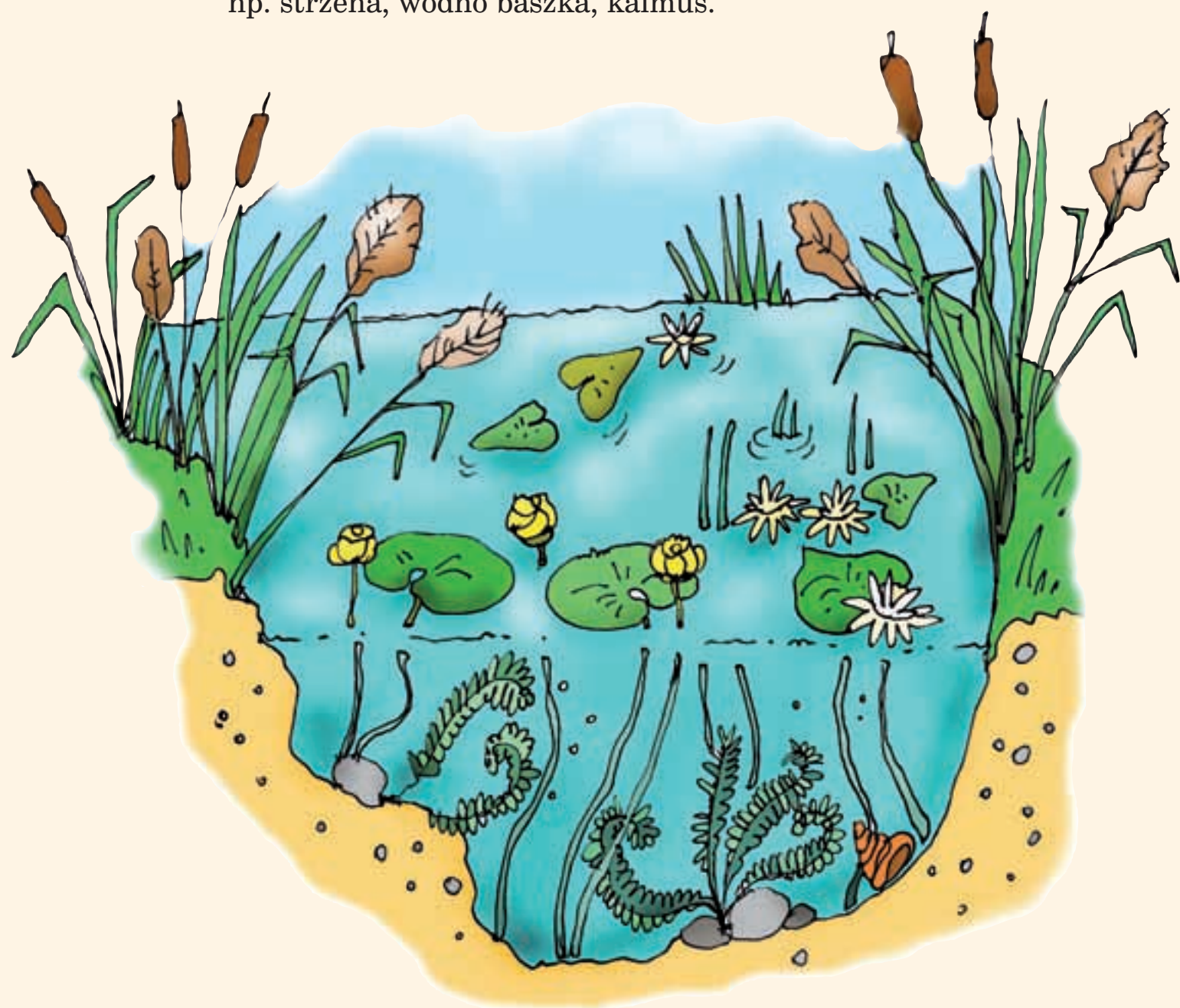
stówk jezioro rzeka zdroj stëdniô łónk hidrant

- ◆ Piesniô ks. A. Peplińszégò *Kaszëbë wòtajã nas* je szerok znónô, nawetka lëdze z bùtna Kaszëb jã znają i chãtno spiëwają. Zaspiewôjta jã téż i wa w klasie.

- ◆ W piesni je gòdka, że ten, chto chce spãdzec dobré wczasë, mô jachac na Kaszëbë. Co turista mòże na Kaszëbach òbaczec? Pòdôj òdpòwiédzë z tekstu, a téż zabéduj to, co jesz cekawégò ò Kaszëbach wiész.

WÒDNÉ ROSLĚNĚ

- ◆ W jezorze je wiele wòdë, jaką lubi wszelczé żécé, tedë w jegò òkòlim rosą rozmajité roslënë.
 - Jedne z nich rosą głábòk pòd wòdą, np. wòdnò mërta.
 - Jinë mają lëstë, co pliwają pò wòdze, np. wòdnò lëlijò, kôczornica, rzãsa.
 - Jesz jinë rosą przë brzegù, a jich lëstë są wësok nad wòdą, np. strzëna, wòdnò baszka, kalmùs.

Słowôrzek

wòdnô mërta – moczarka

kôczornica – grązel żółty

strzëna – trzcina

kalmùs – tatarak

wòdnô lëlijô – grzybień biały

rzâsa – rzësa

wòdnô baszka – pałka wodna

nadzémk, chłąd – łodyga

martwô òrganicznô materiô – martwa materia organiczna

witkòwce – wiciowce

szczëka – szczupak

òkùnk – okoń

wąsôcz – sum

planktonowé wòdoroscënë – glony planktonowe

rëbòłów – rybołów

òslëczka – ósliczka

mińtus – miętus

kełże – kielże

szop piérôcz – szop pracz

swórczëzna – mięczaki

jôżdż – jazgarz

ùkleja – ukleja

– Zdrzë na malënk i starôj sã na nim nalezc wszëtczé ze wspomniônëch w pierszim punkce roslënów.

- ◆ Òpiszë swòjima słowama wëzdrzatk kôczornicë, wòdny baszci i rzäsë (pòwiédz ò jich wiôlgòscë, farwach, môlu rosceniô). Pòsłużë sã przë robòce malënkã i słowizną, co je niżi.

nadzémk, chłąd, lëstë, kwiatë, na dnie, kòl brzegù,
na wòdze, dłudżé, szeroczé, wësokô, cenkô, niskô,
mòlinkô, drobnô, zelonô, brunô, żòłtô

- ◆ W jezorze žëje wiele òrganizmów. Jedne są pòżëwienim dlô drëdzich. W rodze je to zwóné jôdnym lińcuchã. Pierszim ògniwiã co lemało są roslënë.

Nizi je zapisónëch piãc jôdnëch lińcuchów, ale nie są òne ùstawioné pòsobicã. Spróbùjta razã ze szkólnym ùstalëc dobré òdpowiedzë (chto dlô kògò je pòżëwienim) i zapisac za régã w zesziwkù kòzdi z nich.

Przed zapisaniem przelòzta przë ùżëcym słowarzka pòlsczé pòzwë na kaszëbsczé.

- * wiciowce – martwa materia organiczna – szczupak –
– człowiek – okoń
- * sum – glony planktonowe – rybołów – płotka – ośliczka
- * glony – miętus – płoć – czapla – kielże
- * węgorz – grązel żółty – szop pracz – mięczak – sum
- * szczupak – plankton – jazgarz – okoń – ukleja

wiciowiec – organizm poruszający się przy pomocy wici

ośliczka – skorupiak posiadający siedem par odnóży, żywi się obumarłymi roślinami

kielże – skorupiaki żyjące na dnie

miętus – ryba słodkowodna z rodziny dorszowatych

mięczaki – rodzina bardzo liczna, do której należą ślimaki

jazgarz – ryba z rodziny okoniowatych, żywi się owadami i planktonem oraz ikrą innych ryb

ukleja – ryba z rodziny karpowatych, żywi się planktonem i owadami

- ◆ Òbezdrzëta w jinternece wszëtczé stwòrë, ò jaczich bëła wëzi gòdka, òsoblëwie te, jaczich nie znajeta.

JEZ ÓRNÉ RĚBĚ

Kaszëbsczi wikt

W całi Pòlsce wszëtcë wiedzą,
 Że Kaszëbi rëbë jedzą.
 Rëbë z jezór, rzéków, Bôłtu,
 Rozmajitëch szmaków, sztôłtu.
 I tak z Bôłtu slédz w smiotanie
 Za pòkrzésny môłtëch stanie.
 Colemało do te pùłczy,
 Przez niechtërnëch zwóné krëłczy.
 A pòmùchel ùwãdzony
 Wcyg z aptitã je szmakóny.
 Z słodczich wódów zôs mòrénka,
 Wëłowionô ò pòrénkù,
 Zaspòkòji wszëtczé lëszt.
 A pòslëdnëch rëbów reszta?
 Smaczno z nich je zupa w grôpkù,
 Smaczny zylc w glënianym topkù,
 Smaczne pieklé na patelni;
 Nyma najész sã rzetelno.
 I chòc rëbë szczeżle mają
 Nóm Kaszëbóm fejn szmakają!

Stanisław Bartélek

Słowôrz

wikt – pożywienie

Bôłt – Bałtyk

pòkrzésny – pożywny

pòmùchel – dorsz

mòrénka – sielawa

lëszt – apetyt, chęć

môltëch – posiłek
 pùlka, krëlka – ziemniak w mundurku
 szczeżla – ośc
 karus – karaś
 klészcz – leszcz
 lasfór – pstrąg
 sandra – sandacz
 wëdorównô – pozioma
 knôdnô – pionowa
 gruńt – dno

- ◆ Co Kaszëbi nômili jedzą i czemu prawie ten ôrt jedzeniô je w ti krôjnie nôbarzi znóny?
- ◆ Nalézë w teksce, skądka wëłowiô sã na Kaszëbach rëbë?
 - Nizi sã pòdóné pòzwë jezór pòłożonëch na Kaszëbach i rzéków, co płëną przez tã krôjnã, ale òne nie sã ùpòrządkòwóné. Przë ùżëcym kartë ùstalta, chtërno słowò je pòzwą rzëczy, a chtërno jezora i wpiszta pasowno do zestôwkù (mòdło nizi).

Jasén, Junno, Czôrnô Wòda, Gardno, Łëpawa, Môùsz,
 Mòtlawa, Kłodno, Piôsznica, Réda, Słëpiô, Redëniô,
 Jelén, Òsëszëno, Łëbskò, Łëba, Wierzëca, Schódno

<i>Rzëczy</i>	<i>Jezora</i>

- ◆ Rëbë słodczich wód reprezentëje we wierzce ... (pòdôj pòzwã).
 - Przeczëtôj ùwôżno òpisënk ti rëbë. Przełożë tekst na pòlscki jãzëk.

Mòrénka – rëba z rodzënë łososowatëch.

Żëje w czëstëch i chłòdnëch jezorach z cwiardim grunhtëm.

Brëkùje wiele tlenu we wòdze.

Długòsc do 45 centimétrów, wòga do 1 kg.

*Za dnia przebiwô w głãbiach, kòl wieczora wëchôdô za
żëwnotą blëzi wiéchrzëznë.*

– Czë mòrénka je smaczną rëbą? Jaczi wëjimk tekstu to przë-
swiôdczô?

- ◆ Jaczé pòtrawë mòże zrobic z rib (szukôj òdpòwiedzë we wiérzce)?
- ◆ Na malënkach widzysz barzi znóné rëbë słòdczich wód. Kòl nich sã jich kaszëbsczë pòzwë, nalézë w słowarzku pòlsczé równòznaczenië tëch pòzwów. Niejedne z rib bëłë ju òmówioné na ùszli ùczbie.

- ◆ Jaczé wiadomòscë nalazłë sã w teksce przë òpisënkù sledza (dôj òdpòwiedzë):
 - Dze sã łowi sledze?
 - W czym sã przërzãdzô sledze?
 - Jaczi je z nich môltëch?
 - Z czym sã jôdô sledze w smiotanie? Pòdôj òbie ùzëté pòzwë.
- ◆ Jaką jesz rëbã z Bôłtu wspòminô sã w teksce i jak òna je przërzãdzonô?
- ◆ Sã rëbë, co sã żëwią roslënama, niechtërne zjôdajã drobné òwadë i zwierzątka, sã téż taczé, co żëwią sã miészima rëbama. Na spòdlim jôdnëch lińcuchów z ùszli ùczbë pòdôj pò jednym przykładze taczych rib.
- ◆ W wëdorównëch i knòdnëch régach nalazłë sã pòzwë rozmaji - tëch rzeczy: jedne słužã do łowieniô rib, jiné nié. Jak sã ùłożoné pòzwë zrzeszoné z łowieniem rib?

a	f	g	ż	é	h	i	s	h	ô	c	z	ë	k	ó
w	ã	w	ą	d	k	a	z	n	p	r	ù	ż	ë	p
z	y	b	ą	j	a	k	l	ń	t	y	b	d	g	a
ż	i	ł	k	a	n	t	i	ã	a	f	i	h	j	n
l	m	o	s	c	k	u	g	u	s	ù	s	é	c	e
c	w	z	a	ô	a	c	e	z	k	m	y	ł	n	w
e	ò	l	s	t	p	d	o	b	a	f	c	ą	ł	k
p	r	k	a	s	z	ó	r	k	b	g	i	n	t	a
c	e	d	m	o	b	s	k	ł	r	a	f	c	a	g
i	ó	j	a	p	l	k	b	ù	k	f	j	ż	l	ò
c	z	ô	ł	e	n	d	ô	t	w	l	ò	w	é	f
f	ą	ë	h	ó	b	é	ń	l	o	a	s	ó	r	ł
ë	c	t	w	j	k	ù	t	e	r	c	ã	g	z	r
d	ą	o	z	h	m	h	r	n	d	h	j	p	t	s
u	g	p	i	k	p	ô	t	b	k	ù	m	b	ô	t

ZWIERZËNA, CO ŽËJE W WÒDZE I KÒLE WÒDË

Słowôrzek

wëdra – wydra
piżmówc – piżmak
rek – rak
slëmién – ślimak
kôłp – łabędź
mësznik – myszołów
skògòl – ważka
wòdny pajk – nartnik

- ◆ Na spòdlim malënków z ùczbë 2 i 4 òpòwiôdôj ò żëcym we wòdze i kòle wòdë. Wëzwëskôj (jistniczi): pòd wodą, na wòdze, kòle wòdë, w lëfce. Dodôj do jistników czasniczi (lôtô, płiwô, stoi, leżi, sedzy). Przë òpòwiôdanim starôj sã ùżiwac jak nôwicy òkresle - niów – nazëwôj farwë, wiôlgòsc, sztôłt, czerënczi (na prawò, lewò, w dół, w górã).
- ◆ Pòdóné zdania przełożë na pòlsczi jãzëk:
W òkòlim wòdë żëje wiele zwierzënë.
Westrzód strzënë i sycënë gniezdzą sã ptôchë i sysci.
Przë brzegù zakłôdają jómë wëdrë i piżmówce.
Czãsto mòże spòtkac kaczci, czaple i bòcónë.
Nôwôżniészë ze wszëtczich są rëbë.
Rëbë baro lubią żëwic sã malinką zwierzënë, co płiwô we wòdze.
To są rozmajité slëmiénie.
Pòd wòdą żëje rek i żaba, ale òne mògą wëlażac na brzég.
- ◆ Na spòdlim zdaniów z drëdżégò punktu dôj òdpòwiedzë na pë - tania:
 - Chto gniezdzy sã westrzód strzënë i sycënë?
 - Dze swòje jómë zakłôdają wëdrë i piżmówce?
 - Jaczé ptôchë mòże spòtkac kòl jezora?
 - Czim żëwią sã rëbë?
 - Chto mòże żëc we wòdze i pòza nią?

- ◆ Wiele kaszëbsczich jezór je westrzód lasów, tam je dëbeltnô leż-
nosc do òdpòczinkù, w taczi mòl lëdzë baro chãtno jidą.
Ò tim prawie je gòdka we wiërzce *Jana Trepczika* „Pòjmë so na
grzëbë”.

*Pòjmë so na grzëbë, pòjmë wãdzëc rëbë,
gdze jezór je glada, gdze je las!
Nazbierzemë grzëbòw, nawãdzymë rëbów,
bãdze jich dlô mëmë ë dlô nas.*

*Chto chce nalezc grzëbë, abò wãdzëc rëbë,
mùszi wstajac wczas ò pòrénòszk.
Nigle słunkò wiëndze, nigle wid znów przinðze,
nigle òdezwie sã pierszi ptòszk.*

*Czëc je rëmòt w lese, co pòmión gò niese
Dalek, hejne jaż na strąd jezór.
Knòpi szlë na rëbë, dzéwczãta na grzëbë.
Jakùż lubno szwanic westrzód gór!*

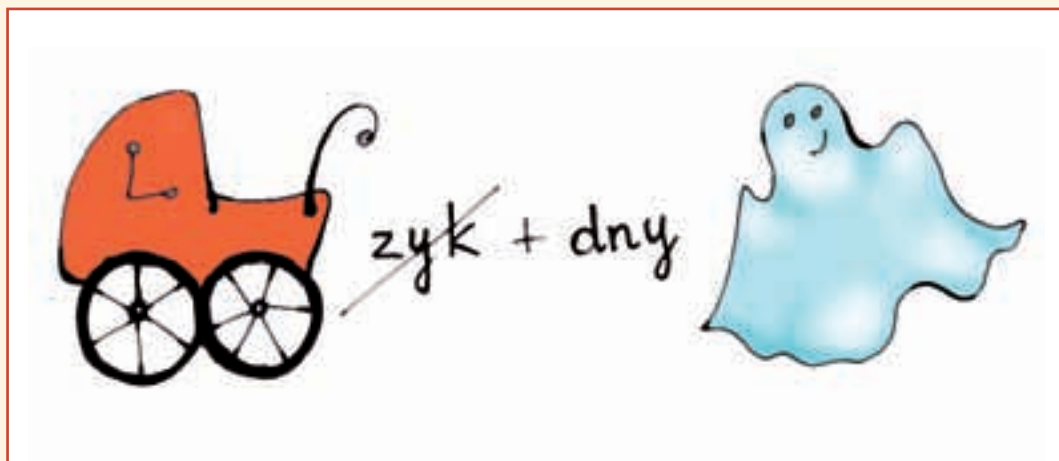
Słowôrzek

wãdzëc – wëdkować, łowić na wëdkę
glada – gładka tafla wody
nigle – zanim
rëmòt – zgiełk, rumor
pòmión – echo
sztrąd – brzeg
szwanic – chodzić, włóczyć się

- Òpòwiedzë ò tim, jak dzecë z wiërzte spãdzywałë czas.
Czë të téż lubisz chòdzëc w las i do jezora?
Pòwiédz ò tim përnã wicy.

- ◆ Rozrzeszë rebùs, a dowiész sã, chto jész, wedle lëdowëch wierzeniów, tacy sã kòl wòdów, chòc ni ma gò widzec gòlim òkã.

- Wicy ò wòdnëch dëchach na przinëdnym zajãcym.

WÒDNÉ DĚCHĚ NA KASZĚBACH

- ◆ Czej na jeseni bëła gòdka ò lese, tej bëła téż mòwa ò dĕchach, co gò pilĕją. Wdarzisz so jich miona? Przĕbòczĕ je.
 - Bòrowò Cotka i Bòrowc nòležą do dobrotlĕwĕch dĕchów lasu, mògą sã równak gòrzĕc, czej chtos niszczi rodã. Òpòwiedzĕ dzeje dzĕwczątka i knòpika, co pòbładzĕlĕ w lese i Bòrowò Cotka jim pòmògła.
- ◆ Swòje dĕchĕ mò téż wòda. Je jich wiele, z tegò wikszi dzĕl nie nòleżi do dobrotlĕwĕch.
 - Westrzód nich są: *Klabaternik*, *Maniewid*, *Mòrzĕce*, *Jezórnice*, *Redunice*, *Mùmòcz*, *Nĕczk*, *Pòdlodnik*, *Pòptawnik*, *Topiĕlc*, *Trzāsĕwid*.
 - Pòliczĕ, wiele z nich je chłopsczĕgò ôrtu.
- ◆ Pòslĕchòj krótczĕgò òpisĕnkù kòzdgò z dĕchów. Późni scwierdzysz, czĕ wicy je dobrotlĕwĕch, czĕ przekāsnych dĕchów wòdĕ.

Klabaternik – dobrotlĕwi dĕch mòrza. Je mòlinczĕgò rostu. Òpiekùje sã marénama i rĕbòkama, wskòzywò jim drogã do pòrtu, chróni przed sztormã.

Maniewid – przekāsny dĕch mokradłów, bażelniców i topielĕznów. Dzejò blós w latné noce. Czim barzi cemno, tim lepi mòże gò dozdrzec. Jegò zadanim je òmanic lĕdzy, zmilĕc jim drogã i prowadzĕc jich za swòjim widã na bagna, midzĕ torfkùle.

Mòrzĕca – wòdnò nimfa, mòrskò panna, rozmieje snòżo spiewac.

Jezórnica – wòdnò panna z jezora.

Redunica – wòdnica, co mieszkò w głãbi Reduńsczych Jezór.

Mùmòcz – przekāsny dĕch wòdny, spròwca ùtoniãców, dzejò w jezorach, rzĕkach, błotach i stówkach. Szlachùje za żabą.

Něczk – dzejô w mòrzu, jezorze, rzéce, czãsto dostôwô nēczi, gòrzi sã i tej sprôwiô krãcěszczy, w chtěrne mòże wcygnąc kòždégò.

Pòdlodnik – przekãсны děch, co tacy sã pòd lodã w jezorach, rzékach i stówkach, wiedno chce tam kògòs wcygnąc.

Pòptawnik – žëje w torfkùlach, na zybiach, bagnach i błotach, chòdzy pò nich w latné noce z jasnym widã, chłoscycy do se, scygò z drodži.

Topielëca – przekãсны děch, sprôwca ùtoniãców.

Trzãsëwid – mëri děch na ùstugach Pòptawnika, nosy jemù latarniã. Kroczi wiedno przed człowiekã, jaczémù chce zmilëc drogã.

Słowôrzek

przekãсны – złośliwy

maréna – marynarz

bazelnice – błota

topielëzna – trzęsawisko

òmanic – oszukać

torfkùla – dół po wybraniu torfu

szlachòwac – być podobnym

nēczi – chimery

krãcěszk – wir

tacëc sã – kryć się

zybiô – trzęsawisko

chłoscëc – wabić, nęcić

mëri – zły

drawò – szybko, prędko, pośpiesznie

- ◆ W Słowniku ks. Bernata Sëchtë je takò pòwiôstka ò Trzãsëwidze:

Rôz jachało trzech chłopów wòzama ze Stëpska do Pùzdrowa. Pò drodze zjedlë w karczmie wëczërzã. Dwaji zaprzãglë kònie i jachelë dali, a ten trzeci sã kãsk gniótl a tej zaprzãgl i jachòł téż.

Jak òn kawał wějachôł, tej sã nalôżł przë nim taczi wid, jakbë szedł chłop stroną kònia i mù latarnią swięcył. Terô mù bëło straszno. Tej òn zaczął drawò jachac, żebë tamtëch dogònic. Ale jak òn jachôł drawò, tej ten wid szedł drawò, a jak òn jachôł pòmału, tej ten wid szedł téż pòmału, jaż òn przëjachôł do taczich wiôldzich łąk. Na òstatkù chłop nëch dwùch dogònił, ale òn bëł tak wëlãkti, że òn òd strachù całëchny drżôł.

– Ò co szło Trzãsëwidowi, chtëren kroczył razã z fùrmanką? Co òn chcôł zrobic?

- ◆ Namëslëta sã razã i ùstanówta, czemu wikszosc wòdnëch dëchów je przekãsnëch?
- ◆ Duszk, co wóm towarzi w całim ùczbòwnikù, téż je dëchã – czego? (żelë so nie wdarzisz, zazdrzë na pòczatk ùczbòwnika)
Zeszedł sã terô z niechtërnyma swòjima drëchama. Rozpòznôj te dëchë na malënkù.

LATO

DZÉL XI

Ùczba 1

Lato

Ùczba 2

Czas na òdpòczink

LATO

- ◆ Żebë wpisać témat zajácégò, przesztřëchnij co drëgą z pòdónëch lëtrów i òdczëtòj to, co òstónie.

J A I B D C Z D E F L G A H T I O J

Latowi dzén

Brzãczą bączy
 pôchną łączy
 Słúnce sã ùsmiëwô
 Ptôszk so skòczno spiëwô
 Pùjk sã kask wëgrzëwô
 Stark sã dobrze miëwô.

Hen na grzëpie
 Na dwùch lëpach
 Biôtkùją pszczolë ò miód
 Na stëgnie skòcze tósz
 Spiëwają dzëwczãta
 Grają drzëwiãta
 latowã piesniczkã
 Kwiatë slã pôchniãczkã
 Czëc je mùzykã
 i gzyka
 i skòwronka.

Pôchnie łaka
 Brzãczy bąk
 Czëc je spiëwã lasów i łak
 Czëc je spiëwã mòrza i jezór

Czëc je całi latowi chór
 Czej sã zjawia czôrné blónë
 Tej sã skùńczą skòczné tónë.

Alojzy Nôdzel

Słowôrzek

grzëpa – górka
 biôtkówac – walczyć
 stegna – ścieżka
 pôchniãczka – woń, zapach
 blóna – chmura
 zmôg – zmysł

- ◆ Tématã wiérztë je lato. Przëbôczë, w jaczich miesącach sã zaczy-
 nô i kùnczi lato.
- ◆ Szukôj w teksce elementów, co sã sklôdają na ôbrôz lata. Nôlepi
 bądze wpisać wôzniészé rzeczë do zestówkù.

<i>Chto?</i>	<i>Co robi?</i>
<i>bączy</i>	<i>brzãczq</i>

- ◆ Pòrównôj zapisóné elementë z tima, jaczé widzysz na malënkù.
 Czë wszëtkò sã na nim nalazło?
- ◆ Spróbùj terô pòdzielëc (na spòdlim wiérztë) latné doznania na
 òdbiéróné zdrokã, słëchã, wãchã.

<i>Zmôg</i>	<i>Òdbiéróné doznania</i>
<i>zdrok</i>	<i>np. pùjk sã wëgrzëwô</i>
<i>słëch</i>	<i>np. ptôszk skòczno spiéwô</i>
<i>wãch</i>	<i>np. pôchnq tãczy</i>

- ◆ Czë według ciebie we wiérzce nalazło sã wszëtkò, co parłãczy sã człowiekòwi z latã?
 - Spróbùjta razã wëkònac cwiçzënk na „latné skòjarzenia”.
Wszëtkò, co wóm przinãdze do głowë, zapiszta na tôflë.
 - Pòrównòjta terò wiéndzënë waszi robòtë z tekstã wiérztë.
Kòmù ùdało sã zapisac wicy elementów?

- ◆ Przez całi rok ùczbë pòjòwialë sã tématë sparłãczoné z cządama rokù. Znajesz ju słowiznã z nima zrzeszonã. Staròj sã terò pòwiedzec, jaczi cząd rokù je twòjm ùlubionym i czemù.

CZAS NA ÒDPÒCZINK

Wczasë

Hej w górë, hej za lasë
Jitro jedzemë na wczasë
Mdze sã dobrze żëło
Bò nas słunuszkò zaprosëło

Wezmë kòsze i wãdczi
Na te slëszczë ribczi
Nazbierzemë jagód
Bãdze wiele przigód

Sadniemë przë strużce
– Miono mô Kaszëbka,
Mdzemë wësiwałë
Z gwiôzdków mòdla brałë
Z naj kaszëbskich gór
Ùplecemë kòszik jôj
Naòkòło brzózków krôj
Wëzdrzec mdze jak bòsczi rôj

Bò naj zemia kaszëbskô
W słunuszkù i w gwiôzdach grô
Do wszëtczych sã ùsmiéchô
Kòzdémù òdpòczink dô.

Agnësa Browarczik

Słowôrz

strużka – strumyk

wësziwac – haftować

mòdło – wzór

krôjmalënk – krajobraz

- ◆ Kùnczi sã szkòłowi rok. Pòdôj dzén i miesąc rozdaniô szkòło - wëch cedlów.
- ◆ Pò rozdanim cedlów zaczinają sã latné ferie, chtërne bãdą dérowalë do ... (pòdôj datã).
- ◆ Agnësa Browarczik bédëje na wczasë niedaleczi Kaszëbóm môl. Dze według słów wiérztë je nôlepszi plac na òdpòczink? Szukôj wëjimków tekstu, chtërne to ùdokazniã.
- ◆ Jaczé elementë kaszëbszczégò krôjmalënkù pòjawilë sã w teksce – pòdsztrëchnij je òłówkã.
 - Skòrno na Kaszëbach są górë, lasë i wòda – czë nót je szukac lepszégò placu na wczasë? Wëpòwiedzë swòje zdanié w ti sprawie.
- ◆ Słowò *wczasë* mòże zastãpic jinszima. Szukôj jich w régach lëtrów i zapiszë w zesziwkù.

a	f	w	c	z	a	s	ë	ô	l
j	é	k	o	ò	f	e	r	i	e
p	u	b	ù	r	l	o	p	n	g
w	ë	p	ò	c	z	i	n	k	r
i	z	w	a	k	a	c	j	e	d
ó	w	ò	l	n	é	ã	ë	h	s
m	ò	d	p	ò	c	z	i	n	k
e	t	c	r	e	l	a	k	s	ł

- Kòždé ze słów z zestôwkù mòże bëc ùżëté w rozmajitëch leżnoscach. Spróbùj dospòrządzëc nima zdania. Kòżdą razą ùżij jinégò ze słów, jaczé wedle cebie nôlepi pasëje.

Starszi wëkùpilë dlô całi rodzëznë.

Pò cãżczy robòce nôlezi sã ...

Ûczniowie mają w zëmie ...

Pò piãc dniach robòcëch je ...

Nôlepsi ... je nad mòrzã.

Robòtnikóm nôlezi sã w kòżdym rokù ...

Lubiã rësny ...

Kùnc szkòłowégò rokù – czas na ...!

- ◆ We wiérzce wiele razy pòjawilë sã wëjimczy zrzeszoné z granim, spiéwanim i mùzyką. Nalézë te dzéle tekstu. Chto graje, spiéwie, mùzykùje?
- Czedë pòjòwiô sã w žëcym granié, spiéwanié i mùzyka? Czë sztót rozpòczãcô wakacjów téż do taczich zdarzeniów nôlezi?
- ◆ Skòrno wszëtë sã ceszą, tej chcemë téż spiewac.

Czerwińcowô wanoga

Czej znôu piątk robòcym dnióm zamikô dwiérze

Czedë przebrziôł ju szkòłowi zwónka zwãk

Z dzòtków òczów ceszba òdpòcznieniô bije

Chcemë jachac! Bãdze bëlnô pògòda!

Czerwińcowô wanoga – na ciebie czekô swiat!

Czerwińcowô wanoga – je mëmka, tatk i bratk!

Czerwińcowô wanoga – przigòda wòłô nas!

Czerwińcowô wanoga – dze słuńce, wòda, las...

Spakòwóné róžné ruchna i jedzenié

Jabka, ksążczy, tatów szorëm, mëmin krém

Aczi-paczi auto przëdzibnã do zemi

Bróma zamklô, droga żdaje. Pi! Pi! Pi!

Czerwińcowô wanoga ...

Chizo minālë gòdzynczi miłi rézë

Wszãdze dobrze a nôłepi doma bëc!

Ten zmãczony, òpòlonô ... Co chto widzòł ...

Sq òdjimczy – mdaq wspòminczi. Łózkò je...

Czerwińcowô wanoga ...

Tomôsz Fópka

Czerwińcowô wanoga

Tomôsz Fópka

Ref: Cze-rwiń - co - wô wa - no - ga - na ce-bie cze-kô swiat! Cze-rwiń -

co - wô wa - no - ga - je mę-mka, tatki i bratki! Cze-rwiń - co - wô wa -

no - ga - prze - gò - da wò - ló nas! Cze-rwiń - co - wô wa - no - ga - dze słu - Źce, wò - da,

las... 1. Czej znôu piątk ro - bò - cym dnióm za - mi - kô dwie - rze. Cze - dę

prze-brzmiół ju szkò - ło - wi zwó - nka zwāk - Z dzô - tków ò - czów ce - szba

ò - dpò - cznie - niô bi - je. Chce - mę ja - chac! Bą - dze bë - lnô pò - gò - da! -

BIBLIOGRAFIA PODMIOTOWA

- Bartélëk Stanisłôw, Chòc mie szëmią jiné drzewa, Gduńsk 2000.
- Bòrk Bòlesłôw, Lesôcczé pòwiôstczi ë jiné dokôzë, Wejherowo 2002.
- Domôcé słowò zwâczné. Antologia tekstów kaszubskich dla recytatorów, opr. J. i J. Treder, Chmielno 1994.
- Dzëczé gãsë. Antologiô kaszëbsczi pòezji, Gdiniô 2004.
- Fópka Tomasz, Prëczkowsczi Eugeniusz, Stachùrsczi Jerzi, Piesnie Rodny Zemi, Banino 2003.
- Hewelt Henryk, Nie òdińdã bez pòzegnaniô, Gdynia 1996.
- Janke Stanisław, Żużónka jak mrzónka. Kołysanka z marzeń, Gdańsk 1984.
- Kaszëbskô nôtëra. Antologiô pòwiôstków nôdrodzonech w Òglowòpòlszczim Kòn-kùrsu Prozatorsczim miona Jana Drzëdzdżona w latach 1996 – 2000, red. S. Janke, J. Tréder, Wejrowò – Gduńsk 2001.
- Labuda Aleksander, Kaszëbsczim jesma lëdã, Gdynia 1996.
- Lipski Tadeusz, Remusowi króm, Gdańsk 1990.
- Łysk Jerzy, Malëjã kòlibiônkã, Rëmiô 1996.
- Mësła dzecka. Antologiô kaszëbszczich wiérztów dlô dzôtków i młodziëznë, red. E. i E. Prëczkówscë, Banino 2001.
- Modra struna. Antologia poezji kaszubskiej, Gdańsk 1973.
- Nagel Alojzy, Cëdowny wzérnik, Gdańsk 1979.
- Nagel Alojzy, Dzëwczã i krôsniãta, Gdańsk 1988.
- Nagel Alojzy, Mòje wiérztë. Poezje zebrane, Gdynia 2010.
- Nagel Alojzy, Nënka Roda i ji dzôtczi, Gdańsk 1977.
- Nagel Alojzy, Szadi Władi, Gdańsk 1983.
- Nótë kaszëbsczé. Pòpùlarné piesnie, przër. E. Prëczkówsczi, Banino 2008.
- Pepliński Antoni, Kaszëbë wòlają nas, Gdańsk 1988.
- Skrë ùsôdzkòwi mòcë. Antologiô kaszëbsczi pòezji 1991 – 2008, przër. G. J. Schramke, Gdiniô 2010.
- Swiãti dzél dëszë. Antologia kaszubskiej poezji religijnej, opr. ks. Jan Walkusz, Pelplin 1981.
- Szymańska Bożena, Zdebło na swiat cëśniatë, Gdynia – Wejherowo 1996.
- Trepczyk Jan, Lecë chòrankò. Pieśni kaszubskie, Wejherowo 1997.
- Trepczyk Jan, Ùklôdk dlô dzôtk, Gdańsk 1975.
- Warmowska Ewa, A serce bije jedno, Bącka Huta 2009.
- Warmowska Ewa, Dzén za dniã, Bącka Huta 2008.
- Warmowska Ewa, Trapë do nieba, Bącka Huta 2006.
- Zaklëta stegna. Bajki kaszubskie, opr. J. Samp, Gdańsk 1985.

BIBLIOGRAFIA PRZEDMIOTOWA

- Biuletyny Rady Języka Kaszubskiego, rok 2007, 2008, 2009, 2010, Gdańsk 2007–2010.
- Borzyszkowski Józef, Mordawski Jan, Treder Jerzy, Historia, geografia, język i piśmiennictwo Kaszubów, Gdańsk 1999.
- Breza Edward, Treder Jerzy, Gramatyka kaszubska, Gdańsk 1981.
- Cybulski Marek, Wosiak-Śliwa Róża, Ûczimë sã pò kaszëbskù, Gdańsk 2008.
- Gòłąbk Eugeniusz, Kaszëbsczy słowôrz normatiwny, Gdańsk 2005.
- Labuda Aleksander, Bògòwie i dëchë naj przodków. Przëłożënk do kaszëbsczich mitologii, Bolszewo 2011.
- Labuda Aleksander, Słownik polsko-kaszubski i kaszubsko-polski, Gdańsk 1981
- Ostrowska Róża, Trojanowska Izabela, Bedeker kaszubski, Gdańsk 1978.
- Pomierska Justyna, Przësłowie samò sã rodzy w głowie. Kaszubskie przysłówia z polskimi odpowiednikami, Kartuzy 2010.
- Pryczkowski Eugeniusz, Kaszubskie teksty i pieśni religijne w edukacji szkolnej, Żukowo 2007.
- Ramułt Stefan, Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego, Gdańsk 2003.
- Swiáté Pismiona Nowégò Testamëntu, skaszëbił Eugeniusz Gòłąbk, Gduńsk – Pelplin 1993.
- Sychta Bernard, Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej, Wrocław 1967 – 1976.
- Treder Jerzy, Frazeologia kaszubska a wierzenia i zwyczaje na tle porównawczym, Wejherowo 1989.
- Treder Jerzy, Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny, Gdańsk 2002.
- Treder Jerzy, Kaszubi. Wierzenia i twórczość, Gdańsk 2002.
- Trepczyk Jan, Słownik polsko-kaszubski, Gdańsk 1994.
- Zasady pisowni kaszubskiej, opr. Edward Breza, Jerzy Treder, Gdańsk 1984.
- Zymk. Zéndzenié Młodëch Ûtwórców Kaszëbsczich, Zesziwczich 1–9, Wëdôwizna Region, Gdiniô.

SŁOWÔRZ

A

astrë – astry

B

bakùs – kuchnia, gdzie się przygotowuje karmę dla zwierząt

balika – wanna

bana – pociąg

bania – dynia

bawidła – zabawki

bażelnica – błoto

bestri – kolorowy

bezpiek – bezpieczeństwo

bëlly – porządny, dobry

bënë – w środku, wewnątrz

bëstro – szybko

białka – żona, kobieta

biologa – biolog

biôtka – bitwa, bójka

biôtkòwac – walczyć

blewiazka – wstażka

blóna – chmura

bòkadny – bogaty

bòrda – pakunek

bòzé drzéwkò – dziurawiec

bówka – chłopiec (rozrabiaka)

bôczënk – troska, uwaga

bôjka – bajka

Bôłt – Bałtyk

brifka – listonosz

brónowanié – bronowanie

brzadowô zupa – zupa owocowa

brzôd – owoce

bùcha – дума

bùczka – świnka

bùdla – butelka

bùksë – spodnie

bùlwa – ziemniak

bùmsnąc – odgłos upadku czegoś

bùska – szklanka, pudełko

bùsznic sã – pysznić się

bùszno – dumnie

bùwrón – bałwan

C

cemnica – ciemność

centnar – 50 kilogramów

cesla – cieśla

céchùnk – rysunek

cësk – ucisk

chachòtac – chichotać

chëcz – chata

chiże – szybko, pośpiesznie

chléw – chlew, stajnia

chlëchac – płakać, narzekać,
lamentować

chład – łodyga

chłoscëc – wabić, kusić, nęcić

chòwa – zwierzęta hodowlane

chójka – sosna

chrobôk – kornik

chwalba – chwalenie się

chwatko – szybko
 colemało – często, przeważnie
 cybaba – gil
 cząd rokù – pora roku
 czerowac sã – interesować się
 czerwińc – czerwiec
 czerzenka – maselnica
 czéwa – skrzela
 czëp – czubek
 czëszczôrka – sprzątaczkã
 czichnąć – kichnąć
 czile – kilka
 czipa – kosz
 czipka – kurka
 czôпка – czapka
 czwikła – buraczki

D

dak – dach
 dana – świerk
 darënk – podarek, prezent
 deja – zamiar, zamysł
 deka – koc
 dél – deska
 dëbeltowi – podwójny
 dërgòtac – drzeć, trząść się
 dëtk – pieniądz
 dobëc – zwyciężyć
 dobëtnik – zwycięzca
 dokôz – dokonanie, dzieło
 dołożny – zasobny
 dozdrzenie – dozór, opieka
 dozérôcz – dozorca
 doždac – doczekać

dóm – sień
 dôka – mgła
 drągò – ciężko
 draszowanié – młócenie
 drawò – szybko, prędko,
 pośpiesznie
 drëch – kolega, przyjaciel
 drëszka – koleżanka, przyjaciółka
 drëszstwò – koleżeństwo,
 przyjaźń
 drila – siewnik
 drżón – ciernie
 dufac – wierzyć
 dzarna – darń, murawa
 dzëdzón – dzięcioł
 dzëkô gãs – dzika gęś
 dzyrsczi – odważny, śmiały
 dzysdniowi – współczesny

E

emerita – emeryt
 erbòwac – dostać w spadku

F

familiô – rodzina
 farwa – kolor
 flëszar – rzeźnik
 fliger – samolot
 fùrmón – woźnica

G

gadzëna – gad
 gafla – widelec
 gajewizna – podszyt

gang – ścieżka, korytarz
 gapa – wrona
 gatrowi – trakowy
 gāsy grzib – gąska
 gbùr – rolnik
 gëldzëc – łaskotać
 glada – gładka tafla wody
 gładzëdło – żelazko
 gnôt – kość
 Gòdë – Boże Narodzenie
 gòrzëc sã – złościć się
 gòwôr – mowa
 gón – pęd, pogoń
 grable – grabie
 grôpk – garnek
 gruńt – dno
 grzëbitwa – grzybobranie
 grzëpa – pagórek, wzgórze
 gùrka – ogórek
 gùtorzenié – rozmowy
 gwës – pewnie
 gwiôzdczi – przebierańcy
 gzél – giez

H

haczka – motyczka
 haszkac – spać

J

jadra – sieci
 jantar – bursztyn
 jarzëbiôk – jarzębina
 jaskùlëca – jaskółka
 Jastrë – Wielkanoc

jegle – igliwie
 jegòmòsc – ksiądz
 jéz – jeż
 jiglëna – igliwie
 jiwrowac sã – martwić się
 jóma – nora
 jôda – jedzenie, karma,
 pożywienie dla zwierząt
 jôzdź – jazgarz
 jurk – żarnowiec

K

kalk – wapno
 kalkòwóny – bielony wapnem
 kalmùs – tatarak
 kamisti – kamienisty
 kapka – kropla
 kara – taczka
 karus – karaś
 katézmùs – katechizm
 kełże – kielże
 klapë – plotki
 kléd – suknia
 klészcz – leszcz, kleszcz
 kléwer – konieczyna
 klëka – jarzmo
 kluka – kwoka
 klutôk – człowiek, który nie dba
 o czystość
 knérps – chłopiec
 knézka – książka
 knôdno – pionowo
 knôp – chłopiec
 kòlibka – kołyska

kòłowazé – koleina
 kòmùda – pochmurny czas
 kòpa – sześćdziesiąt sztuk
 kòzôk – koźlarz
 kòžësznik – kuśnierz
 kółkò – kołowrotek
 kôczornica – grażel żółty
 kôłp – łabędź
 kôrkac – gdakać
 kôskac – klaskać
 kragłowac – spulchniać
 kultywatorem
 krăcëszk – wir
 kréz – grządka w kształcie
 półkola
 krëczew – laska
 krëczk – gawron
 krëjamkò – tajemniczo,
 po kryjomu, cicho
 krësberë – agrest
 krëszka – gruszka
 krôjmalënk – krajobraz
 krôsa – krasa, piękno, uroda
 krôwczka – krawcowa
 krusza – krowa
 krze – krzewy
 krzél – płetwa
 kržëznô tágòdka – krzyżówka
 kùch – ciasto
 kùgla – bombka
 kùkówka – kukułka
 kùlac sã – turlać się
 kùli – ile
 kùmkk – żłóbek

kùrp – stary but
 kùrzawa – zawieja
 kùsznâc – pocałować

L

lasëzna – runo leśne
 lasfór – pstrąg
 latawiskò – lotnisko
 lesny – leśniczy
 lëba – ściana, altana
 lëchò – źle
 lëft – powietrze
 lëgòtka – ochota, apetyt
 lëlijô – lilia
 lëpińc – lipiec
 lëst – liść
 lëstopadnik – listopad
 lëstowati – liściasty
 lëszt – apetyt, chęć
 lińcuch – łańcuch

Ł

łasëca – łasica, osa
 łëczk – szczypior
 łgac – kłamać
 łiszczący – błyszczący
 łóńsczi - ubiegłoroczny
 łónk – kran
 łžëkwiat – kwiecień

M

machtny – ogromny
 majewi lesny zwónk – konwalia
 majewnik – konwalia

manic – kłamać, oszukiwać
 maréna – marynarz
 martwô òrganicznô materiô
 – martwa materia organiczna
 marzëbiónka – stokrotka
 matewka – gałązka szczepionki,
 szypułka
 mądrzéla – mądrała
 mërgac – mrugać, migać,
 prześwitywać
 mëri – zły
 mësznik – myszołów
 mët – też, ze sobą
 miech – worek
 miksnac – uciec pośpiesznie
 mińtus – miętus
 miono – imię
 miónczi – wyścigi
 miónkòwac – prześcigać się
 mirno – spokojnie
 młodzëzna – młodzież
 mòdło – wzór
 mòdrôk – chaber
 mòra – ćma
 mòrdąga – męka, udręka
 mòréńka – sielawa
 mòrzón – marynarz
 môj – maj
 môl – miejsce, miejscowość
 môltëch – posiłek
 mùcha – mucha
 mùlôrz – murarz
 mùzyka – tu: zabawa
 mùża – krówka

N

naczetk – nagietek
 nadzémk (chład) – łodyga
 naribk – łuski
 nawkół – dookoła
 nëczy – chimery
 nëkac – pędzić
 nënka – matka
 niewidzałi – niewidoczny
 nigle – zanim
 nipòcy – niedobry, zły, psotnik
 norda – północ
 nórcëk – zakątek, kącik
 nót – trzeba
 nôkòlé – zakole, zakręt
 nôparti – uparty
 nôrcës – narcyz

O

òbcynôk – sekator
 òbkrańcowóny – okolony
 òblakac sã – ubierać się
 òbleczënk – ubiór
 òbrëmienié – pomieszczenie
 òbrôzk zemi – krajobraz
 òbrzeszëc – obwiązać
 òbrzészk - obowiązek
 òchwatnik – dziewanna
 òddzãkòwac sã – pożegnać się
 òdjimk – zdjęcie
 ògard – ogród
 ògardowizna – warzywa
 ògniôrz – strażak
 òjc – ojciec

òkòlé – okolica
 òkróm – oprócz
 òkùnk – okoń
 òmanic – okłamać, oszukać
 òmëlëcą – po kryjomu
 òpadënk – opad
 òranié – oranie
 òslëczka – ośliczka
 òsobòwé pòdòwczì – dane
 osobowe
 òtlóg – nieużytek
 òwôd – owad
 ólszka – olcha
 óws – owies

P

pajk – pajak
 panewka – patelnia
 papla – topola
 parłáčëc – łączyć
 parmiń – promień
 parpac – paproć
 part – część
 pãczk – pąk
 pãpk – maślak
 penzjôrz – rencista
 peperlëszk – kurka
 përzniã – trochę
 pëszny – piękny, wspaniały
 pile – gąsiątka
 piôsk – piasek
 pipa – sopel
 pisadła – przybory do pisania
 piźmówc – piźmak

plachc – miejsce
 planktonowé wòdoroscënë
 – glony planktonowe
 platizer – żelazko
 plecónka – ul słomiany
 plëta – kałuża
 płocé – pielenie
 pôcha – zapach, woń
 pòdkôrbìac – przedrzeźniać
 pòdlëwanié – podlewanie
 podlëwôczka – konewka
 pòdscelënk – ściółka
 pòdsniëżka – przebiśnieg
 pòdsztrëchnąc – podkreślić
 pòkrátnik – wrotycz
 pòkrzésny – pożywny
 pòlëca – półka
 pòmión – echo
 pòmùchel – dorsz
 pòrénk – poranek
 pòsowa – sufit
 pòtrôwnica – poziomka
 pòtrus – grzyb trujący
 pòwiôstka – opowiadanie
 pólnica – pieczarka
 pôlôcz – palacz
 proliszk – fiołek
 prôwdzywk – borowik
 przedôwôczka – ekspedientka
 przegrzeszony – przeklęty
 przekâsny – złośliwy
 przëbôczëc so – przypomnieć
 sobie
 przëlesnica – przylaszczka

przëòblokłi – przyodziały
 przërôczëc – zaprosić
 przëstojenié – poparcie
 przezroczy – wieloletni
 przezwëskò – nazwisko
 przinć do se – otrzeźwieć
 przinďné deje – przyszłość
 przmiél – trzmiel
 przódë – dawniej
 pùjk – kot
 pùłka (krëłka) – ziemniak
 w mundurku
 pùrdzi – narty
 pùrgówka – ślizgawka

R

radiska – rzodkiewka
 rańt – skraj
 rąbca – drwal
 rąkla – burak pastewny
 rechòwac – liczyć
 redłowanie – oborywanie
 rek – rak
 rézowac – podróżować
 rëbòłów – rybołów
 rëchli – prędzej, wcześniej
 rëgnąc – ruszyć
 rëjina – dalia
 rëka – żerdź, tyczka
 rëmòt – zgiełk, rumor
 rëplënë – stare graty
 roda – przyroda, natura
 rodny – ojczysty
 roslëna – roślina

rozegracjô – zabawa
 rozgòrzëc sã – rozżłóścić się
 rozkracze drodzi – rozdroże
 rówizna – równina
 rôczba – zaproszenie
 rôd – chętnie
 rôzprzódë – dawniej, kiedyś
 ruchna – ubiory, ubrania
 rujan – październik
 ruta – szyba
 rzãsa – rzęsa
 rzeszëc – łączyć, wiązać
 rzma – nasyp, skarpa
 rznąc – bić
 rzany – żytni

S

sadzenié – sadzenie
 salôta – sałata
 sandra – sandacz
 saniówka (kùling) – kulig
 seczenié – koszenie
 senié – sianie
 séwnik – wrzesień, siewnik
 séwôrz – siewca
 sëszenié – suszenie
 skarniô – skroń, twarz
 sklep – piwnica
 skòczk – konik polny
 skògòl – wałka
 skòrznie – buty skórzane
 z cholewani
 skòwrónk – modrzew
 skórc – szpak

skrzęc sã – błyszczeć, skrzyć się, iskrzyć się	stolëmny – ogromny
slédny – ostatni	stółk – krzesło
slëmién – ślimak	stówk – stawek
slëwa – śliwa	strëga – strumyk
slëzgawica – ślizgawica	strëmiannik – marzec
smaczci – słodczy	strôszk – straszydło
smarglëna – czeremcha	strużka – strumyk
smiertelnik – hortensja	strzëna – trzcina
smiot – zaspã śnieżna	swiãtojónka – porzeczka
smroczno – ciemno, mroczno	swórczëzna – mięczaki
smùżk – podłużna łączka lub pole	sycëna – sitowie
śnieżelc – bałwan	sykórka – sikorka
śnieżónka – śnieżka	sysk – ssak
snôzi – piękny	szargac – szarpać
sóncki – sanki	szchanie – nosidła
spik – sen	szczeżla – ość
spisënk – spis	szczëka – szczupak
spiti – pijany	szëchta – warstwa
spòsobny czas – dobry czas	szëmòt – szum
sprzëti – blisko, koło	szitowanié – nawożenie
srań – tułów	szitus – wychodek, wygodka
sromic sã – wstydzic się	szkalinga – kłótnia
stark – dziadek	szkùdło – gont
starka – babcia	szlachòwac – być podobnym
starszi – rodzice	szlig – kij
statczy – naczynia, narzędzia, sprzëty	szlobank – drewniane rozsuwane łózko
stebło – źdźbło	szluk – łyk
stegna – ścieżka	szmërgnac – rzucić
stëcznik – styczeń	sznobel – dziób
stojidło – stojak	szofëra – kierowca
	szop piérôcz – szop pracz
	szopka – owieczka
	szorm – parasol

szôlec – szaleć
 szôtornik – zbierający stare
 graty, szmaty, szmaciarz
 szpôda – szpadel
 szrëce – łyżwy
 sztëk – kawał
 sztërk – chwila, moment
 sztifmùterka – bratek
 sztót – moment
 sztrąd – brzeg, plaża
 sztrich – kreska
 sztrid – kłótnia, sprzeczka
 sztridowac sã – kłócić się
 szwanic – chodzić,
 włóczyć się
 szwésownik – spawacz

T

tacewno – ukradkiem
 tacëc sã – kryć się
 tasza – torba
 tatk – ojciec
 tãga – tęcza
 tczëc – czcić
 tej-sej – czasami, od czasu
 do czasu
 tëlpon – tulipan
 tëpa – ogon
 tërk – aksamitka
 tipczy – porzeczki
 topielëzna – trzęsawisko
 torfkùla – dół torfowy
 torfnik – drewutnia
 tós – pies

trulôcz – żuraw
 trus – królik
 trzaskawica – burza
 trzôsk – hałas
 tuta – torebka (papierowa)

U

ùbëtk – spokój
 ùbrzég – nabrzeże, brzeg,
 skraj
 ùcemiãga – uciemienie,
 ucisk
 ùczba – nauka
 ùczestnienié – oddanie czci
 ùczidnãc – utracić
 ùdbac – postanowić
 ùkleja – ukleja
 ùmëslëc so – postanowić
 sobie
 ùrzasnãc sã – przestraszyć się
 ùrзма – skarpa
 ùsmiewac sã – uśmiechać się
 ùtrôp – utrapienie
 ùzdrzec – ujrzyć
 ùzémk – dolna część pnia

W

wadzëc sã – kłócić się
 warbel – wróbel
 wark – zawód
 wasta – pan
 wastnô – pani
 wãsôcz – sum
 wãbórk – wiadro

wădzęc – wędkować, łowić na
 wędkę, wędzić
 wcyg – ciągle
 welech – żwawo, ochoczo
 wëbiéranié – kopanie
 wëdorówno – poziomo
 wëdra – wydra
 wëfùlowóny – wypełniony
 wëjimk – wyjątek, fragment
 wëmieçënë – zmiotki
 wërapiac – naśmiewać się,
 uragać
 wërszaft – kłopot
 wëstôwk – wystawa
 wëszczérzac sã – naśmiewać się
 wësziwac – haftować
 wëszosowac – wystrzelić w górę,
 szybko urosnąć
 wëtrëp – dziupla
 wiðzałi – przystojny
 wieszczówka – wiewiórka
 wietew – gałąź
 wiéchrzëzna – powierzchnia
 wiérzta – wiersz
 wijag – wiaź
 wikt – pożywienie
 Wilejô Gòdów – Wigilia Bożego
 Narodzenia
 wińc – wieniec, wyjść
 wiodro – pogoda
 wiôlgòsz – olbrzym
 wipczì – żarty
 witkòwce – wiciowce
 wòdnô baszka – pałka wodna

wòdnô lëlijô – grzybień biały
 wòdnô mërta – moczarka
 wòdny pajk – nartnik
 wòdoroscëna – wodorosty
 wòniec – pachnieć
 wòniô – woń, zapach
 wôłtôrz – ołtarz
 wrëk – brukiew
 wstec – ciągle, zawsze
 wszelejaczi – przeróżny
 wszón – urwis
 wzdrugnac remionama –
 – wzruszyć ramionami
 wzerac – patrzeć

Z

zabëc – zapomnieć
 zacarzony – zaczarowany
 zadzerwiałi – zardzewiały
 zarzechòtac – zachichotać
 zawiłk – zawilec
 zberk – skraj
 zbëlnic – polepszyć
 zdrój – źródło
 zeblakac sã – rozbierać się
 zelé – zioła
 zertzënanié – ścinanie
 zesziwk – zeszyt
 zédzer – zegar
 zélnik – sierpień
 zéńdzenié – spotkanie,
 zebranie
 zgrôbianié – zgrabianie
 zgrôwa – dążenie

zjiscëc sã – ziścić się,
spełnić się
zmerkac – spostrzec
zmiarti – chudy
zmôg – zmysł
zmùrszali – spróchniały
znanka – oznaka, cecha
znobic – ziębić
zwëk – zwyczaj
zwësk – zysk
zwôżanié – zwożenie

zyb – ziąb
zybiô – trzęsawisko
zymk – wiosna

Ż

ždac – czekać
žëczny – życzliwy
žłódz – szadź
žniwienié – sprzątanie z pola
žôgòwi – pilarz
žôrotny – biedny, ubogi

ISBN 978-83-62137-04-6